

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Dünya Edebiyatından Seçmeler

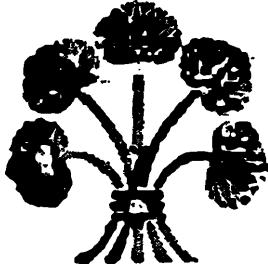
COUSIN PONS

II

H. de Balzac

MEB YAYINLARI

**DÜNYA EDEBİYATINDAN
SEÇMELER**

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 2112
BİLİM VE KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 423
Dünya Edebiyatından Seçmeler : 71

Kitabın adı
COUSIN PONS II
Yayın kodu
90.34.Y.0002.776
ISBN 975.11.0483.1 (Tk. No.)
ISBN 975.11.0485.8 (2. Cilt)
Baskı yılı
1990
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
13.7.1990 tarih ve 5711 sayılı yazıları ile
üçüncü defa 20.000 adet basılmıştır.

Dünya Edebiyatından Seçmeler

COUSIN PONS II

H. de Balzac

Çeviren
VAHDİ HATAY

İstanbul, 1990

XLIII

Beklemesini bilenın her şey ayağına gelir

Her zamanki aceleciliğiyle girince, Madame Cibot doktorla yaşlı annesini sofrada yakaladı; sofrada, salataların en ucuzundan bir salata, tatlı olarak da, içinde taneleri kopmuş kuru üzüm salkımı, badem, fındık bulunan bir tabakla, kötü cinsten bir tabak elma arasında bir parça Brie peyniri vardı.

Doktor, gitmek istiyen annesini kolundan tutarak:

— Anne, kalabilirsiniz, dedi. Bayan, size daha önce sözünü ettiğim Madame Cibot'dur!

Madame Cibot, doktorun gösterdiği iskemleye otururken:

— Saygılarımı sunarım, Madame, dedi. Merhaba, doktor; Hanımefendi anneniz ha? Sizin gibi kabiliyetli bir oğlu olduğuna ne değin sevinse yeridir. Biliyor musunuz, Madame oğlunuz kurtarıcımdır benim; uçurumdan o çekti çıkardı beni.

Dul Madame Poulain, oğlunu böyle övdüğünü söylerince, bayıldı Madame Cibot'ya.

— Aziz doktorum, zavallı Monsieur Pons'un çok kötü bir durumda olduğunu söylemeye geldim; tabii söz aramızda... Sizinle onun hakkında görüşmek istiyorum.

Doktor Poulain, mânalı bir hareketle hizmetçiyi göstererek:

— Salona geçelim, dedi, Madame Cibot'ya.

Salona gidince, kapıcı kadın çifte kumrularla olan durumunu uzun uzun anlattı; ödünç para verme hikâyesini şişirerek tekrarladı; on yıldan beri Monsieur Pons'la Monsieur Schmucke'e ettiği büyük hizmetleri belirtti. Onun kanısına göre, bir anne gibi davranmıyordu, ihtiyarlar çoktan ölmüşlerdi. Kendisine bir melek süsü verdi, gözyaşları içinde o kadar yalan attı ki, sonunda, Madame Poulain'i kendine acındırdı.

— Görüyorsunuz ya, sevgili doktorum, dedi; Monsieur Pons yaşamaz da ölürse, ölmeden önce benim için ne yapacağını öğrenmek istiyorum; ölmesini hiç istemem, çünkü nasıl diyeyim, Madame, benim hayatımı dolduruyor bu iki günahsıza bakmak; ama biri eksilse de ötekine bakarım. Tanrı beni annelere rekabet edeyim diye yaratmış sanki. Bağlanacağım, çocuğum gibi bağrıma basacağım biri olmadı mı, yaşayamam ben... Onun için, Monsieur Poulain istese, bana büyük bir iyilikte bulunabilirdi; ben de bunun altında kalmazdım; bu iyilik te, hakkımda Monsieur Pons'la konuşmaktır. Bilmem ama, bin franklık bir gelir fazla bir şey mi, sorarım size?... Monsieur Schmucke'e vermektir bana vermek... Öte yandan, sevgili hastamız bu zavallı Alman'a emanet edeceğini söyledi beni; bu da mirasını ona bırakmak niyetinde olduğunu gösterir... Yalnız iki fransızca cümleyi bir araya getiremeyen bir adamdan ne beklenir? Sonra kalkıp Almanya'ya da gidebilir, çünkü çok sarsacak onu dostunun ölümü.

Ağırbaşlı bir hal alan doktor:

— Aziz Madame Cibot, dedi, böyle işler hekimleri ilgilendirmez... Hastalarımın birinin vasiyetname işlerine burnumu soktuğumu görseler, doktorluğuma alırlar elimden. Bir hekime, hastasından miras şeklinde bir şey almaya izin vermez kanun.

Madame Cibot hemen:

— Ne budalaca kanun! dedi. Çünkü mirastan bana düşen hisseyi sizinle paylaşmama ne engel olabilir?

Doktor:

— Ben daha da ileri gideceğim, dedi. Hekimlik vicdanım bana Monsieur Pons'a ölümünden söz etmemi yasak eder. Bir kere bunun için böyle tehlikeli bir durum yok ortada; sonra bu çeşit bir konuşma, ona gerçekten kötülüğü dokunabilecek bir etki yapar, hastalığını ağırlaştırır.

Madame Cibot:

— İşlerini düzenlemesini söylemek için hiç tedolambaçlı yollardan gitmem ben, diye bağırdı. Onun bu yüzden fenalaştığını da görmedim. Alıştı o buna! Siz hiçbir şeyden korkmayın.

— Artık bu hususta bir kelime söylemeyin, Madame Cibot! Doktorluğun alanına girmez bunlar, noterleri ilgilendirir.

— Peki, Monsieur Poulain, eğer Monsieur Pons size kendiliğinden ne durumda olduğunu, tertibat almakla iyi edip etmiyeceğini sorsa, o zaman siz, her şeyi hazırlamanın, iyi olmak için çok iyi bir yol olduğunu söyleyemez misiniz?... /...rada benim için de bir ilk kelime sıkıştırıverirdiniz...

— O başka! Vasiyetnamesini yapacağını o söylerse, vaz geçirtmem ben...

Madame Cibot:

— Oldu işte! diye bağırdı. Sonra doktorun eline kâğıda sarılı üç altın sıkıştırırken: - İyi baktığınız için size teşekkürle gelmiştim, diye ekledi. Şimdilik ancak bu kadar, kusura bakmayın. Ben zengin olsaydım, siz de olurdunuz, doktorcuğum; siz yeryüzünde ulu Tanrının bir eşisiniz... - Madame, melek gibi bir oğlunuz var!

Kapıcı kadın ayağa kalktı; Madame Poulain onu nazik bir biçimde selâmladı, doktor da kapının önüne kadar uğurladı. Orada, bu iğrenç sokak Lady Macbeth'inin¹⁶⁴ kafasından şeytanca bir fikir geçti: mademki doktor yalandan bir hastalık için para kabul ediyordu, öyleyse kendisiyle suç ortağı olmalıydı. Ona:

— Nasıl olur da, doktorcuğum, kaza işinde beni temize çıkaran siz, bir iki kelime söyliyerek beni yoksulluktan kurtarmayı reddedersiniz?... Dedi.

Doktor şeytana, saçından yakalamak imkânını verdiğini, bu saçın da şimdi kızıl pençenin amansız tırnağına sarılmakta olduğunu hissetti. Bu kadar az bir şey için namusunun tehlikeye girmesinden korkarak, o da bu şeytanca fikre daha az şeytanca olmuyan bir fikirle karşılık verdi.

Onu yeniden içeri davet edip muayeneha...es ne' soku:

¹⁶⁴Lady Macbeth: Macbeth'in karısı. Macbeth bu dokuzuncu yaşındaki kadının ateşlemesiyle kiralı öldürür.

— Bana bakın, Madame Cibot, dedi. Size karşı borçluyum, belediyedeki ödevimi sizin sayenizde öde ettim. Bu borcu ödiyeceğim size.

Kadın heyecanla:

— Paylaşırız, dedi.

Doktor:

— Neyi, diye sordu.

Kapıcı kadın:

— Mirası, karşılığını verdi.

Doktor Valérius Publicola¹⁶⁵ gibi bir tavır takınarak:

— Beni tanımıyorsunuz, dedi. Bırakalım artık bunu. Benim kolejden çok akıllı bir arkadaşım var; hayatta aynı şartlarla karşılaştığımız için biribirimize bu bakımdan daha da fazla bağlıyız. Ben tıpta iken, o da hukukta idi; ben hastahane stajiyer iken o da Couture adında bir dâva vekili yanında çalışıyordu. Benim hazır elbiseci oğlu olduğum gibi, bir kunduracının oğlu olan bu arkadaşım, etrafında ne sıcak bir sevgi, ne de bir sermaye bulabildi; çünkü nihayet sermaye de sevgi yolu ile elde edilir. Taşrada, Mantes'da, bir noterlik bulabildi. Taşra insanları da Parislilerin zekâsını çok az takdir ettikleri için dostuma kök söktürdüler.

Madame Cibot:

— Alçaklar!... dedi.

Doktor:

¹⁶⁵ Valérius Publicola: Roma imparatorluğunu kuranlardan biri.

— Evet, diye sözüne devam etti. Çünkü cephe aldılar ona karşı; öyle ki, suçluymuş gibi bir hava vermeye başladıkları olaylar yüzünden yazıhanesini satmak zorunda kaldı. İşin içine savcı karıştı; bu adam o memleketin evlâdıydı; hemşerilerinin fikir ve duygularına uydu. Benden daha kuru, daha yıpranmış olan, benimki kadar da külüstür bir evde oturan bu zavallı oğlan, geldi, bizim semte sığındı; böylece dâva vekilliliğine düştü, çünkü sulh ve polis mahkemelerinde dâva takibediyor şimdi. Buraya yakın bir yerde, la Perle sokağında oturur; adı da Fraasier; 9 numaraya gidin, üç kat çıkın, orada dört köşe kırmızı bir maroken üstünde, yaldızlı harflerle: *M. Fraasier'nin yazıhanesi* yazılı bir levha göreceksiniz. Fraasier kapıcı, amele bayların ve bizim semtin bütün yoksullarının çapraşık dâvalarını ufak bir ücretle üzerine alır. Namuslu bir adamdır çünkü, size söylemeğe lüzum bile görmem, namussuz bir adam olsaydı, elindeki imkânlarla bugün arabadan inmezdi. Bu akşam dostum Fraasier'yi görürüm. Yarın erkenden ona gidersiniz; ticaret muhafızı Louchard'ı, Sulh yargıçlığı kâtibi Monsieur Tabareau'yu, sulh yargıcı Monsieur Vitel'i, noter Monsieur Trognon'u hep tanır o: şimdiden semtin en başta gelen dâva takipçileri arasında tutuluyor. Sizin dâvanızı üzerine alırsa, onu Monsieur Pons'a müşavir olarak sağlayabilirsiniz, onda, nasıl diyeyim bilmem ki, sanki kendi eşinizi bulursunuz. Yalnız bana yaptığınız gibi ona da sakın şerefi lekeliyecek uzlaşmalar teklif etmeyin; zeki bir adamdır o, anlaşsınız. Sonra, gördüğü işin karşılığını vermeye gelince, ben aranızı bulurum...

Madame Cibot kurnaz kurnaz doktora baktı.

— Bu adam Vieille-du Temple sokağındaki tuha-fiyeci Madame Florimond'u, dostu ile aralarındaki mi-ras işinden ötürü düştüğü kötü durumdan tutup çık-a-ran avukat değil mi? diye sordu.

Doktor:

— Evet, ta kendisi, dedi.

Kapıcı kadın:

— Ne edepsizlik, değil mi? diye bağırdı. Ona iki bin franklık bir gelir kopardıktan sonra, bu kadın onun evlenme teklifini reddetti. Söylediğine göre, ona Holânda kumaşından on iki gömlek, yirmi dört men-dil, kısacası tam bir çeyiz vererek ödeşeceğini sanmış.

Doktor:

— O çeyiz bin frank ediyordu, Madame, dedi. O zamanlar semtte yeni işe atılmış olan Fraisier'nin de paraya zorunluluğu vardı. Sonra, Madame Florimond masraf makbuzlarını da gık demeden ödedi... Bu iş Fraisier'yeye daha başka işler sağladı, onun için şim-di çok meşgul; yalnız benim gittiğim yerler de düşünülürse, müşterilerimiz birbirini aratmazlar.

Kapıcı kadın:

— Bu dünyada dürüst insanlar daima sürünür-ler hep! dedi. Her neyse, hoşça kalın, doktorcuğum, sağ olun!

Burada, olayların etkisiyle doymak bilmiyen in-sanların yırtıcı ellerine düşmüş bir bekârın ölümüyle biten bir dram, daha doğrusu bir komedi başlıyor; ya-tağının etrafını çeviren bu aç gözlüler, bu olayda ken-dilerine yardımcı olarak tablo merakı gibi tutkuların en ateşlisini; biraz sonra ininde görünce sizi titrete-

cek olan bir Fraasier efendinin açgözlülüğünü; büyük bir sermaye edinmek için her şeyi yapabilecek, hattâ cinayet bile işliyebilecek bir Auvergne'ninin para hasretini buldular. Şimdiye kadar geçen kısım o komedinin baş tarafıdır; komedinin aktörleri de, şimdiye kadar sahneyi doldurmuş olan kişilerden başkası olmayacak zaten.

XLIV

Bir kanun adamı

Kelimelerdeki küçültücü anlam, toplum âdetlerinin acayıpliklerinden biridir; bunu açıklamak için ciltlerce kitap yazmak gerekir. Bir dâva vekiline yazarken: *Kanun adamı* diye hitap ederseniz onu küçültmüş olursunuz, tıpkı sömürge tahılı üzerinde toptan iş yapan bir tüccara: "Monsieur falan, bakal," diye yazmakla onu küçük düşüreceğiniz gibi. Başka kaygıları olmadığı için davranış kurallarını bilmeleri gereken yüksek sosyeteye bağlı birçok insanlar da, bir yazara *edebiyatçı* sıfatını vermekle ona en acı bir şekilde hakaret ettiklerini bilmezler. Monsieur kelimesi¹⁰⁶ kelimelerin hayatı ile ölümü hakkında en büyük örnektir. Monsieur, Monseigneur demektir. Eskiden çok muteber olan, şimdi de "Sieur" ün değişmesi ile elde edilen sire (haşmetmaap) şeklinde kırıllara söylenen bu ünvan, bugün önüne gelene veriliyor; bunun-

¹⁰⁶ Mösyö kelimesi fransızcada "Monsieur" vazır.

la beraber, Monsieur'nün çift şeklinden biri ve eşdeğerinden başka bir şey olmıyan *Messire* kelimesi, beklenmediği halde bir ölüm kâğıdı üstünde görüldü mü, bir sürü tartışmaya yol açıyor. Cumhuriyetçi gazetelerde reis, âza, kanunşinas, yargıç, avukat, noter, dâva vekili, icra memuru, iş takipçisi ve müdafiler, adaleti tevzi edenlerle onun üzerinde çalışanlara verilen değişik adlardır. Bu merdivenin en alt basamaklarında *pratisyen* ile *kanun adamı* vardır. Halk dilinde yamak denilen bu *pratisyen*, lâf olsun diye kanun adamıdır, görevi yargıların yerine getirilmesinde icra memuruna yardım etmektir; ona hukuk işlerinde el altında bulundurulmuş cellât diyebiliriz. Kanun adamına gelince, bu söz mesleğe karşı yapılan özel bir hakarettir. Edebiyatçı sözü edebiyat alanında ne ise, kanun adamı sözü de adliye sahasında odur. Fransa'da her meslekte bulunan ve meslekleri için için kemiren rekabet, küçültücü deyimler bulmuştur. Her meslek için küçük düşürücü bir kelime vardır. Yalnız *edebiyatçı* ile *kanun adamı* sözleri tekil kullanılırsa hakaret hissi taşırırlar. Çoğul olarak, kimseyi kırmadan, *edebiyatçılar*, *kanun adamları* pekâlâ deniyor. Yalnız Paris'te her meslekte, mesleği sokak seviyesine, halkın o mesleğe verdiği şekle indiren insanlar vardır. Onun için, kanun adamı, yani küçük çapta takipçi, kimi semtte bulunur şimdi bile, tıpkı Hallerde faizini haftalık alan tefecilerin bulunduğu gibi. Bu tefeciler büyük bankalara göre ne ise, Monsieur Fraasier de dâva vekilleri derneğine göre o idi. Ne gariptir ki, halk, noterlerden, lüks lokantalardan çekindiği gibi çekiniyor. İçmek için küçük meyhanelere gittiği gibi, işleri için de bu ta-

kipçilere başvuruyor. Bir şeyin seviyesini düşürmek değişik birçok çevreler için genel bir kanundur. Yalnız seçkin insanlar yüksek tabakalara tırmanmaktan hoşlanırlar, âmirlerinin karşısında küçülme hissi duymazlar, kendi mevkilerini kabul ettirirler, tıpkı, Beaumarchais'nin kendisini küçük düşürmeye yeltenen büyük bir soylu kişinin saatini elinden bile istiyе düşürmesi gibi¹. Yalnız sonradan görmeler; hele dillerinin kabalığını yok edebilenler büyük bir istisna teşkil ederler.

Ertesi sabah, saat altıda, Madame Cibot, müstakbel müşavirinin, kanun adamı Fraisiert efendinin la Perle sokağındaki evini gözden geçiriyordu. Eskiden küçük burjuvaların oturduğu köhne evlerden biri idi; oraya iki tarafı ağaçlık dar bir yolla giriliyordu. Alt katın bir kısmında kapıcı odası ile bir kakmacı dükkanı bulunuyordu; kakmacının atelye ve mağazaları iç kısımda küçük bir avluyu dolduruyordu. Alt kat, ağaçlıklı yol ile nem ve küfün yıprattığı merdiven altı ile ikiye bölünüyordu. Evin cüzzama tutulmuş bir hali vardı.

Doğruca kapıcı odasına gitti Madame Cibot, orada kocası Cibot gibi bir meslek sahibi, bir kunduracı olan kapıcı ile karısını ve küçük yaşta iki çocuğunu

¹ Beaumarchais'nin başından geçmiş bir olaydır bu: oldukça kalabalık bir insan topluluğu önünde, bu ünlü yazarı küçük düşürmek isteyen bir soylu kişi onu durduruyor, çok güzel bir saat göstererek iyi olup olmadığını soruyor. Beaumarchais saati eline alır, havaya doğru kaldırır, inceler gibi yapar, sonra sanki bile istiyе elinden düşürür. Soylu kişi saatin kırık parçaları üzerine eğilir, oradakiler de kahkahalarla gülerlerken, ünlü edip çekilip gider.

buldu; bunların hepsi de on ayak genişliğinde ve küçük avludan ışık alan bir yerde oturuyorlardı. Madame Cibot mesleğini, adını söyleyip Normandie sokağındaki evinden söz eder etmez, iki kadın arasında içten bir yakınlık kendini gösterdi. Monsieur Fraisier'nin kapıcısı, kocasıyla çocuklarının sabah kahvaltısını hazırlarken tam on beş dakika çene çaldı; sonunda Madame Cibot sözü kiracılara getirerek kanun adamlarından söz açtı.

— Baza işlerim için ona danışmaya geldim, dedi. Dostlarından biri, doktor Poulain, herhalde benden söz etmiştir ona. Siz Monsieur Poulain'i tanır mısınız?

La Perle sokağının kapıcısı:

— Tanımaz olur muyum hiç!... dedi. Kızım kuş palazına tutulduğunda o kurtarmıştı.

— Beni de kurtardı, Madame... Nasıl bir insan bu Monsieur Fraisier?

Kapıcı kadın:

— Ay sonunda mektuplarını götürme parası elinden güç alınan bir adam, Madame, dedi.

Bu cevap zeki Madame Cibot'ya yetti.

— İnsan yoksul olur, ama dürüst olmak da gerek, dedi.

Fraisier'nin kapıcısı:

— Değil mi ya, Madame, dedi. Bizler ne altın içinde ne de gümüş içinde yüzüyoruz; hattâ şöyle para denecek bir paramız bile yok; yalnız kimsenin hakkı da bize geçmiş değildir.

Madame Cibot kendisinin konuştuğunu sandı.

— Sözün kısası, şekerim, ona güvenilebilir, değil mi? diye sordu.

— Aa! Elbette! Monsieur Fraisier birine iyilik yapmak istedi mi, Madame, Florimond'dan duydum, üstüne yokmuş.

Madame Cibot heyecanla:

— Peki, bu kadın onunla neden evlenmedi acaba? Servetini de ona borçlu idi, değil mi? Bir ihtiyarın metresi olan küçük bir tuhafiyeci kadın için bir avukatın karısı olmak epey bir şeydir...

Kapıcı kadın Madame Cibot'yu ağaçlıklı yola çıkararak:

— Neden mi? dedi. Monsieur Fraisier'nin yanına çıkıyorsunuz, değil mi Madame? Öyleyse yazıhanesine girince anlarsınız neden olduğunu.

XLV

Az güven veren bir daire

Küçük dar pencerelerle avludan ışık alan merdiven, ev sahibi ve Fraisier efendi kenara bırakılırsa, öteki kiracıların makina ile yapılan küçük sanatlarla uğraştıklarını belli ediyordu. Çamurlu basamaklar her mesleğin işaretlerini taşıyordu: bakır talaşları, kırık düğmeler, bürümcük ve hasır parçaları. Üst katların çıraqları duvarlara çirkin karikatürler çizmişlerdi. Kapıcı kadının son sözü Madame Cibot'nun merakını kamçılamış, onu elbetteki doktor Poulain'in dostuna danışmaya karar verdirmişti; ama kendi intibalarına göre onu kullanmayı da kararına koymuştur.

Madame Cibot'nun peşinden gelen kapıcı, bir açıklama olarak:

— Zaman zaman, nasıl oluyor da Madame Sauvage bu hizmete dayanıyor, diye soruyorum kendi kendime, dedi. Ben de sizinle beraber geliyorum Madame diye de ekledi. Çünkü ev sahibinin sütü ile gazetesini çıkarıyorum.

Üçüncü kata varınca, Madame Cibot kapıların en pisiyle karşılaştı. Boyası kırmızıya benzemiyen bir kırmızı idi. Üzeri de belli bir zaman sonra ellerin bıraktığı lekelerden meydana gelmiş yirmi santimetre genişliğinde bir tabaka ile örtülü idi. Mimarlar, büyük şık apartmanlarda bu el kiri ile, kilitlerin alt ve üstüne cam koyarak savaşıma çalışmışlardır. Kapının üstündeki, dışarıya bakmaya yarıyan küçük pencere, lokantacıların dinlendirilmiş şarapları daha eski göstermek için şişelerin üzerine attıkları curuf gibi şeylerle örtülmüştü. Bu pencere kapıya hapishane kapısı dedirtmekten başka bir şeye yaramıyor, ispati şeklinde demirleri, korkunç rezeleri, iri kafalı çivileri ile de bir taraftan bu sığata hak kazanıyordu. Bu tertibatı, herkesle kavgalı olan bir cimri ya da bir gazeteci bulmuş olmalıydı. Evlerin bulaşık suyunu alıp götüren kurşun boru kendi kokusunu merdivenin pis kokusuna katıyor, merdivenlerin tavanlarında da mum islerinin meydana getirdiği arabeskler gözüküyordu; yalnız ne arabesk! ne arabesk!... Ucunda zeytin şeklinde pis bir sap bulunan bir ip, bir çingırağı harekete getirdi; çingırağın zayıf sesi araçta bir bozukluk olduğunu meydana vuruyordu. Her şey bu çirkin tabloya uyar bir halde idi. Madame Cibot ağır adımların çıkardığı gürültü ile güçlü kuvvetli bir kadının soluyarak nefes aldığını duydu ve Madame Sauvage'ı buldu karşı-

sında. Bu, Adrien Brauwer'in¹⁶⁷ Sabba'ya giden sihirbaz kadınlar için tasavvur ettiği ihtiyarlardan biriydi; beş buçuk ayak bir boy, erlerinkini andıran ve Madame Cibot'nun yüzünden daha kıllı bir yüz. hastalıklı şiş bir karın, sırtında ucuz Rouen kumaşından pis bir entari, efendisine parasız gönderilen mecmualardan kestiği kâğıtlarla hâlâ kıvırmaya devam ettiği saçlarının üstünde bir Hint kumaşı, kulaklarında da araba tekerlekleri gibi altın küpeleri!... Bu dişi *Cerbère*¹⁶⁸, elinde orası burası eğrilmiş teneke bir tava tutuyor, içindeki süt merdivene başka bir koku daha yayıyor. ama bu koku, iç bulandıran sertliğine rağmen, orada pek hissedilmiyordu.

Madame Sauvage:

— Ne istiyorsunuz, *Madem?* diye sordu. Sonra hiç şüphesiz çok iyi giyinmiş bulduğu Madame Cibot'ya, korkunç gözlerle şöyle bir baktı; bu bakış, aslında kanlı olan gözlerine daha korkunç bir hal verdi.

— Monsieur Fraisier'yi göreceğim; arkadaşı doktor Poulain gönderdi.

Birden yumuşayan ve bu sabah ziyaretinden haberi olduğunu belirten bir halle Madame Sauvage:

— Buyurun, *Medam;* dedi.

Tiyatrolardaki gibi bir reverans yaptıktan sonra, Fraisier'nin yarı erkek hizmetçisi, sokağa bakan ve

¹⁶⁷ Adrien Brauwer: Rubens'in dostu olan Hollandalı bir ressam. (1608 - 1640).

¹⁶⁸ *Cerbère*: Masallarda geçen ve cehennemin kapısını bekliyen üç başlı köpek. Bu kelime Fransız dilinde suratsız, hiçbir şey dinlemiyen bekçileri ifade eden en kuvvetli bir deyimdir.

Mantes'in eski dâva vekilinin bulunduğu odanın kapısını sertçe açtı. Bu yazıhane tamamiyle üçüncü sınıf icra memurlarının odalarına benziyordu; oralarda, dosya dolapları kararmış tahtadan, dosyalarsa o kadar eskidir ki küflü gibi dururlar, kırmızı kordonlar da çirkin bir biçimde sarkar, mukavvalarda fare yenikleri vardır; yer, tozdan kül rengini almıştır; tavan da dumandan sararmıştır. Ocağın üstündeki ayna bulanık gösteriyordu; fonttan olan ocak ıskarasının üstünde küçük ve dayanıklı bir kütük vardı; modern tarzda oymalı tahtadan yapılmış altmış frank değerindeki saat, adliyecî otoritesi sayesinde bir satışta ucuza alınmıştı; iki tarafındaki şamdanlar çinkodandı. yalnız rokoko tarzındaydılar, ama başarılammamış bir rokoko;... bazı yerlerinde dökülmüş olan boya çinko-yu olduğu gibi meydana vuruyordu. Kısa boylu, kuru, hastalıklı, kırmızı yüzlü Monsieur Fraisiert'in, yüzündeki sivilceler kanının bozuk olduğunu belli ediyordu; durmadan da sağ kolunu kaşıyordu; geriye kaçan perukası tuğla renginde ve uğursuz manzaralı başını açığa vuruyordu. Kanun adamı, yeşil marokenden yusuvarlak bir şilte üzerinde oturduğu kamış koltuktan kalktı, sevimli bir hal takındı, bir iskemle uzatarak, fülüt sesini andıran bir sesle:

— Zannedersem siz Madame Cibot olacaksınız? dedi.

Madame Cibot birdenbire, nefsine olan güvenini kaybedersek:

— Evet, Monsieur, dedi.

Evin çingırağının sesine benzeyen bu sesle, müstakbel müşavirinin yeşilimsi gözlerinin sert ifadesi kor-

kuttu Madame Cibot'yu; o da öylesine Fraasier kokuyordu ki, orada havanın pis olduğu kanısına varmak isten bile değildi.

Madame Cibot, neden Madame Florimond'un Fraasier'nin karısı olmak istemediğini o zaman anladı.

Kanun adamı, halkın *cırlak ses* dediği, yapmacık, fakat ev şarabı gibi sert ve açık bir sesle:

— Poulain sizin sözünüzü etti bana, sayın Madame, dedi. Ve bu iş takipçisi, çok eskimiş bir yün kumaşın içindeki sivri dizlerinin üzerine nakışlı kalikodan eski bir hırkanın eteklerini çekerek sarınmaya çalıştı; hırkanın pamuğu saygısızca birçok yırtıktan dışarı fırlıyordu; ama ağırlığı etekleri aşağı çekiyor böylece bedene sımsıkı yapışık uzunca sıyahımsı ceke ti meydana vuruyordu. Kamış gibi ince belini belirtmek amacıyla bu âsi hırkanın kuşağını gururla sıktıktan sonra, Fraasier, bir maşa vuruşu ile, iki düşman kardeş gibi epey zamandır biribirinden kaçan uçları yanmış iki odun parçasını yan yana getirdi. Sonra, aklına birden bir fikir gelmiş gibi doğruldu:

— Madame Sauvage! diye seslendi.

— Ne var ki?

— Beni soran olursa, yok dersin.

Erkek yapılı kadın üstten alan bir sesle:

— Evet evet, biliyoruz, dedi.

Kanun adamı:

— Bu kadın benim yaşlı süt ninemdir, dedi utanmış bir halle.

Hallerin eski kahramanı:

— Daha epey sütü var! karşılığını verdi.

Fraisier bu cinaslı söze güldü, sonra kadın gelip Madame Cibot'nun anlatacaklarını yarıda bıraktırmışın diye kapıyı sürmeledi.

Yerine oturup hırkasına sarınmaya çalışırken:

— Haydi şimdi, şu işinizi anlatın bana, Madame, dedi. Bu dünyada sahip olduğum biricik dostum tarafından gönderilen bir kimse güvenebilir bana, hem de... her şey için!

Madame Cibot, iş takipçisi tarafından sözü kesilmeden yarım saat konuştu; adamda, savaş alanlarının eski bir kurdunu dinliyen genç bir erin meraklı hali vardı. Fraisier'nin bu sessizliği ve her şeyi kabul eder hali, örnekleri Madame Cibot ile zavallı Pons arasında geçen sahnelerde görülen bu ardı arkası gelmeyen gevezeliğe verir görüldüğü önem, kuşkulu kapıcı kadına, kanun adamı hakkında işittiği bir yığın sözün yarattığı çekingenliğin bir kısmını bıraktırdı.

XLVI

Bedava olmıyan bir danışma

Madame Cibot bitirip bir öğüt beklerken, siyah benekli yeşil gözleriyle müstakbel müşterisini iyice incelemiş olan kanun adamı, öksürmeğe başladı patlıyacakmış gibi ve içi yarıya kadar şıfalı otlardan yapılmış sıcak bir içki ile dolu fayans bir çanağa saldırdı, içindekini bir solukta içti.

Kapıcı kadının şefkatle kendisine baktığını görünce, Fraisier:

— Poulain olmasaydı, çoktan ölmüştüm ben, Madame Cibot, dedi. Ama bana sağlığımı yeniden kazandıracığını da söyledi...

Müşterisinin söylediklerini unutmuşu benziyordu; Madame Cibot da ayağı çukurda olan bu adamı bırakıp gitmeyi düşünüyordu.

Mantes'ın eski noteri ciddi bir sesle:

— Madame, miras meselelerinde işi ileri götürmeden önce iki noktayı bilmek gerekir, diye söze başladı. Birincisi, miras zahmete katlanmaya değer mi, ikincisi de mirasçılar kimlerdir; çünkü miras ganimetse, mirasçılar da düşmanlardır.

Madame Cibot Rémonencq'ten, Elie Magus'ten söz etti ve bu iki işbilir kafadarın tablo koleksiyonuna altı yüz bin frank biçtiklerini söyledi.

Eski noter:

— Bu paraya onu alırlar mıydı acaba? diye sordu; çünkü doğrusunu isterseniz, biz adliyeciler, tablolara bel bağliyamayız. Bir tablo ya iki franklık bir muşambadır, ya da yüz bin franklık bir resim. Yüz bin franklık resimlerse bilinirler; bu tablo işinde, hattâ en meşhurlarının değeri üzerinde o kadar çok yanılma olur ki!... Büyük bir maliyecinin çok övülen, gezilen ve heykeltraşlara model olan (iyi duydunuz mu, model olan) bir sergisi vardı; milyonlar harcadığı söyleniyordu bu yolda... Öldü günün birinde, ne dendir, ölüm herkese hak. Ne oldu biliyor musunuz? Onun gerçek tabloları iki yüz binden fazla etmedi! O adamları buraya bana getirmeniz gerek... Mirasçılara geçelim.

Fraisier yine dinleyici halini aldı. Başkan Camusot'nun adını duyunca, başını salladı, yüzünü buruşturdu; bunu gören Madame Cibot dikkat kesildi; bu alında, bu çirkin yüzde adamın karakterini okumaya çalıştı, onun, iş adamları arasında katı, odun gibi dedikleri cinsten bir insan olduğunu anladı.

Madame Cibot:

— Öyle Monsieur, benim Monsieur Pons başkan Camusot de Marville'in öz yeğenidir, akrabalığını günde on kere pişirip önüme kor, diye tekrarlardı. İpek kumaş tüccarı Monsieur Camusot'nun birinci karısı....

— Şu yeni senatör olan adam...

— Monsieur Pons'la kardeş çocuğu olan bir Mademoiselle Pons'tu.

— O halde kardeş çocuklarının çocukları oluyorlar...

— Artık hiçbir şey olmuyorlar, bozuşmuşlar.

Monsieur Camusot de Marville, Paris'e gelmeden önce, beş yıl, Mantes mahkemesinde başkanlık etmişti. Orada yalnız anılar bırakmakla kalmamış, bir yığın da dost edinmişti; çünkü yerini en sıkı dost olduğu üyelerden biri almıştı: şimdi bile mahkemenin başkanı olan bu adam haliyle Fraisier'yi tam mânâsıyla tanıyordu. Madame Cibot kelimeleri sel gibi boşaltan ağzının kırmızı bentleri olan dudaklarını durdurunca, Fraisier:

— Madame, dedi, kimi bulacağınızı biliyor musunuz karşınızda düşman olarak? İnsanları darağacına yollayan bir adamı...

Kapıcı kadın sandalyesinin üstünde şöyle bir sıçradı; bu hareket onu, *surprise*¹⁶⁹ adı verilen oyuncaktaki bebeğe benzetti.

Fraisier:

— Heyecanınızı yenin, Madame, dedi. Paris kıralık Adliyesinde, suçlandırma heyetinin başkanı olan bu adamın ne olduğunu bilmemenizde şaşılacak bir taraf yok: ama Monsieur Pons'un meşru bir mirasçısı olduğunu bilmeniz gerekirdi. Monsieur de Marville hastanızın biricik mirasçısıdır; yalnız doğrudan doğruya değil, üçüncü dereceden hısımlı. Bu demektir ki Monsieur Pons, kanuna göre, servetini kime isterse ona bırakabilir. Bilmediğiniz bir nokta daha var: Monsieur de Marville'in kızı, en az altı hafta önce, senatör, eski tarım ve ticaret bakanı, bugünkü politika dünyasının en etkili adamlarından biri olan kont Popinot'nun büyük oğlu ile evlendi. Bu birleşme başkanını, adliyenin bir başkanı olmak sıfatından daha da güçlü kılmaktadır.

Bu sözler üzerine Madame Cibot yine titredi.

Fraisier devam etti.

— İnsanı darağacına o gönderir işte. Ah Madame! Sız kırmızı cübbe giyen bir yargıcın ne olduğunu bilmezsiniz! İnsanın siyah cübbelisini bile aleyhine çevirmesi mahvına yeter! Beni şimdi burada meteliksiz, saçı dökülmüş, bir ayağı da çukurda görüyorsanız.. nedensiz değil bu, bilmeden küçük bir taşra savcısına

¹⁶⁹ Surprise: Cıgara sunar gibi uzatılan ve açılınca içinden bebek gibi bir şey fırlıyarak insanı korkutan bir kutu.

çarptığım için! Noterliğimi ziyanına satmaya zorladılar beni; para kaybına uğrarak oradan çekip gitmem bile bir nimet oldu benim için! Göğüs germeğe kalkışsaydım, avukatlık mesleğimi elimden alırlardı. Bir şey daha var sizin bilmediğiniz: eğer iş sadece başkan Camusot'ya dayansaydı, neyse nel! Ama bir de kadın var. Bu kadınla bir yüz yüze gelseniz, sanki darağacının birinci basamağında imişsiniz gibi titrerdiniz, saçlarınız başınızda dimdik olurdu. Madame Camusot hıncını on yıl unutmyan, insanı bir delikte inleterek öldürecek yaradılıştaki bir kadındır! Bir çocuk topacını nasıl çevirirse, o da kocasını öyle çevirir! Bir kişinin, sevimli bir delikanlının zindanda canına kıymasına sebep oldu. Sahtekârlıkla suçlandırılan bir kontu ise kar gibi temize çıkardı. X. Charles'in sarayından büyük bir senyörü kovdurtacaktı az kaldı. Savcı Monsieur de Grandville'i de yerinden etti.

— Şu Vieille-du-Temple sokağında, Saint-François sokağının köşesinde oturan adam mı?

— Evet, onu. Kocasını adalet bakanı yaptırmak istiyormuş; yaptırır da hani! Bizim ikimizi de mahkemeye ve zindana yollamayı kafasına koysa, yeni doğan bir çocuk gibi günahsız olan ben, bir pasaport alır Amerika'ya kaçardım... Çünkü adaletin nasıl işlediğini çok iyi bilenlerdenim!... Genç Vikont Popinot sizin ev sahibi Pillerault'nun mirasçısı olacakmış deniyor; kızını onunla evlendirebilmek için, Madame Camusot bütün servetinden yoksun etti kendini; öyle ki şu anda başkanla karısı bir maaşa kaldılar. Siz de onun, bu durumda, Monsieur Pons'un mirasına aldırış etmiyeceğini sanıyorsunuz ha!... Öyle bir kadınla sa-

vaşacağıma, içi mermi dolu toplara göğüs germeyi bin kere tercih ederim ben...

Madame Cibot:

— Ama bozuşmuşlar... dedi.

Fraisier:

— Ne olur bozuşmuşlarsa? dedi. Daha bile iyi onlar için! Sevilmiyen bir hıssımı öldürmek bir iştir, ama onun mirasına konmak serapa zevktir!

— İyi ama adamcağızın gözü mirasçılarını görmek istemiyor ki... O adamlar, adlarını da çok iyi hatırlıyorum, Monsieur Cardot, Monsieur Berthier ve birkaçı daha onu tekerlek altına düşen bir yumurta gibi ezmişler; bunu bana kaç kere söyledi.

— Sizin de böyle ezilmeye niyetiniz var mı?

Kapıcı kadın:

— Allah korusun, Allah korusun! diye bağırdı. *Mame Fontaine*'in engellerle karşılaşacağını söylerken hakkı varmış meğer! Ama işi başaracağını da söyledi.

— Bana bakın, Madame Cibot... Bu işten otuz bin frank kadar bir para elde etmeniz mümkündür, ama mirası unutun... Dün gece, doktor Poulain'le beraber sizden ve bu işinizden konuştuk...

Bu sözler üzerine Madame Cibot iskemlesi üzerinde yine sıçradı.

— Ne oluyorsunuz canım?

— Meseleyi biliyordunuz da ne diye bana bir sürü gevezelik ettirdiniz?

— Madame Cibot, meseleyi biliyordum, ama Madame Cibot hakkında hiçbir şey bilmiyordum! Müşteri değiştikçe, karakter de değişir...

Bu sözü duyunca, Madame Cibot müstakbel müşavirine içinde bütün güvensizliği okunan gözlerle baktı; Fraasier'nin gözünden kaçmadı bu.

XLVIII

Fraasier'in sözlerindeki gizli anlam

Kanun adamı:

— Kaldığım yerden devam ediyorum, dedi Dostumuz Poulain'i kontes Popinot'nun büyük amcası, yaşlı Monsieur Pillerault ile siz tanıştırmışsınız; bu da benim size hizmet etmek istememin nedenlerinden biri. Poulain on beş günde bir (bu noktaya dikkatini zi çekerim) ev sahibinizi görmeye gider, bütün bu söylediklerimi de ondan öğrenmiş. Bu eski tüccar, yeğenin yeğeni olan genç Popinot'nun düğününde bulunmuş, (çünkü bu adam miras bırakacak amcalardan... On beş bin frank kadar bir geliri var; yirmi beş yıldan beri de bir papaz gibi yaşar, yıllık masrafı üç bini aşmaz...) ve bu evlenme işini Poulain'e anlatmış. Bozuşma sizin müzisyeninizin başı altından kopmuş, öc almak amacıyla başkann ailesinin onuru ile oynamış. Bir tarafı dinlemekle olmaz, iki tarafı dinliyerek bir kanıya varmalı... Sizin hasta, günahsızım diyor, ama herkes ona canavar gözü ile bakıyor...

Madame Cibot:

— Benden de al o kadar, diye bağırdı! Düşünün bir kere, on yıldır cebimden sarfediyorum, bunu bildiği, biriktirdiğim paraları erittiği halde vasiyetnamesine adımı koymuyor... koymuyor, Monsieur, koymak

istemiyor, inatçı, katır gibi inatçı bir adam... on gündür bunu ona söylüyorum da sanki sınır taşıymış gibi köpek en ufak bir davranışta bulunmuyor. Ağzını açıp bir lâf etmiyor bu hususta, bana öyle bir bakışı var ki... Bütün söylediği, beni Monsieur Schmucke'a emanet etmek!...

— Demek vasiyetamesini Schmucke'un üstüne yapmak niyetinde.

— Her şeyini ona bırakacak...

— Bakın, Madame Cibot, meseleyi iyice anlamak. bir plân kurmak için, Monsieur Schmucke'u tanımam, mirası meydana getiren eşyayı görmem, sözünü ettiğiniz o Yahudi ile konuşmam gerek; ondan sonra bırakın sizi ben yöneteyim.

— Bakalım, azizim Monsieur Fraisier...

Fraisier Madame Cibot'ya yılan bakışı ile baktı, tabii sesi ile konuşarak:

— Ne demek bakalım! Allah Allah, ben sizin müşaviriniz miyim, değil miyim? Önce onda bir anlaşalım.

Madame Cibot kafasından geçenleri Fraisier'nin kestirdiğini hissetti, soğuk terler dökmeğe başladı.

Bir kaplanın pençesine düştüğünü görerek:

— Size güveniyorum tamamiyle, dedi.

— Biz, dâva vekilleri alışmışızdır, müşterilerimizin bizi arkadan vurmalarına. Durumunuza bir göz atın: bulunmaz bir durum, doğrusu! Öğütlerimi noktası noktasına dinlerseniz, bu mirastan elinize otuz kırk bin frank geçer. Bunu alıyorum üzerime... Avukat: "Yalnız bu güzel madalyanın bir de tersi var. Bir an kabul edelim ki Madame de Marville, Pons'un mirasının bir milyon frank tuttuğunu, sizin de bunun bir kıs-

mını kırpmağı istediğini öğreniyor; çünkü böyle şeyleri yetiştirmeyi üzerine vazife edinen insanlar vardır!..." sözünü, mânalı bir şekilde sıkıştırdı cümlesine.

İki duraklama arasına sıkıştırılan bu söz titretti, Madame Cibot'yu, aklından hemen Fraasier'nin bu gammazlığı edeceği fikri geçti.

— Sevgili müşterim, on dakika içinde Monsieur Pillerault'yu, sizi kapıcılıktan çıkarmaya razı edebilirler; pılınızı pırtınızı toplamanız için de en fazla iki saat verirler size...

Savaş tanrıçası Bellone gibi ayakları üstünde dikilen Madame Cibot:

— Vız gelir bana! dedi... O zaman ben de iki efendimin yanında vekilharç olarak kalırdım!...

— Böyle yaptığınızı görünce, size bir tuzak kurarlar, bir sabah uyandığınızda, esashi bir suçla siz de kocanız da kendinizi zindanda bulurdunuz...

Kapıcı kadın:

— Beni ha! Kimsenin meteliğine el uzatmamış olan beni, zindana atacaklar ha?

Diye bağırdı ve beş dakika söylendi durdu. Fraasier, kendine bir övme konçertosu çalan bu büyük artistti gözden geçirdi. Avukatın soğuk, alaycı bir hali vardı; delici gözleri Madame Cibot'yu sivri bir kama gibi delip geçiyordu; içinden gülüyor, kuru perukası kımıldıyordu yavaş yavaş. Bu hali ile Robespierre'i¹⁷⁰ andırıyordu; yalnız, fransızların Sylla'sı¹⁷¹ demek olan Robespierre'in şiir yazdığı çağdaki halini...

¹⁷⁰ Robespierre: Fransız ihtilâl günlerinin ateşli hatiplerinden.

¹⁷¹ Sylla: Romalı diktatör.

Kapıcı kadın sonunda:

—Peki nasıl? Neden? Ne sebeple? diye sordu:

— Giyotinin altına nasıl gideceğinizi mi öğrenmek istiyorsunuz?...

Madame Cibot sarardı bir ölü gibi; çünkü bu söz, kanunun satırı gibi boynuna inmişti. Şaşkın gözlerle Fraasier'ye baktı.

Fraasier müşterisinin korkmasından duyduğu sevinci saklıyarak:

— Beni dinleyin, yavrucuğum, dedi.

Madame Cibot dudaklarının arasında:

— Bu işten toptan vaz geçerim daha iyi, diye mırıldandı.

Kalkmak istedi. Ama Fraasier emreder gibi:

— Durun, dedi. Çünkü tehlikeyi bilmeniz gerek; düşündüklerimi, size söylemek ödevim... Pillerault sizi kovabilir, şüphe yok bunda, değil mi? Siz de o iki efendinin hizmetçisi olabilirsiniz, pekâlâ!... Madame de Marville'e karşı savaş ilân etmek demektir bu. Siz bu mirası elde etmek, onun budundan ya da kanadından bir şey koparmak için her şeyi yapmak karırdasınız.

Madame Cibot: "Öyle bir şey yok" der gibi bir harekette bulundu.

Fraasier müşterisinin bu hareketine karşılık olmak üzere:

— Yooo! Ben sizi kabahatlı bulmuyorum, benim işim değil bu, dedi. Bir savaş demektir bu teşebbüsünüz âdeta; göreceksiniz tahmininizden çok daha ileri gideceksiniz! Böyle bir düşünce sarhoş eder insanı, sürükler götürür...

Madame Cibot kabul etmediğini açıklıyan yeni bir harekette bulundu ve kurumlanır gibi bir hal aldı.

Fraisier iğrenç bir teklifsizlikle:

— Haydi haydi, kadını; siz bu işte çok ileri gideceksiniz, dedi.

— Allah Allah! Siz beni hırsız mı sanıyorsunuz?

— Haydi, uzun etmeyin valide hanım, elinizde Monsieur Schmucke'den çok ucuza kopardığınız bir senet var... Günah çıkarıyorsunuz burada siz, günah çıkaran papazınızı aldatmaya kalkmayın o halde; hele bu papaz içinizden geçenleri olduğu gibi okumak gücündeyse...

Madame Cibot bu adamın anlama vergisinden ürktü, onun kendisini neden derin bir dikkatle dinlemiş olduğunu da anladı.

Fraisier devamla:

— Bu miras peşinde yapacağınız koşuda Madame de Marville'in sizden geri kalmayacağını kestirebilirsiniz... dedi. Gözlerini ayırmıyacaklar sizden, gizliden gizliye sizi gözetliyecekler. Monsieur Pons'tan vasiyetnamesine sizi de yazmasını elde ettiniz... mükemmel!... Ama, günün birinde adalet gelecek, sizin hazırladığınız bir içkiyi eline geçirecek, dibinde arsenik bulacak; siz de, kocanız da tevkif edilecek, mahkemeye götürülerek, Monsieur Pons'u sanki mirasına konmak arzusu ile öldürmüşsünüz gibi hüküm giyeceksiniz... Ben, zavallı bir kadını müdafaa etmiştim Versailles'da; sizin gibi günahsızdı o da; her şey söylediğim gibi geçti, bütün yapabildiğim sadece hayatını kurtarmak oldu. Zavallılık yirmi yıl küreğe mahkûm oldu, Saint-Lazare'da cezasını çekiyor şimdi bile.

Madame Cibot'nun korkusu son haddini buldu. Gittikçe sararıp soluyor, yeşilimtırak gözlü bu sıksa adama korkarak bakıyordu; dinine sadık diye tanılan o zavallı Maure'lu kadın da, ateşe atılmaya mahkûm edildiğini duyduğu zaman, cellâdına herhalde böyle bakmıştı.

— Demek, Monsieur Fraasier, sizi harekette serbest bırakır, menfaatlerimi sizin korumanıza razı olur-
sam, o zaman elime hiç tehlikesiz bir şeyler geçer,
diyorsunuz, öyle mi?

Fraasier yapacağı işin sonundan emin olan bir adam gibi:

— Otuz bin frank kazanacağınıza ben söz veriyorum.

Madame Cibot bütün kurnazlığını takınarak:

— Ne yapalım, doktor Poulain'i ne kadar sevdiğimi biliyorsunuz, dedi; beni size o günderdi; ama zavallı adam beni buraya zehirle adam öldüren bir kadın olarak kafamın kesileceğini duyayım diye göndermedi!

Hüngür hüngür ağlamaya başladı, çünkü kafası kesilmek fikri onu ürkütmüş, sinirlerini bozmuştu; korku yüreğini sıkıştırıyordu mengene gibi; ne dediğini bilemez bir hale gelmişti. Fraasier elde ettiği zaferden keyifleniyordu için için. Demin müşterisinin kararsızlığını görünce, işi elden kaçırdığını sanmıştı; Madame Cibot'yu avucunun içine almak, onu ürkütmek, afallatmak, eli kolu bağlı olarak kendine bend etme-
istedi. Bir sineğin örümcek ağına düşmesi gibi bu yazıhaneye girmiş olan Madame Cibot, orada, bu doymak bilmez kanun adamına bağlanmış, ağlarla sarılmış olarak kalmalı, yem olmalıydı. Gerçekten de, Fraasier yaşı-

hıllık günleri için besî, rahatlık, mutluluk, itibar çıkarmak niyetindeydi bu işten. Bir gün önce, akşam, Poulain ile her şeyi sıkı sıkı ölçmüş biçmişler, her noktayı âdeta pertavsızla incelemişlerdi. Doktor, dostu Fraasier'ye Schmucke'ü çizmiş, uyanık zekâları her ihtimali iskandil etmiş; hem imkânları, hem de tehlikeleri gözden geçirmişti. Fraasier bir ara heyecanlanmış: "İkimizin de geleceği bunda!" diye bağırmış, Poulain'e Paris hastanelerinin birinde baş hekimlik vadetmişti; kendisi de, semtin sulh yargıcı olacaktı.

Sulh yargıcı olmak! Bu görev, hem kabiliyetli, hem de hukuk doktoru olan, fakat giyecek donu bulunmayan bir adam için, erişilmez bir hayaldi; daima bunu düşünüyordu, tıpkı milletvekili avukatların başkan cübbesini, İtalyan papazlarının da papalık tacını düşündükleri gibi. Çılgınlıktı bu! Önünde dâvalarını müdafaa ettiği sulh yargıcı Monsieur Vitel, altmış dokuz yaşında, oldukça hastalıklı ve emekliye çıkmak istediğini söyleyen bir ihtiyardı. Fraasier Poulain'e, onun yerini alacağından bahsediyor, Poulain de ona, hayatını kurtardıktan sonra evleneceği zengin bir kadından söz ediyordu. Paris'teki memuriyetlerin insanlarda nasıl bir açgözlülük uyandırdığını kimse bilmez. Paris'te oturmak genel bir arzudur. Bir tütüncü, bir pulcu dükkanı boşaldı mı, yüz kadın bir tek insan gibi ayaklanır, onu ele geçirmek için bütün dostlarını harekete geçirirler. Paris'in yirmi dört tahsildarlık dairesinden birinde açılması muhtemel bir yer, Mecliste bile bir ihtiras fırtınası koparır! Bu yerler Bakanlar Kurulunda konuşulur, tâyin etmek bir devlet işi olur. Paris'te

bir sulh yargıcının maaşı altı bin franktır.¹⁷² Bu yer adliyecilerin en fazla göz diktikleri yerlerdendir. Fraissier sulh yargıcı, bir hastahane başhekiminin de dostu olunca, zengin bir kadınla evlenecek, doktor Poulain'i de başgöz edecekti; birbirlerine el vereceklerdi.

XLVIII

Madame Cibot kendi ağına düşüyor

Gece, Mantes'ın eski noterinin bütün düşünceleri üzerinde bütün etkisini göstermiş, bundan karışık, fakat verim ve dalavere yönünden bereketli ve korkunç bir plân meydana çıkmıştı. Madame Cibot bu dramın temel direği olacaktı. Bu yüzden, bu âletin isyanını bastırmak gerekti; önceden kestirememişlerdi bunu; nitekim eski dâva vekili, yılan yaradılışının bütün gücünü kullanarak gözüpek kapıcıyı yere sermişti.

Kadının elini tuttu:

— Aziz Madame Cibot, dedi; üzülmeyin böyle; haydi toplayın kendinizi.

Bir yılanın derisi gibi soğuk olan bu el, kapıcının üstünde korkunç bir etki yaptı; bundan doğan fiziksel bir tepki, heyecanını giderdi; kadın, Madame Fontaine'in Astaroth adlı kurbağasına dokunmayı, kırmızımtırak perukalı ve kapı gıcirtısı gibi bir sesi olan bu adama, zehir kavanozuna dokunmaktan daha az tehlikeli buldu.

¹⁷² Fransa'da maaşlar yıllık olarak ödenir.

Fraisier Madame Cibot'nun yeniden irkildiğinin farkına vardı; sonra, sözlerine devam etti:

— Sizi boş yere korkuttum sanmayın; Madame de Marville'e ürkütücü bir ün sağlayan işleri, Adliye çevresinde bilmiyen yoktur; sorabilirsiniz bunu istediğiniz kimseye. Haklarından az kalsın yoksun ettirilecek olan büyük senyör, marki d'Espard'dır. Kürek cezasından kurtarılan da marki d'Esgrignan'dır. Zengin, güzel, geleceği parlak, Fransa'nın birinci sınıf ailelerinden birinin kızını alacak olan ve zindanında kendisini asan gençse, meşhur Lucien de Rubempré'dir; bu olay bütün Paris'i coşturmuştu o günlerde. Mesele bir mirastan doğmuştu; şuna buna metreslik ettikten sonra, birkaç milyon bırakan güzel Esther'in mirasından... Genç, onu zehirlemiş olmakla suçlandırılıyordu, vasiyetnameyle tanınan tek varis o idi de ondan. Bu kız öldüğünde, delikanlı Paris'te değildi, mirasçı olduğunu bile bilmiyordu! Kimse ondan daha günahsız olamaz! İş böyleyken, delikanlı, Monsieur Camusot tarafından sorguya çekildikten sonra astı kendini hücrelerinde... Adaletin de doktorluk gibi kurbanları oluyor: birincisinde toplum için ölüyor, ikincisinde de ilim için... (Bu son sözü söylerken Fraisier sırtıyordu pis pis.) Görüyorsunuz ya, tehlikeyi biliyorum... Silik, zavallı bir dâva vekili olan ben de, adaletin hışmına uğramış bir adamım. Görgüm pahalıya mal oldu bana; şimdi hizmetinize sunuyorum onu, olduğu gibi...

— Yok yok, yerinden dursun, istemem, her şeyden vazgeçiyorum ben, dedi Madame Cibot. Nankör bir insan olacağım sonra... Alacağımdan fazlasını beklemiyorum! Otuz yıllık dürüst bir hayatım var, Monsieur.

Bizim Monsieur Pons vasiyetnamesi ile beni dostu Schmucke'a emanet edeceğini söylüyor; ne yapalım, yeter; son günlerimi iyi yürekli Almanın yanında geçiririm ben de...

Fraisier sınırı aşıyordu, cesaretini kırmıştı Madame Cibot'nun; ondan bıraktığı bu kötü etkileri gidermek zorunda kaldı.

— Ümidimizi kırmıyalım, dedi; buradan evinize rahat rahat gidin. Tasa etmeyin, gemiyi karaya ulaştıracağız tehlikesizce.

— Peki ama, Monsieur Fraisier, ne yapayım o halde? Biraz gelirim olmasını ve...

Dâva vekili çabucak onun sözünü keserek:

— Ve vicdan azabı çekmemek istiyorsunuz değil mi? dedi. İş takipçileri de sırf bu sonucu elde etmek için yaratılmışlardır ya!... Böyle durumlarda kanun çerçevesi içinde kalınmazsa hiçbir şey elde edilemez... Siz kanunları bilmezsiniz; bense bilirim... Benim sayamda kanun hep sizin tarafınızda olacak, insanlar önünde her şeyi rahatlıkla elde edeceksiniz, ama vicdan rahatsızlığı, ona karışmam, o sizin bileceğiniz iş.

Bu sözlerle merakı kamçılanan, mutluluk duyan Madame Cibot:

— Peki, söyleyin, ne yapayım? diye sordu.

— Bir şey söyleyemem şimdilik, işi imkânları bakımından henüz incelemedim, engellerle uğraştım yalnız. İlk ağızda vasiyetnameyi yazdırmak gerek; yanlış bir yol olmaz bu; ama her şeyden önce Pons'un kimi mirasçısı olarak seçeceğini öğrenelim, çünkü mirasçısı sizseniz...

— Euna imkân yok, sevmez benî Ah! *Bibloları-*
nın değerini daha önce öğrenmiş, bir de aşkı hakkında
bana söylediklerini bilmiş olsaydım, bugün hiç kaygım
olmazdı...

— Neyse, siz yine işinize bakın! dedi Fraasier.
Ayağı çukurda olan yaşlıların türlü türlü hevesleri
olur, Madame Cibot ; birçok umutları suya düşürür-
ler. Hele o bir kere vasiyetini yazsın, biz sonra icabı-
na bakarız. Ama her şeyden önce mirasını meydana
getiren eserlere değer biçirmek gerek... Siz beni o Ya-
hudi ile ve Rémonencq ile tanıştırın; bize faydaları ola-
cak onların... Bana güvenebilirsiniz, size tam mânası
ile hizmet edeceğim. Müşterim dostum olursa, ben de
ona hayatımı tehlikeye atacak kadar bağlanırım. Ya
dost, ya düşman, benim huyum da böyle işte.

Madame Cibot:

— Pekâlâ, ben de her bakımdan emrinizi tutaca-
ğım, dedi. Ücrete gelince Monsieur Poulain...

Fraasier:

— Onu bırakın şimdi, dedi. Hastanın başında Pou-
lain'i bulundurmaya bakın; doktor tanıdığım insan-
ların en dürüstü, en temizidir; bize de orada, biliyor-
sunuz ya, emin bir kimse gerek... Poulain benden daha
iyidir, hain bir adam oldum ben.

Madame Cibot:

— Evet, öyle görünüyorsunuz, dedi. Ama ben si-
ze güveniyorum.

— Hiç de fena etmiyorsunuz! Yeni bir şey oldu
mu, gelin beni görün... Haydi güle güle... Akıllı bir
kadınınsınız siz, işler yolunda gidecek.

— Hoşça kalın, Monsieur Fraasier, Tanrı şifalar versin... Emirlerinizi tutacağım her zaman.

Fraasier müşterisini kapıya kadar geçirdi; orada, bir gün önce Madame Cibot'nun doktora söylediği gibi, son söz olarak kadına:

— Monsieur Pons'un danışmak üzere bana başvurmasını sağlayabilirsiniz, büyük bir adım atmış oluruz, dedi.

Madame Cibot:

— Elden geleni yaparım, karşılığını verdi.

Fraasier kapıcıyı yeniden odasına kadar götürerek:

— Kadınım, ben sizin mahalledeki noter Monsieur Trognon'u çok iyi tanırım, dedi. Eğer Monsieur Pons'un noteri yoksa, o adamdan söz edin de, işlerini ona versin.

Madame Cibot:

— Anlaşıldı, dedi.

Çekilip giderken, kapıcı kadın bir elbise hışırtısı duydu; ayaklarının ucuna basarak birisinin kaçtığını farkettil. Sokağa çıkıp kendini yalnız bulunca, bir süre de yürüdükten sonra, rahat rahat düşünmek imkânına kavuştu yeniden. Şimdi bile bu konuşmanın etkisi altında olmasına, darağacından, adaletten, yargıçlardan korkmasına rağmen, pek tabii olan bir karara vardı, bu karar onu ürkütücü müşaviri ile gizli bir savaşa sürüklüyordu; içinden:

— Ne diye kendime iş ortakları edineceğim? Önce biz alacağımızı alalım, sonra da onların hesabına çalışır, ne verirlerse onu alırız... diyordu.

Bu düşünce, göreceğiz ya, zavallı müzisyenin ölümünü çabuklaştıracaktı.

XLIX

Madame Cibot tiyatroda

İki yaşlı müzisyenin dairesine girince, Madame Cibot:

— Eeee, Monsieur Schmucke! sevgili hastamız ne halde? diye sordu.

Alman:

— Hiç iyi değil, dedi. Pons bütün gece sayıkladı durdu.

— Neler diyordu?

— Saçma saçma şeyler! Hiçbirini satmamak şartıyla buradaki bütün servetinin benim olmasını istiyor. Bir yandan da ağlıyordu! Zavallı adam! Çok dokundu bu bana!

— Geçer, geçer, azizim! Kahvaltınızı geciktirdim. Bakın saat dokuz olmuş; ama darılmayın bana... Ne yapalım epey koştum, sizin için... Artık elde avuçta bir şey kalmadı, gittim, para buldum!...

— Peki nasıl buldunuz?

— Halam var ya!¹

— Ne halası?

— Plân canım!

— Plân mı?

— Oh! sevgili adam! ne de safsın! Gerçekten siz bir peygamber, tapılacak kadar temiz bir insan, şu eski aktörün dediği gibi öldükten sonra eczalanıp saklanacak bir adamsınız. Nasıl olur, yirmi dokuz yıldır

¹ Paris'teki *Mont-de-piété*'ye halk arasında hala denir. 178 numaralı açıklamayı okuyunuz.

Paris'te olarsınız, az değil hani, Temmuz ayaklanmasını da görmüş olarsınız da, *monde-piété*'yi¹⁷³ tanımıyasınız!... şu götürdüğünüz eşya karşılığı az faizle para veren kurum!... Bütün gümüş takımımı oraya bıraktım, süslü püslü sekiz parça. Ne yapalım, Cibot da Cezayir madeninden yapılmış¹⁷⁴ kaplarda yer: şimdi moda bu. Bundan sevgili hastamıza açmaya hiç lüzum yok, onu kızdırır, yer bitirir... Zaten hastalığı yüzünden bütün sinirleri ayakta... Önce onu bir kurtaralım, para işi sonra gelsin. Her şey zamanında, öyle değil mi?

Zavallı müzisyen, Madame Cibot'nun elini tutup üzüntülü bir halle kalbine götürürken:

— Ne iyi kadınsınız! Altın gibi bir kalbiniz var! dedi.

Sonra bu melek gibi adam yaşlarla dolu gözlerini göğe kaldırdı.

— Aman bırakın bunu, Schmucke baba, ne tuhaf şeysiniz! Bu kadarı da fazla hani! Ben yaşlı bir halk kızyım, içim neyse dışım da o. (Göğsüne vurarak.) Her ikinizin altın yüreklerinizin yerini tutacak kadar bir yürek var bende... dedi.

Müzisyen:

— Schmucke baba mı?... Hayır hayır, böyle üzüntünün en koyusunu çekmek, içi kan ağlamak, her

¹⁷³ Ash mont-de-piété olan ve emanet karşılığı küçük bir faizle para veren bir kurumdur. Madame Cibot yanlış söylüyor, monde-piété diyor.

¹⁷⁴ Cezayir madeni: Kaba bir şekilde gümüşü taklid ederek yapılmış, içinde kalay, kurşun ve antıman bulunan bir karışım.

gün biraz ölmek, bu beni mahvediyor! Pons ölürse yaşıyamam ben!...

— Ona ne şüphe! Siz kendi kendinizi öldürüyorsunuz... Dinleyin beni, bırakın da size ben bakayım, sizi ben idare edeyim, yoksa, siz böyle giderseniz sırtımda iki hasta olacak... Benim küçük kafamın anlayışına göre, buradaki işleri paylaşmamız gerek. Siz artık Paris içinde dersten derse koşamazsınız, sizi yoruyor bu; burada da o yüzden işe yaramıyorsunuz; oysa geceleri uyumamak gerek artık, çünkü Monsieur Pons gittikçe ağırlaşıyor. Bu gün öğrencilerinizin evlerine gideceğim, onlara hasta olduğunuzu söyleyeceğim, haklı değil miyim? Böylelikle geceyi bizim kuzunun başucunda geçirirsiniz; sabah saat beşten, diyelim öğleden sonra saat ikiye kadar uyursunuz. Ben de için en güç tarafını, gündüz hizmetini görürüm, size kahvaltı, öğle yemeği hazırlamak, hastaya bakmak, ilâcını vermek, onu kaldırmak, yatırmak kolay değil çünkü... Yoksa, bugünkü durum karşısında on gün bile dayanamam. Az değil, otuz gündür anamızdan emdiğimiz süt burnumuzdan geliyor. Ya ben de hasta düşersem, nice olur sizin haliniz? Siz de benden iyi sayılmazsınız ya!... Yüzünüze bakınca üzülüyor insan... Monsieur'nün başında oturdunuz bir gececik, şu halinize bakın...

Schmucke'u aynanın önüne götürdü; yaşlı müzisyen çok değişmiş buldu kendini.

— Sözün kısası, siz de aynı fikirdeyseniz, hemen yemeğinizi vereyim, sonra sevgili hastamıza saat ikiye kadar yine siz bakarsınız. Öğrencilerinizin bir listesini verin bana, çabucak hepsini görür gelirim, siz

de on beş gün boş kalırsınız. Ben dönünce de yatar, akşama kadar dinlersiniz.

Bu teklif o kadar yerindeydi ki Schmucke derhal kabul etti.

— Monsieur Pons'a hiçbir şey söylemeyin; çünkü tiyatrodaki işlerinin ve derslerinin kesileceğini söylersek ona perişan olur. Zavallı adam bir daha öğrencilerini bulamayacağını sanır... budalaca bir düşünce... Monsieur Poulain sevgilimizi ancak büyük bir sükûn içinde tutarsak kurtarabileceğimizi söylüyor,

— Oh! çok iyi, çok iyi! Siz ona yemeğini yedinir, ben de listeyi hazırlıyayım, size adresleri vereyim!... Hakkınız var, böyle giderse, dayanamayacağım!

Bir saat sonra, Madame Cibot giyindi kuşandı, Rémonencq'in şaşkın bakışları ortasında arabaya binip yola çıktı; bütün kız pansiyonlarında, iki müzisyenin öğrencileri bulunan her evde, çifte kumrulara lâayık bir kadın olduğunu göstermeye kararlıydı.

Pansiyonlarda, evlerde aynı konunun değişik şekilleri olarak Madame Cibot'nun ettiği gevezelikleri burada tekrarlamak faydasızdır. Yalnız, kapıcı kadının duyulmadık güçlüklerle girebildiği *Ünlü Gaudissart*'ın müdür odasında olanları söylemek yeter. Tiyatro müdürleri, Paris'te kendilerini kırıallardan, bakanlardan daha iyi muhafaza ettirirler. İnsanlarla aralarına koydukları bu aşılmaz maniaların nedenini anlamak kolaydır: kırıallar kendilerini sade muhteris insanlara karşı korumak zorundadırlar; tiyatro müdürleri ise artistlerin, yazarların onurlarından kaçınmak mevkiindedirler.

Madame Cibot kapıcı ile kendi arasında birden doğan yakınlık sayesinde aştı bütün engelleri. Kapıcılar da bütün meslektaşlar gibi birbirlerini tanırlar hemen. Her mesleğin yıpranma izleri olduğu gibi kendine özgü bir damgası da vardır.

Madame Cibot:

— Ah! Madame, siz tiyatronun kapıcısısınız, demişti; bense, sizin orkestra şefiniz Monsieur Pons'un Normandie sokağında oturduğu evde yoksul bir kapıcı parçasıyım. Sizin yerinizde olmayı, aktörlerin, dansözlerin, yazarların gelip geçtiklerini görmeyi ne kadar isterdim bir bilseniz! Şu eski aktörün dediği gibi, bizim mesleğin Mareşallık rütbesidir bu yer.

Kapıcı kadın:

— Bizim iyi kalbli Monsieur Pons, nasıl, iyi mi? diye sordu.

— Hiç iyi değil; iki aydır yatağından çıkamıyor, evden de cenazesi çıkacak, hiç şüphe yok.

— Yazık, büyük bir kayıp olur bu...

— Evet öyle. Durumu müdürünüze anlatmak üzere gönderdi beni; bir yolunu bulun da, Madame, konuşayım onunla...

— Monsieur Pons tarafından gönderilen bir bayan!

Kapıcı kadının tembihi üzerine, müdürün odacısı Madame Cibot'yu müdüre bu şekilde haber verdi. Gaudissart bir repetisyon için tiyatroya yeni gelmişti. Bir talih eseri olarak, yanında kimse yoktu, piyes yazarları ile aktörler gecikmişlerdi. Orkestra şefi hakkında haber alacağına sevindi; Napolyonvari bir jest yaptı, Madame Cibot da içeri girdi.

L

Tiyatroda yapılan verimli bir teşebbüs

Gözde bir tiyatronun başında bulunan eski gezici tüccar, kurduğu şirketi aldatıyordu, ona nikahlı karısı gibi davranıyordu. Bu bakımdan para durumu gelişmişti; bu halin şahsı üzerinde etkisi oluyordu. Kuvvetlenen, şişmanlıyan, ziyafetlerle, varlıkla kanlı keşilen Gaudissart, düpedüz Mondor¹⁷⁶ gibi bir şey olmuştu.

— Beaujon¹⁷⁶ laşıyoruz! diyerek herkesten önce kendi haline kendi gülerdi.

Tiyatronun birinci dansözü ünlü Héloïse Brise-tout'nun yanında çoğu zaman onun yerini alan Bixiou.

— O kadar değil, henüz Turcaret'sin,¹⁷⁷ karşılığını verirdi.

Gerçekten, *eski, meşhur Gaudissart*, tiyatrosunu, açıkça, yalnız kendi çıkarına çalıştırırdı. Birçok balelerde, piyeslerde, vodvillerde kendisini ortak kabul ettirdikten başka, yazarların sıkışık durumlarından yararlanarak öteki hisseyi de satın alırdı. Kolay başarı elde eden dramlara katılan bu piyesler, bu vodviller Gaudissart'a her gün birkaç altın getirirdi. Araya vekil koyma yolu ile biletler üzerinde de tica-

¹⁷⁶ Mondor: Asıl adı Philippe Gérard olan ve XVII nci yüzyılda ün kazanmış, zengin olmuş bir şarlatan.

¹⁷⁶ Beaujon: 1708-1786 arasında yaşamış ünlü maliyecilerden.

¹⁷⁷ Turcaret: Le Sage'ın bu addaki komedisinin kahramanı, sonradan görme maliyecilere alem olmuştur.

ret yapardı; onlardan bir kısmını müdür hakkı olarak kendisine ayırtmıştı; böylelikle hasılatın da pay çıkarırdı. Satılan localar ve sahnede uşak, kıraliçe olarak gözükmeye gönüllü kötü oyuncuların hediyeleri dışında kalan bu üç çeşit müdür haracı, onun kârdaki üçte bir payını o kadar kabartıyordu ki öteki iki pay sahibi ortaklar kazancın ancak onda birini görürlerdi. Bununla beraber bu onda bir, sermayenin yüzde on beşi kadar bir kazanç sağlardı. Gaudissart da, bu yüzde onbeşe dayanarak, zekâsından, dürüstlüğünden, sarfettiği çabadan ve ortaklarının mutluluğundan söz etmekten geri kalmazdı. Kont Popinot Monsieur Matifat'ya, sanki ilgileniyormuş gibi, damadı general Gouraud'ya ve Crevel'e tiyatro müdüründen hoşnut olup olmadıklarını sorduğunda, senatör olan Gouraud:

— Bizi soyduğunu söylüyorlar, ama o kadar zeki, o kadar iyi huylu ki pek şikâyetimiz yok... karşılığını verirdi.

Eski bakan da gülümsiyerek:

— Deseniz'e, tıpkı la Fontaine'in masalında olduğu gibi... derdi.

Gaudissart parasını tiyatro dışında kimi işlerde işletirdi. Graff, Schwab, Brunner hakkında sağlam bir kaniya varınca, bu bankanın üzerine aldığı demir yolu işlerine ortak oldu. Kurnazlığını hovarda ve zevk düşkünü bir insan kaygısızlığı altında gizler, eğlence ve geyimden başka şeyle uğraşmaz görünürdü; ama her şeyi düşünür, iş yönünden yolculuklarda edindiği geniş görgüsünden yararlanırdı. Pek ciddiye alınmıyan bu sonradan görme, dekoratörün çabasıyla tertiplenmiş çok lüks bir dairede oturur, orada tanınmış kimse-

lere ziyafetler verir, eğlenceler hazırlardı. Şatafat meraklısı ve her şeyi iyi yapmaya düşkün olan Gaudissart, uysal bir adam hali takınır ve eski mesleğinden kalma ve kulis argosu ile süslediği konuşması onu olduğundan daha az tehlikeli gösterirdi. Tiyatroda, artistlerin kendilerine özgü bir zekâları olduğu ve her şeyi olduğu gibi söyledikleri için, Gaudissart, üstün bir insan görünmek sevdası ile bu kulis zekâsından oldukça yararlanır ve bunu gezici tüccarın neşeli şakaları ile birleştirirdi. Madame Cibot geldiği sırada, o, tiyatro hissesini satmayı, kendi deyimiyle *başka talimlere geçmeyi* düşünüyordu. Bir tren kumpanyası başına geçmeye, ağırbaşlı bir insan, bir yönetici olmaya, Paris belediye başkanlarından en zengininin kızı Mademoiselle Minard'ı almaya niyetleniyordu. Kendi *tren kumpanyasından* millet vekili çıkmayı, Popinot'nun desteğiyle de Danıştay üyesi olmayı umut ediyordu.

Gaudissart, Madame Cibot'ya bir müdür bakışı ile bakarak:

— Kiminle görüşmek şerefini kazanıyorum acaba? diye sordu.

— Ben Monsieur Pons'un işlerine bakan kadınıym, Monsieur.

— O. iyi! sağlığı ne âlemde bizim bekârın?

— Çok, çok fena, Monsieur.

— Yazık! yazık! üzıldüm... Onu görmeğe geleceğim, çünkü eşsiz insanlardan biridir o...

— Çok doğru, Monsieur; gerçek bir melek... Ben de kendi kendime böyle bir adam nasıl oluyor da bu tiyatrodaki çalışıyor diye soruyordum...

— Yanlıyorsunuz, Madame. Tiyatro ahlâk düzelten bir yerdir... Zavallı Pons! Vallahi bu çeşit insanların tohumu olmalı da bol bol yetiştirmeli! Örnek olacak bir adamdır, kabiliyet de istediğiniz kadar!... Acaba işine yeniden ne zaman başlayabilir, dersiniz? Çünkü tiyatro posta arabası gibi bir şeydir, ister dolu olsun, ister boş, saatinde hareket etme zorundadır. Burada perde her gün saat altıda açılır. Pons'un haline istediğimiz kadar acıنالım, bu bize iyi müzik sağlamaz. Ne halde acaba?

Madame Cibot mendilini çıkartıp gözlerine götü-rerek:

— Söylemesi pek güç, Monsieur; ama ne yazık ki onu kaybedeceğiz galiba. İyi bakıyoruz, onu gözbebeğimize gibi tutuyoruz... Ben de, Monsieur Schmucke de... Ben buraya üstelik o iyi kalbli Almanın da artık geleceğini söylemeğe gelmişim, çünkü geceleri Pons'u o bekliyecek. Umut varmış gibi davranmaktan, bu temiz ve aziz adamı ölümden kurtarmaktan geri kalınamaz ama doktor kesti umudu...

— Peki ölümüne sebep olan hastalık ne?

— Üzüntü, sarılık, karaciğer ve bunlara karışmış bir yığın aile hikâyeleri...

— Bir de doktor her halde... Bizim doktoru, Monsieur Lebron'u çağirtmalıydı, on para masrafı olmazdı o zaman.

— Monsieur Pons'a bakan doktor Tanrı gibi bir şeydir. Ama istediği kadar iyi olsun, bu kadar derde karşı bir doktor ne yapabilir?

— Yeni perili oyunum için bu çifte kumrulara çok ihtiyacım vardı benim.

Madame Cibot ancak Jocrisse'in¹⁷⁰ takınabileceği bir tavırla:

— Onların yerine benim yapabileceğim bir şey var mı? diye sordu.

Gaudissart kahkaha ile güldü.

— Monsieur, ben onların her işte güvenlerini kazanmış bir kadını; onlar birçok şeylerini...

Gaudissart'ın kahkahaları üzerine bir kadının bağırdığı duyuldu:

— Güldüğüne bakılırsa. içeri girebiliriz, değil mi dostum?

Tiyatronun birinci dansözü müdürün odasına girdi, orada bulunan tek kanapeye oturdu. *Cezayir* eşarpı denilen gözalıcı bir eşarpa bürünmüş Héloïse Brissetout idi bu.

Dansöz, bir artistin öteki bir artiste fırlattığı ve bir tablo konusu olması gereken bir bakışla müdüre bakarak:

— Nedir seni böyle güldüren?... Madame mı? Niçin gelmiş buraya? diye sordu.

Aşırı edebiyat meraklısı, böyle olanlar arasında ün kazanmış, büyük artistlerle sıkı fıkı dost, ince, şık, zarif bir kız olan Héloïse, çoklukla birinci sınıf dansözlerde görülmiyecek derecede zeki ve hazır cevaptı; soruyu sorarken, küçük bir şişeden keskin kokular kokluyordu.

Kapıcı kadın:

¹⁷⁰ Jocrisse: Fransızların eski oyunlarındaki bir kişi; son derece sâf, bön ve arkadaşlarının oyuncağı olan bir tip.

— Madame, dedi; kadınlar güzel oldular mı, birbirlerini aratmazlar; ufak bir şişeden pis bir koku koklamıyor, yanaklarıma da döğülmüş tuğla tozu sürmüyorsam...

Héloïse, müdürüne göz kırparak:

— Yaradanın size verdiği o pancar gibi kırmızı yanaklara bir de onu sürerseniz, bilmem artık ne olur, yavrum! dedi.

— Ben namuslu bir kadınıam...

— Eh! derdinize yanın o halde! Her isteyen güzel bir metres olamaz! Bense metresim, Madame, hem de âlâsı!...

— Derdime yanayım ha?!... Siz istediğiniz kadar boynunuza Cezayir eşarpı bağlayın, saçlarınıza da böyle bir biçim verin, yine de benim kadar âşık bulamazsınız, *Medem! Cadran bleu'nün* güzel istiridyecisinin yerini de hiçbir zaman tutamazsınız.

Dansöz birden ayağa kalktı, esas vaziyeti aldı, generalini selâmlıyan bir er gibi sağ elinin tersini alnına götürerek selâmladı.

Gaudissart:

— Ne! Babamın sözünü ettiği şu güzel istiridyeci sizsiniz ha? dedi.

Héloïse.

— O halde Madam ne cachucha¹⁷⁹ ne de polka oynamasını bilir; ellisini açmış demektir! dedi. Ve, dram oynar gibi bir hal takınarak şu mısraı söyledi:

Gel dost olalım, Cinnal...¹⁸⁰

¹⁷⁹ Cachucha: Zillerle oynanan eski bir İspanyol dansı.

¹⁸⁰ Corneille'in bu addaki tragedyasından. Perde V, sahne III.

— Haydi haydi Heloïse, Madame seninle boy ölçüşecek güçte değil, rahat bırak onu.

Kapıcı kadın, alay dolu yalancı bir sâflıkla:

— Sakın Madame yeni Héloïse olmasın? dedi.¹⁸¹

Gaudissart:

— Vallahi ihtiyar dehşet! diye bağırdı.

Dansöz:

— Bu kelime oyununun modası geçti; çok bayatladı artık; başkasını bulun, büyük hanım... Ya da buyurun bir sigara alın, dedi.

Madame Cibot:

— Özür dilerim, Madame, size karşılık veremiyecek kadar kederliyim, dedi. İki efendim çok hasta; onları beslemek, para sıkıntısından kurtarmak için kocamın elbiselerine varıncaya kadar birçok şeyimi rehlin bıraktım, bu sabah, işte makbuzu...

Güzel Héloïse:

— Ooo!... İş burada drama dönüyor! dedi. Nedir mesle?

Madame Cibot sözüne devam etti:

— Madame da aramıza...

Héloïse:

— Birinci dansöz sıfatı ile karıştı, dedi. Haydi haydi, cümlenizin sonunu size ben fısılıyorum, *Medem!*

Gaudissart:

— Keselim artık, dedi; benim acele işim var, bu kadar alay yeter! Héloïse, Madame ayağı çukurda olan bizim zavallı orkestra şefinin işlerine bakan ka-

¹⁸¹ Yeni Héloïse: Rousseau'nun meşhur romantik eserinin kadın kahramanı; temiz, ince ruhlu bir varlık olduğu için kapıcı kadın alay ediyor.

dındır, onu artık beklemememizi söylemeğe gelmiş; ne yapacağım, şaşırdım kaldım.

— Vah, zavallı adam! Bir temsil vermeliyiz onun yararına.

Gaudissart:

— O onu mahveder işte! dedi. Ertesi gün yoksullar derneğine beş yüz frank vermesi gerekir, çünkü bu dernek Paris'te kendi yoksullarından başka yoksul kabul etmez. O olmaz; ama durun Madame, mademki siz Montyon¹⁸² ödül'ünü kazanmak için çabalıyorsunuz...

Gaudissart zile bastı, odacı hemen geldi.

— Söyleyin kasadara da bir bin franklık gönder-sin. Oturun, Madame.

Dansöz:

— Vah zavallı kadın! ağlıyor! dedi. saçma bir şey bu... Haydi, büyük hanım, onu gider görürüz, üzül-meyin siz. (Müdürü bir köşeye çekerek, ona: - Bana bak, Çinli bozması, *Ariane* baletinin birinci rolünü bana oynatmak istiyorsun. Evleniyorsun, istersem sana çok kötülük edeceğimi de bilirsin!...

— Héloïse, kalbim zırhla kaplıdır, bir gemi gibi.

— Başkalarından alır, senden oldu diye çocuklar gösteririm.

— Münasebetimizi saklamadım ki...

— Gel hainliği bırak da Pons'un yerini Garangeot'ya ver; bu zavallı çocuğun kabiliyeti var, metelik-

¹⁸² Montyon: Aydın bir Fransız flantropu Her yıl Enstitüce verilen birçok fazilet ve edebiyat ödülü koymuştur.

siz şu anda; ben de seni rahat bırakırım, söz veriyorum.

— Dur bakalım, Pons'un ölmesini bekle;... adamcağız atlatabilir daha.

Madame Cibot:

— Onu hiç ummayın, Monsieur, dedi. Dün gecedен beri kendinde değil, durmadan sayıklıyor. Ne yazık ki çok yaşamaz artık...

Héloïse:

— Garangeot'yu şimdilik vekil olarak çalıştır, bütün basın onun lehinde yazar..., dedi.

O anda, kasadar, elinde bin franklıkla fıçeri girdi.

Gaudissart:

— Verin onu Madame'a, dedi. - Güle güle, bayan; bizim aziz adamımıza iyi bakın ve yarın veya öbür gün... ne zaman mümkün olursa onu gelip göreceğimi söyleyin.

Héloïse:

— Biri daha öbür dünyayı boyladı, dedi.

— Ah! Monsieur, sizin gibi iyi kalbli insanlar yalnız tiyatrodа bulunuyor. Tanrı sizden hoşnut olsun!

Kasadar:

— Bu parayı hangi hesaba yazacağız? diye sordu.

— Makbuzu ben imzalarım, ödül faslına yazarsınız.

Odadan çıkmadan önce, Madame Cibot, dansöze güzel bir reverans yaptı ve Gaudissart'ın eski metresine sorduğu şu soruyu da duyabildi:

— Garangeot on' iki günde bana *Mohicans* balesinin müziğini yaratacak kabiliyette mi? Bu işimi görürse, Pons'un yeri onun!

LI

Boş hayaller

Ettiği bu kadar fenalık karşılığı iyi bir işten fazla mükâfat gören kapıcı kadın, iki dostun bütün gelirlerine set çekti; ne etti etti, zavallı Pons'u iyi olsa bile ekmek parasından yoksun etti. Bu alçakça manevra sayesinde, birkaç günde, Elie Magus'un göz diktiği tabloların satışından başka şey olmıyan amaç, Madame Cibot tarafından elde edilmiş olacaktı. Bu birinci soygunculuğu gerçekleştirmek için, kadın, kendine iş ortağı olarak aldığı korkunç avukat Fraisiier'yeyi uyutmak, Elie Magus'la Rémonencq'ten dillerini tutmalarını sağlamak zorunda idi.

Auvergne'liye gelince, o, derece derece, kuvvetli bir aşka tutulmuştu; bu çeşit aşklar, köylerinden Paris'e yalnızlığın aşıladığı sabit fikirlerle, ilksel yaradılışların bilgisizliği, arzuları sonradan sabit fikir haline dönenlerin hoyrathlığıyla gelen kişilerde görülür. Madame Cibot'nun erkeklere özgü güzelliği, canlılığı, hallerde kazandığı akıllılığı, satıcının gözüne çarpan noktalar olmuştu; hırdavatçı onu kocasından soğutarak kendisine metres yapmak arzusunda idi; bu iki karılı veya iki kocalı yaşayışlar, Paris'te, aşağı tabakalarda sanıldığından daha fazla yaygındır. Ama cimrilik, kalbi gittikçe sıkıştıran ve sonunda mantığı boğan yağlı

bir kenet oldu. Bu yüzden Elie Magus'le kendi veracağı paranın kırk bin frank tutacağını gören Rémonencq, Madame Cibot'yu kendi nikâhlı karısı görmek için suçtan cinayete geçti. Tamamiyle hesaba dayanan bu aşk, kapısının eşiğine dayanarak sigarasının dumanını savurduğu uzun hayal saatlerinde, onu küçük terzi- nin ölümünü arzulamaya dek sürükledi. Bu sayede sermayesinin üç kat artacağını görür, Madame Cibot'nun ne enfes bir satıcı olacağını, büyük bulvardaki mağazaların birine ne kadar yakışacağını düşünürdü. Bu iki tatlı düşünce, Rémonencq'i kendinden geçirirdi. Madeleine bulvarında bir mağaza kiralar, onu ölü Pons'un koleksiyonundan en güzel antika eşya ile doldururdu. Hülyanın altın kanatları üzerinde dolaştıktan, piposunun mavi, yılankavi dumanları ortasında milyonlar gördükten sonra, uyandığı zaman küçük terziyi karşısında görünce kendine gelirdi; çünkü Auvergne'li dükkânını açar, eşyasını yayarken terzi de avluyu, kapı önünü ve sokağı süpürürdü. Pons'un hastalığından buyana, karısına ait olan işleri Cibot üzerine almıştı da ondan. Bu bakımdan, Auvergne'li bu benzi uçuk, zayıf, çelimsiz terziyi mutluluğunun biricik engeli olarak görür, ondan nasıl kurtulabileceğini kendi kendine sorardı. Her gün artan bu tutku karşısında, Madame Cibot çok gurur duyardı; çünkü kadınların kocayabileceklerini anlamaya başladıkları çağa giriyordu.

Bu sebeple Madame Cibot, bir sabah, Rémonencq abur cuburlarını düzenlerken, onu düşünceli bir halle gözden geçirdi ve sevgisinin nereye kadar varacağını öğrenmek istedi.

Auvergne'li yanına gelip:

— Eee! Nasıl bakalım, işler dilediğiniz gibi gidiyor mu? diye sorunca:

Madame Cibot:

— Beni asıl siz kaygılandırıyorsunuz, dedi. Beni tehlikeli duruma sokuyorsunuz. Komşular eninde sonunda bana yaygın baygın baktığınızı farkedecekler, diye de ekledi.

Kapıdan ayrıldı, Auvergne'nin dükkânının iç tarafına daldı.

Rémonencq:

— Al sana on paralık daha! dedi.

— Gelin de konuşalım, dedi Madame Cibot. Monsieur Pons'un mirasçıları harekete geçecekler; bize epeyce kötülük edebilecek gücteler. Av köpekleri gibi her tarafa burunlarını sokan takipçiler gönderirlerse buraya, başımıza neler geleceğini Allah bilir. Ben Monsieur Schmucke'ü birkaç tablo satmaya, ancak siz beni, sırrı saklıyacak kadar sevdiğiniz takdirde razı edebilirim. Ama sır deyip geçmeyin, başınızı giyotine soksalar söylemiyeceksiniz, ne tabloların nereden geldiğini, ne de kimin sattığını. Anlıyorsunuz ya, Monsieur Pons ölüp toprağa verildi mi, altmış yedi tablo yerine elli üç tablo olmuş, kimse onun hesabını bilmez! Sonra Monsieur Pons sağlığında satmışsa, buna da kimsenin bir şey söylemeğe hakkı olamaz.

Rémonencq:

— Evet, öyle, bence hiçbir sakınca yok; ama Monsieur Elie Magus nizamaya uygun makbuzlar ister, dedi.

— Size de makbuz verilecek elbette! Bunu size ben yazacak değilim ya, Monsieur Schmucke yazacak! Yalnız Yahudinize sizin gibi dilini tutmasını söylersiniz...

— Balık gibi dilsiz oluruz, bu zaten bizim mesleğimizin gerektirdiği bir şey. Ben okumak bilirim, ama yazmak bilmem; onun için sizin gibi bilgili, işbilir bir kadına ihtiyacım var!... Yaşlılık günlerim için ekmek parası kazanmaktan başka bir şey düşünmediğimden, küçük Rémonencq'ler istiyorum... Bırakın şu Cibot'yu!

— Bakın, sizin Yahudi geliyor, işleri ayarlıyabiliriz.

Tabloları ne zaman satın alabileceğini öğrenmek için her üç günde bir, sabah erkenden gelen Elie Magus:

— Eee, sayın bayan, işler ne kertede? dedi.

Madame Cibot:

— Size Monsieur Pons'tan ve biblolarından söz açan olmadı mı? diye sordu.

Elie Magus:

— Avukatın birinden bir mektup aldım, diye karşılık verdi; ama adam bana bu işten bir şeyler çıkarmak isteyen önemsiz biri gibi geldiği, ben de böylelerinden çekindiğim için cevap bile vermedim. Üç gün sonra görmeye gelmiş beni, bir kartvizit bırakmış; kapıcıma, her gelişinde, evde olmadığımı söylemesini tembih ettim.

Elie Magus'ün ne temkinli bir adam olduğunu pek bilmeyen Madame Cibot:

— Siz Yahudilerin en sevimlisisiniz, dedi. Eh, arkadaşlar, birkaç güne kalmaz, Monsieur Schmucke ü

yedi sekiz tablo satmak üzere size buraya getiririm, çok çok ta on tablo; yalnız iki şartla: birincisi bu bir sır olarak kalacak. Sizi Monsieur Schmucke çağırması olacak, öyle değil mi, Monsieur? Rémonencq de sizi ona alıcı olarak ileri sürmüş olacak. Yani kısacası, ne olursa olsun, benim bu işten hiç haberim yok. Dört tabloya kırk altı bin frank veriyorsunuz, değil mi?

Yahudi içini çekerek:

— Öyle olsun, dedi.

Kapıcı kadın:

— İyi öyleyse, dedi. İkinci şart da, bana kırk üç bin frank vereceksiniz, tabloları Monsieur Schmucke'ten sadece üç bine satın alacaksınız; Rémonencq de dördünü iki bin franga satın alacak, üst tarafını bana verecek... Buna karşılık ben de size ve Rémonencq'e, kârını üçümüz aramızda üleşmemiz şartı ile yeni enfes bir iş yaptıracağım. O avukata götüreceğim sizi ya da o buraya gelecek. Monsieur Fraisier mirasın gerçek değeri hakkında kesin bir fikir edinsin diye, Monsieur Pons'un dairesindeki eserlere vereceğiniz fiyata göre bir kıymet biçeceksiniz. Yalnız o buraya bizim alış veriştikten önce gelmesin ha, işitiyor musunuz?

— Anlaşıldı, dedi Yahudi; ama eserleri görmek ve onlara kıymet biçmek için zaman lâzım.

— Size yarım gün sağlarım, o benim işim, merak etmeyin. Siz şimdi aranızda bunu konuşun; öbür gün, işi ele alırız. Ben görüşmek üzere şu Fraisier'nin evine gidiyorum, çünkü o burada ne olup bittiğini doktor Poulain'den öğreniyor; onu susta tutmak ta az iş değil hani.

Normandie sokağı ile Perle sokağı arasındaki yolun yarısında, Madame Cibot, Fraisiert'ye rasladı; o da kapıcının evine geliyordu, çünkü, kendi söylediğine göre, işin esaslarını öğrenmek için sabırsızlanıyordu.

Madame Cibot:

— Aaa! Ben de size geliyordum, dedi.

Fraisiert, Elie Magus'un kendisini kabul etmemesinden ötürü sızlandı; kapıcı kadın, kanun adamının gözlerinde parıldıyan güvensizlik ışığını söndürmek için Magus'un yolculuktan döndüğünü, en geç öbür güne, koleksiyonun değerini tesbit için, Pons'un daire-sinde bir buluşma sağlayacağını söyledi.

— Benimle açık konuşun, dedi Fraisiert. Monsieur Pons'un mirasçılar da beni tutacaklar, hemen hemen kesinleşti bu: o zaman size daha fazla yardım edebilecek bir durumda olacağım.

Bu sözler öyle sert bir dille söylendi ki titredi Madame Cibot. Bu züğürt kanun adamı da boş durmuyor, o da bir taraftan kapıcı kadın gibi manevralar çeviriyor olmalıydı; onun için Madame Cibot tablo satışını bir an önce yapmaya karar verdi. Kapıcı kadın sezişlerinde aldanmıyordu. Fraisiert, başkanın kârısı Madame de Marville'in huzuruna iyi bir kılıkla çıkabilsin diye avukatla doktor birlikte masraf ederek avukata yepyeni bir elbise yaptırıyorlardı. İki dostun sonuçlarını tâyin edecek bu görüşmenin gecikmesi yalnız elbisenin dikilmesi için gereken zaman yüzündendi sadece, Madame Cibot'nun evine uğradıktan sonra, Fraisiert gidip ceketini, yeleğini ve pantolonunu prova etmeyi kafasına koymuştu. Elbiseyi bitmiş ve hazır buldu. Evine

döndü, başına yeni bir peruka geçirdi, sabahın saat onu sularında bir kira arabası ile Hanovre sokağına yollandı; orada başkanın karısıyla görüşme imkânını elde edeceğini umuyordu. Fraisier, beyaz boyunbağı, sarı eldivenleri, yeni perukası ile kırystal şişe içine konmuş, beyaz bir deri ile de kapatılmış zehirlere benziyordu; etiketine, deriyi tutan sicime kadar her şeyi zarif olan bu zehir, bu suretle daha da tehlikeli görünüyordu. Her şeyi kesip atan hali, sivilceli yüzü, hastalıklı derisi, yeşil gözleri, kötülükten aldığı zevk, mavi gökteki bulutlar gibi göze çarpıyordu. Madame Cibot'ya yazıhanesinde görüldüğü haliyle, bir caninin cinayetine alet olan âdi bir bıçak gibi idi; Madame de Marville'in kapısında, genç bir kadının etajerine koyduğu zarif bir kamadan ayırt edilemezdi.

LII

Fraisier parlıyor

Hanovre sokağında büyük bir değişiklik olmuştu. Vikont'la vikontes Popinot, eski bakan ve karısı, başkanla karısının, kızlarına çeyiz olarak verdikleri evden ayrılıp kira evine gitmelerini başkanla karısı istememişlerdi. Bu yüzden, başkanla karısı, son günlerini sayfiyede geçirmeye giden yaşlı bayandan boş kalan ikinci kata yerleştiler. Aşçısı Madeleine Vivet'den ve hizmetçisinden ayrılmak istememiş olan Madame Camusot, evlilik hayatının ilk günlerindeki sıkıntılı hale düşmüştü yeniden; yalnız bu sıkıntı, dört bin franklık bir daireye kira vermemesi ve on bin franklık bir

maaşla hafifliyordu azıcık. Tutkularına uygun bir servet isteyen Madame de Marville'i bu orta halli yaşayış zaten çok hoşnut etmiyordu aslında; her şeylerini kızlarına bırakmaları başkanın seçim vergisini¹⁸⁸ de yok ediyordu üstelik. Amélie kocasını milletvekili yaptırmak arzusundaydı, plânlarından kolay kolay vazgeçecek kadınlardan değildi o; Marville'in bulunduğu semtten seçilmesini sağlamaktan umudunu kesmiyordu. İki aydır, mirasına avans olarak yüz bin frank koparmak için baron Camusot'yu sıkıştırıp duruyordu; yeni senatör Camusot, baron payesini de elde etmişti; Madame Camusot bu para ile Marville malikânesi içinde bulunan ve tam iki bin frank gelir getiren küçük bir yeri satın alacağını söylüyordu. Kocasıyla birlikte orada, evlerinde ve çocuklarının yanlarında olacaklardı; Marville toprakları böylece bir az daha büyüyecekti. Madame Camusot kızını Vikont Popinot ile başgöz etmek için yapmak zorunda kaldığı fedakârlığı baronun gözünde büyütüyor ve ihtiyara, büyük oğlunu memurluğun en yüksek katına götürecektir yolu kapayıp kapamıyacağını soruyordu; bu yüksek yeri ancak parlâmentoda sağlam bir durumu olana verecekler, kocası da bu yeri almasını bilecek, bakanların kendisinden korkmasını sağlıyacaktı.

— Bu adamlar, diyordu, dilleri dışarı fırlıyacak kadar gırtlakları sıkılmadıkça hiçbir şey vermezler; nankör insanlar!... Camusot'ya az şey mi borçludur-

¹⁸⁸ O zamanlar Fransa'da milletvekili seçilmek için belli bir para verilirdi.

lar? Camusot, Temmuz Emirnamelerini destekliyerek, Orléans hanedanının iktidara gelmesini sağlamıştır!...

İhtiyar, tren yolu işlerine gücünü aşacak derecede sürüklenmiş olduğunu söylüyor, istenilen paranın verilmesini, zaruretinin tasdik etmekle beraber, hisse senetlerinde beklenen bir yükselmeye bırakıyordu.

Birkaç gün önce koparılan ve Camusot'nun yarım ağızla ettiği bu vaat, ümitsizlik içine atmıştı Madame de Marville'i. De Marville malikânesinin eski sahibinin, meclis için yapılacak seçimlerde, seçilecek durumda olacağı şüpheliydi, çünkü bir yıllık geliri kanunun istediği miktara uymak zorundaydı.

Fraisier, kolayca sokuldu Madeleine Vivet'ye kadar. Bu iki yılan, aynı yumurtadan çıktıkları için birbirini anladılar.

Fraisier tatlı bir sesle:

— Mademoiselle, dedi, Madame de Marville'in şahsını ve servetini ilgilendiren bir iş için bir dakika onunla görüşmek imkânını elde etmek isterdim; bir miras işi için geldiğimi söyleyin kendisine... Onun tarafından tanınmak şerefine nail olmadığım için adım bir şey demez kendilerine. Çoklukla yazıhanemden ayrılmam, ama bir başkanın hanımına karşı gösterilmesi gereken saygının ne olacağını bilirim; kendiliğinden gelmem de bundan; üstelik meselenin bir an gecikmeye dayanacak hali yok.

İş bu biçim anlatılınca, hizmetçi tarafından da şişirerek tekrarlanınca, elbette, olumlu bir cevap geldi. Bu an, Fraisier'nin kalbindeki iki tutku için çok önemli idi. Taşrahı küçük dâva vekili cesaretine, ters, sert ve alaycı yaradılışına rağmen, sonunda bir zafer

umulan bir savaştan önce subayların duydukları heyecana benzer bir heyecan duydu. Amélie'nin beklediği küçük salona girerken, ne kadar güçlü olursa olsun, hiçbir terletici ilâcın bu azgın ve hastalıklı deride yapmaya muktedir olamadığı şey oldu: sırtında ve alnında hafif bir terleme hissetti.

Kendi kendine:

— Bu işle büyük bir servete ulaşmasam da, hiç olmazsa hastalığımдан eser kalmıyacak, çünkü Pou-lain terleme başlayınca, sağlığıma kavuşacağımı vadedmişti bana, dedi. Ev kıyafeti ile gelen Madame de Marville'i görünce: - Madame... dedi.

Ve Fraisier selâmlamak üzere durdu; hem de bu öyle kölece bir selâmdı ki, bu meslekteki insanlarda, karşılardaki kimselerin üstün niteliklerinin takdir edildiğini meydana vurur.

Madame de Marville görüştüğü insanın adliye işleriyle uğraşanlardan biri olduğunu anladı:

— Buyurun oturun, Monsieur, dedi.

— Madame, Monsieur de Marville'i ilgilendiren kârlı bir iş için size başvuruyorsam, nedensiz değil; bulunduğu yüksek mevki dolayısı ile onun her şeyi kendi haline bırakacağından emin bulunmaktayım; oysa, benim fikrimce, özel işlerden büyük memurları gölgede bırakacak kadar iyi anlıyan bayanlar, ihmal et...

Madame de Marville avukatın sözünü keserek:

— Bir miras işinden söz etmişsiniz... dedi.

Miktarın çokluğu ile gözleri kamaşan ve şaşkınlığını, sevincini, gizlemek isteyen Amélie, bir an önce

romanın sonunu öğrenmek isteyen sabırsız okuyucular gibi davranıyordu.

— Evet Madame, bir miras işi var, ama elinizden çıkmış; hem de tamamıyla çıkmış bir durumda... Fakat size kazandırabilirim, kazandıracağım da...

Fraisier'yi tepeden tırnağa kadar süzen ve onu zeki bir bakışla ölçen Madame de Marville, soğuk soğuk:

— Sizi dinliyorum, Monsieur, dedi.

— Yüksek niteliklerinizi bilirim, Madame; Mantès'da bulundum ben. Monsieur de Marville'in dostu olan mahkeme başkanı Monsieur Leboeuf, benim hakkımda bilgi verebilir kendisine...

Madame de Marville mânası o kadar acı bir şekilde omuz silktili ki Fraisier sözleri arasına çabucak bir parantez açmak ve kapamak zorunda kaldı:

— Sizin gibi seçkin bir hanımefendi, neden ilk önce kendimden söz ettiğimi hemen anlıyacaktır. Miras kavuşmanın en kısa yolu budur.

Madame de Marville, ağzını açmadan bu ince düşünceye bir hareketle karşılık verdi.

Bu hareketten hikâyesini anlatma izninin çıktığını anlıyan Fraisier, sözlerine devam etti:

— Madame, Mantès'da dâva vekili idim; mesleğim bütün servetim olacaktı, çünkü Monsieur Leboeuf'ün yazıhanesini tutmak üzereydim; onu siz de tanımanız olmalısınız...

Madame de Marville başı ile tasdik etti.

— Ben oraya ödünç verilen bir miktar sermayeyi kendi biriktirdiğim on bin frank kadar bir paraya katıp Paris avukatlarının en güçlülerinden biri olan

Desroches'un yanından geliyordum. Altı yıldan beri birinci kâtiptim Paris'te: Ne yazık ki Mantes savcısı ile aramız açıldı, Monsieur...

— Olivier Vinet.

— Evet, baş savcının da oğlu, Madame. Küçük bir bayanla münasebette idi...

— O mu?

— Evet, o, Madame Vatinelle'le.

— Yaa! Madame Vatinelle ha!... çok güzel bir kadındı; o zamanlar...

— Bana da iltifat ediyordu, mesele bundan çıktı. Ben çalışkandım, dostlarıma olan borçlarımı ödemek ve evlenmek istiyordum; iş yaratmam gerekiyordu, olmıyan yerden iş çıkarmaya bakıyordum boyuna, az zamanda tek başıma öteki bütün dâva vekillerinden daha çok iş görmeye başladım. Mantes'taki bütün dâva vekilleri, noterler, hattâ icra memurlarına kadar herkes bana karşı döndü, elbette. Beni yere vurmak çarelerini aradılar. Bilirsiniz, Madame, bizim şu iğrenç sanatta, bir adamı mahvetmek istediler mi, çok sürmez bu iş. Beni bir dâvada tarafların ikisini birden tutarken yakaladılar. Bu doğru bir hareket değil. kabul ediyorum, ama bazı hallerde Paris'te oluyor pekâlâ; avukatlar birbirlerine ufak tefek yardımlarda bulunurlar. Mantes'ta yapılmıyor bu. Kendisine bu şekilde küçük bir hizmetim dokunan Monsieur Bouyonnet, meslektaşlarının ateşlemesi, savcının da etkisiyle arkamdan vurdu beni... görüyorsunuz ya, hiçbir şey saklamıyorum sizden. Bunun üzerine bütün şehir beni diline doladı. Bana alçak, düzenbaz dediler, benî

Marat'dan¹⁸⁴ daha çok lekelediler, yazıhanemi satmaya zorladılar, her şeyimi kaybettim... Şimdi Paris'teyim, bir yazıhane açmak için çok uğraştım; ama bozulan sağlığım günde iki saat bile çalışmama elvermiyordu. Bugün bir emelim var, çok miskince bir emel. Siz günün birinde belki adalet bakanının ya da en yüksek bir yargıcın karısı olacaksınız; zavallı ve yoksul bir insan olan bense, son günlerimi rahat geçirtcek, ilerisi olmıyan, insanın miskin miskin takılıp kaldığı bir yer peşindeyim. Paris'te sulh yargıcı olmak istiyorum. Benim böyle bir yere tâyinimi elde etmek sizin için, başkan için işten bile değil; çünkü bugünkü adalet bakanına herhalde epey huzursuzluk tattırıyorsunuzdur, sizi kendine borçlu kılmak ister... Fraisier, Madame de Marville'in konuşmak üzere olduğunu arlayınca, eliyle bir işaret verip sözüne devam etti. - Daha bitmedi, Madame. Monsieur de Marville'in mirasına konacağı yaşlı adama bakan doktor, arkadaşındır. Görüyorsunuz, meseleye geliyoruz. Bize yardımı şart olan bu doktor da benim, içinde bulunduğum durumda bulunuyor, yani, kabiliyeti var, şansı yok!... Menfaatlerinizin ne kadar baltalandığını ben ondan öğrendim, çünkü sizinle konuştuğum şu anda belki de her şey olmuş bitmiş, Monsieur de Marville'i mirastan mahrum eden vasiyetname imzalanmıştır bile... Bu doktor bir hastahaneye veya koleje başhekim olmak emelinde; kısacası anlıyorsunuz ya, Paris'te benimkine eşit bir yer istiyor... Bu ince şeylerden biraz hafiflikle söz et-

¹⁸⁴ Marat: Eylül katliamına ve öteki kanlı tedbirlere sebep olan meşhur demagog.

memi hoş görün; ne yapalım, bizim işlerde şüpheli kalmış en ufak bir taraf olmamalı... Kaldıki doktor çok itibarlı, bilgin bir insandır, sizin damadınız Monsieur Vikont Popinot'nun büyük amcası Monsieur Pillerault'yu o kurtardı. Şimdi, lütfeder de bu iki yer için, bana bir sulh yargıçlığı, dostuma da işi az bir hekimlik için söz verirsiniz, ben de mirası size hemen hemen el dokunmadan getirmeyi üzerime alıyorum. Hemen hemen diyorum, çünkü mirasa konacak kimse ile, bir de yardımcıları bizim için elzem olacak bazı kim-selerle para vererek anlaşmak zorunluğu olacak, bu sarfiyat da mirasa dokunacaktır. Siz sözünüzü, ancak ben vaatlerimi tuttuktan sonra yerine getireceksiniz.

LIII

Pazarlığın şartları

Birkaç dakikadan beri vaiz dinlemek zorunda olan bir insan gibi kollarını kavuşturmuş sessiz duran Madame de Marville, birden kollarını aşağı doğru sarkıtarak:

— Monsieur, dedi, kendinizi ilgilendiren noktalarda açık olmakta birebirsiniz de beni ilgilendirenlerden öylesine kapalı bir biçimde konuşuyorsunuz ki...

— İki sözcük, meseleyi ortaya koymaya yeter. Madame. Monsieur de Marville üçüncü dereceden Monsieur Pons'un biricik vârisi bulunmaktadır. Monsieur Pons çok hasta; dostu Schmucke adında bir Alman lehine vasiyetini yazdırmak üzere; belki yazdırmıştır bile. Bu miras yedi yüz bin frankı aşiyor; bu rakam

hakkında kesin bilgiyi üç gün sonra edinmiş olacağım.

Bu miktar karşısında yıldırımla vurulmuşa dönen Madame de Marville:

— Eğer bu böyleyse, onunla bozuşmakla çok kötü etmişim diye söylendi; onu ezmekle...

— Hayır, Madame, çünkü bu bozuşma olmasaydı, bir kuş gibi cıvıldıyacak, sizden de, Monsieur de Marville'den de, benden de çok yaşıyacaktı... Bu düşünce-deki iğrençliği örtbas etmek amaciyle yaradanın kendine özgü yolları vardır, biz bunları kurcalamıyalım, diye ekledi. Ne yapalım, biz iş takipçileri her şeyin olumlu tarafını görürüz. Siz de anlıyorsunuz ya, Madame, başkan Monsieur de Marville yüksek mevkii yüzünden hiçbir şey yapamazdı; bugünkü durumda ise hiçbir şey yapmasına imkân yok. Kuzeni ile bir daha barışmamak üzere bozuşmuştur; artık Pons'u görmüyorsunuz, onu sosyeteden kovdunuz, böyle davranmak için de elinizde kuvvetli nedenleriniz vardı elbette; yalnız adamcağız hasta, mirasını tek dostu Alman'a bırakıyor. Böyle hallerde nizamaya uygun olarak yapılmış bir vasiyetnameye Paris adliyesinin en yüksek yargıcı bile bir şey diyemez. Fakat, söz aramızda, Madame, insanın yedi sekiz yüz bin franklık, ne bileyim belki de bir milyonluk bir mirasa hakkı varken kanun da kendisini biricik mirasçı tanıırken, bundan yoksun kalması hiç hoş bir şey değil. Ne var ki bu mirası elde etmek için, pis entrikalara başvurmak gerek; bu entrikalar da o kadar güç, o kadar çirkin şeyler ki, o kadar aşağılık insanlarla, hizmetçilerle, uşaklarla işbirliği etmek, onları öylesine sıkıştırmak gerek ki Paris'te

hiçbir dâva vekili, hiçbir noter böyle bir işi üzerine almaz. Buna, benim gibi müşterisiz kalmış, bununla beraber kabiliyetli, sadık bir insan, kararsız durumu yüzünden ne yazık ki demin saydığım insanlarla aynı hizada bulunan bir avukat gerek. Ben mahallemde küçük burjuvaların, amelelerin, aşağı tabakadaki halkın işlerine bakarım. Bakın görün, Madame, bugün Paris'te savcı yardımcısı olmuş olan bir taşra savcısının düşmanlığı beni ne hallere kadar getirmiş bulunuyor; o adam, kendisine olan üstünlüğünden ötürü beni hiç affetmez... Sizi tanırım, Madame, sizin korumanızın insana ne kadar emniyet verdiğini de bilirim; size bulunacağım hizmette yoksulluğumun sonunu ve dostum doktor Poulain'in de zaferini okudum...

Madame de Marville düşünceli duruyordu. Fraisier için helecanlı, sıkıntılı bir an oldu bu. Bir yıldır Paris'e savcı yardımcısı olarak getirilen Mantes savcısının bir babası vardı ortada; muhafazakârların hatibi, on yıldan beri başsavcı, on kere de adalet bakanlığına aday gösterilmiş bulunan bu Vinet, ikinci Madame de Marville'in düşmanı idi... Bu kibirli başsavcı, başkan Camusot'ya karşı duyduğu nefreti gizlemiyordu. Fraisier bu durumu bilmiyordu, bilemezdi de...

Madame Camusot onun gözlerinin içine bakarak:

— Bütün kabahatiniz iki tarafı tutmaktan ileri gitmedi mi hiç? diye sordu.

— Bu konuda Monsieur Leboeuf'ü görebilirsiniz; Monsieur Leboeuf benim tarafımı tutuyordu.

— Monsieur Leboeuf'ün, Monsieur de Marville'e ve kont Popinot'ya hakkınızda iyi şeyler söyleyeceğinden emin misiniz?

— Bundan hiç şüphe etmeyin, hele Monsieur Olivier Vinet'nin artık Mantes'ta olmadığı şu günlerde kesinlikle eminim; çünkü, yine aramızda kalsın, bu kuru kemik savcı iyi kalbli bir insan olan Monsieur Leboeuf'ü korkutuyordu. Zaten, bana izin verirseniz, Madame, Monsieur Leboeuf'ü görmeğe Mantes'a gideceğim. Bu bir gecikme olmaz, mirasın kesin miktarını ancak iki veya üç gün sonra öğreneceğim. Bu işin yollarını sizden saklıyacağım, saklamam da gerek; yalnız, size olan bağlılığımdan beklediğim mükâfat, başarağımın bir delili sayılmaz mı sizce?

— Peki, Monsieur Leboeuf'ü kazanmaya bakın; miras, dediğiniz gibi büyükse, ki ben buna pek inanmıyorum, o iki yer için size söz veriyorum; elbette ki sonuç elde edildiği takdirde...

— Bunu bana bırakın, Madame. Yalnız, ihtiyacım olduğu zaman lütfedip avukatınızı ve noterinizi buraya getirecek, Monsieur de Marville adına hareket edebilmem için bana bir vekâletname verdireceksiniz; onlara, benim vereceğim talimata göre hareket etmelerini, kendiliklerinden herhangi bir iş yapmamalarını söyleyeceksiniz.

Madame de Marville ciddiyetle:

— Sorumluluk sizin omuzlarınızda; tam yetki hakkınızdır, dedi. Sonra gülümsiyerek. - Sahi, çok hasta mı Monsieur Pons? diye sordu.

— Bana kalırsa, atlatabilirdi, hele ona bakar doktor Poulain gibi vicdanlı bir adam varken... Çünkü, Madame, dostum sizin hesabınıza benim kullandığım günahsız bir casustan başka bir şey değildir, müziyenin kurtarabilir; ama orada, hastanın yanında, bir

kapıcı kadın var ki, otuz bin frankın hatırı için çukura itebilir onu... Onu öldürmez, ona arsenik de vermez, o kadar iyiliksever bir insan değildir, ama daha beterini yapacak, ruhundan vuracak, her gün yapacağı ufak tefek şeylerle tüketecektir onu. Zavallı ihtiyar, sakın, huzurlu bir çevrede, dost eller tarafından bakım, sevgi görse, iyileşir; ama gençliğinde Paris'in gözdesi bir istiridyeci olmuş, ağgözlü, geveze, katı bir Madame Cibot tarafından tartaklanan, vasiyetnamesinde kendisine de dolgun bir pay tanınması için boyuna eziyet edilen bir hastada, karaciğerinin sertleşmesi ihtimali de vardır; belki şu anda taşlar meydana gelmiştir bile; bunları çıkarmak için bir ameliyat gerekecek, ama hasta bu ameliyattan kurtulamıyacak... Doktor, temiz ruhlu adam!... Çok güç bir durumda. Kovsa bu kadını iyi ederdi...

Madame de Marville her zamanki tiz sesi ile:

— Bu acuze, canavarın biri demek! diye bağırdı

Bu müthiş kadınla kendi arasındaki benzerlik Fraasier'yi güldürdü içinden, çünkü tabii iken tatsız olan bu sesin bu yapmacık tonu hakkında ne düşüneceğini biliyordu o. XI Louis'in yazdığı hikâyelerden birinin kahramanı olan yargıcı hatırladı. Sokrates'in karısının modeli üzerine biçilmiş bir karısı olan, büyük adamın felsefesinden de yoksun bulunan bu yargıç, atlarının yulafına tuz karıştırır, onları susuz bırakmaları için de emir verir. Karısı Seine nehri boyunca çiftliğine doğru giderken, atlar su içmek için kadınla beraber nehre dalar, yargıç da kendisini bu kadar tabii bir şekilde karısından kurtardığı için Yaradana şükreder. Şu anda, Madame de Marville

de, Pons'un yanına kendisini ondan, *suya sabuna dokunmadan* kurtaracak bir kadını yerleştirdiğinden ötürü Tanrıya şükür ediyordu.

— Dürüst olmıyan bir davranış bahasına elde edilecek parayı, bir milyon da olsa istemem... Dostunuz, Monsieur Pons'un gözünü açmalı, bu kapıcı kadını kovdurmalı, dedi.

— Madame, bir kere Monsieur Schmucke'le Monsieur Pons bu kadını bir melek sanıyorlar, böyle bir vaziyette asıl dostumu kovarlar. Sonra, o korkunç istirdiyeciye karşı doktorun borçlu bir durumu vardır; onu Monsieur Pillerault'ya götüren bu kadın oldu. Doktor ona hastaya karşı çok yumuşak davranmasını tembih ediyor, ama onun tembihleri bu kötü yaratığın hastalığı artıracak yollar bulmasına sebep oluyor.

Madame de Marville:

— Dostunuz, *kuzenimin* durumu hakkında ne düşünüyor? diye sordu.

Fraisier verdiği karşılıktaki isabet ve Madame Cibot kadar haris olan Madame Marville'in içini okumak hususunda gösterdiği beceriklilikle titretti onu:

— Altı hafta sonra, miras işini ele alabileceğiz.

Madame de Marville gözlerini yere indirdi. Boş yere üzüntülü bir yüz takınmaya çabalıyarak:

— Zavallı adam! dedi.

— Madame, Monsieur Leboeuf'e söyleyecek bir şeyimiz var mı? Trenle Mantes'a gideceğim.

— Evet, durun, yarın bizimle yemek yemeye gelmesi için ona yazayım. Uğradığınız haksızlığı onarmak için onunla kafa kafaya vermeğe ihtiyacım var.

Madame Marville mektubu yazmak için gidince,

kendisini artak sulh yargıcı olarak görmeye başlayan Fraisier, eski Fraisier değildi: büyümüş görünüyor, mutluluk havası ile başarı havasını derin derin sindiriyordu içine. İradenin bilinmiyen haznesinden, o tansal iksirden, yeni ve kuvvetli dozlar çekince, Rémonencq gibi, o da, muvaffak olmak için, ortada delil de kalmamak şartı ile bir cinayet işleme kudretini buldu kendinde. Madame Camusot'nun karşısında çekinmeden açılmıştı; mirasın kurtarılmasına onun tarafından ödevlendirilmek ve onun himayesini elde etmek amacıyla sözlerine haklı haksız kesin bir anlam vermiş, yorumları gerçek haline sokmuştu. İki büyük sefaletin, onlardan daha da küçük olmıyan tutkuların vekili olunca, Perle sokağındaki iğrenç evinin hayalinin tiksintisiyle itiyordu. Cibot'lardan üç bin, başkandan da beş bin frank ücret alacağını umuyordu. Bu ona, münasip bir daire kazandıracaktı. Doktor Poulain'e karşı olan borcunu da yerine getirecekti. Böyle, kötülüğe ya yoksulluk ya da hastalık yüzünden eğilimi olan sert ve kinci tabiatlıların bazıları, eşit şiddette olmak üzere, birbirine zıt hisler duyarlar: Richelieu iyi dost olduğu kadar amansız bir düşmandı da. Poulain'in yardımlarına karşı duyduğu minnet yüzünden, onun için canını seve seve verirdi Fraisier. Elinde bir mektupla dönen Madame de Marville, mutlu ve gelirli bir hayat kuran bu adama gizlice baktı, ilk gördüğünden daha az çirkin buldu onu; sonra kendisine hizmet edecekti Fraisier, insan kendine ait bir alete komşununkinden daha başka bir gözle bakar.

— Monsieur Fraisier, dedi; bana anlayışlı bir adam olduğunuzu gösterdiniz; açık yürekle konuşacak

kabiliyette bir insan olarak görüyorum sizi.

Fraisier başı ile tasdik etti.

Madam de Marville sözlerine devamla:

— O halde sizden şu soruya açıkça cevap vermenizi istiyorum; dedi. Ben ya da kocam yapacağınız işlerden ötürü tehlikeli bir duruma düşecek miyiz?

— Üzerinize bir parça çamur sıçrattığım için bir gün kendi kendimi ayıplıyabileceğimi düşünsem sizi görmeğe gelmezdim buraya Madame; bu çamur bir toplu iğnenin başı kadar bile olsa, yine gelmezdim, çünkü o zaman leke ay kadar büyük gözüktür. Paris'te sulh yargıcı olabilmem için sizi hoşnut etmek zorunda olduğumu unutuyorsunuz, Madame. Ben bir ders aldım hayatta; çok sert bir dersti o; ona benzer tekmeleleri yeniden yiyecek şekilde davranmak istemem artık. Sonra son bir sözüm daha var, Madame. Bir işe girişmeden önce gelip size danışacağım.

— Çok iyi! İşte Monsieur Leboeuf'e yazdığım mektup. Şimdi mirasın tutarı hakkında bilgi bekliyeceğim.

Fraisier, yüzünün elverdiği kadar nazik bir eda ile Madame de Marville'i selâmlarken kurnaz kurnaz:

— Bütün iş onda! dedi.

Madame Camusot kendi kendine:

— Tanrının bir iyiliği bu, dedi. Demek zengin olacağım! Camusot da milletvekili olacak, çünkü bu Fraisier'yi Bolbec semtine salarsak, oyların çoğunu kazandırır bize. Ne enfes bir alet ol

Fraisier de, merdivenlerden inerken:

— Tanrının bir iyiliği bu! Ne domuz kadın, şu Madame Camusot, diyordu içinden. Bana böyle bir kadın

gerek işte! Şimdi, iş başına!

Bunun üzerine Mantes'a hareket etti; orada çok az tanıdığı bir adamın gözüne girmesi gerekiyordu; ama bu hususta Madame Vatinelle'e güveniyordu; oysa başına gelenlere sebep bu kadındı; aşk üzüntüleri, güvenilir bir borçlunun, ödeme zamanı gelince protesto edilmiş bonosu gibidir, çoğu kere faiz getirir.

LIV

Yaşlı bekârlara öğüt

Üç gün sonra, Schmucke uyurken - çünkü kapıcı kadınla yaşlı müzisyen aralarında hastayı gece beklemek yükünü paylaşmışlardı - Madame Cibot ile Pons arasında bir tartışma olmuştu. Burada karaciğer hastalığının hazin bir özelliğini belirtmek faydasız olmayacak. Karaciğerlerinden az çok hasta olanlar, çabuk sabırsızlanırlar ve kızarlar; bu öfke onları bir an için ferahlatır, tıpkı ateşin verdiği nöbetlerde insanın kendisinde aşırı derecede güçlü hissetmesi gibi. Nöbet geçince, hekimlerin *collapsus* dedikleri dermansızlık başgösterir ve o zaman, organizmanın kayıpları, bütün tehlikesiyle hissedilir. Böylece, karaciğer hastalıklarında ve özellikle büyük acılar yüzünden meydana gelenlerde, öfkeli anlarından sonra, hasta, büyük bir dermansızlıkla karşılaşır; hele ona sıkı bir perhiz uygulaniyorsa, bu dermansızlık o oranda tehlikeli olur. İnsanın organizmasını sarsan bir hummadır bu; zira ateş ne kanda, ne de dimağdadır. Bütün vücudu sarsan bu hal, hastaya, kendi kendinden nefret ettirecek bir melânkoli verir. Böyle bir durumda her şey, tehli-

keli bir sinirlenme yaratır. Görgüsüz, bilgisiz bir nalk kadını olan Madame Cibot, hekimin bütün tavsiyeleri-ne rağmen, sinir sisteminin üzüntü yüzünden bu şekilde bozulacağına inanmıyordu. Monsieur Poulain'in verdiği açıklama onun gözündeki *hekim martavalından* başka bir şey değildi. Halk tabakasından olan bütün insanlar gibi, o da, ille de Pons'u beslemek istiyordu; hastaya gizlice sucuk, iyi bir omlet ya da vanilyalı çikolata vermekten onu alıkoymak için doktor Poulain'in kesin olarak söylediği şu sözlerden daha inandırıcı sözler gerektili:

— Monsieur Pons'a herhangi bir şeyden bir lokma verin, onu sanki bir tabanca ile öldürmüş gibi olursunuz.

Halk tabakasının bu konudaki inatçılığı o kadar ileri gider ki, hastaların hastahaneye gitmek istememeleri, halkın insanları orada yemeksiz bırakarak öldürdükleri inancından gelir. Kadınların gizlice kocalarına yemek getirmelerinden doğan ölüm oranı o kadar büyüktür ki, hekimlerin, hısımların hastaları görmeğe geldikleri gün, hastahaneyi sıkı bir kontrol altında bulundurmaları bundandır. İlk beklediği çıkarlar için gerekli geçici bozuşmayı sağlamak amacıyla Madame Cibot, tiyatro müdürüne yaptığı ziyareti anlattı, dansöz Mademoiselle Héloïse ile arasında geçen çekişmeyi de unutmadı.

Kapıcı kadın bir kere söze başladı mı, Pons onu durduramıyordu; bu yüzden hasta üçüncü kere:

— Peki, oraya ne yapmaya gittiniz? diye sordu

— Bunun üzerine, ne olduğunu kendisine söyleyince, benim kim olduğumu anlıyan Mademoiselle

Héloïse, yelkenleri suya indirdi, dünyanın en iyi flöte dostu olduk. Sonra Pons'un sorusunu tekrarlıyarak:

— Oraya ne yapmaya gittiğimi mi soruyorsunuz? dedi.

Kimi gevezeler, özellikle bu hastalığın üstadı olanlar, kendi sözlerini beslemek amacıyla, kendilerine malzeme olsun diye karşısındakilerin sorularını, itirazlarını, düşüncelerini böylece alıp tekrar ederler; sanki böyle yapmazlarsa, kendi kaynakları tükenecekmiş gibi...

— Neden mi? Sizin Monsieur Gaudissart'ı zor durumdan kurtarmak için; bir bale için müziğe ihtiyacı var onun; siz de kâğıtları karalıyacak, görevinizi yapacak halde değilsiniz... Bir yerden kulağıma çalındı ki Mohicans balesine bir müzik bestelemek için Monsieur Garangeot adında birini çağıracaklarmış...

Pons, öfke içinde:

— Garangeot mu! diye bağırdı. Hiçbir kabiliyeti olmıyan, birinci keman olarak tavsiye ettikleri zaman reddettiğim bir adamdır ol... Akıllı fikirli bir insan, müzik hareketleri hakkında da gazetelerde iyi yazılar yazıyor, ama bir hava bestelemek nerde o nerde!.. Kime, hangi şeytana uydunuz da gittiniz tiyatroya?

— Aman ne inatçı seysiniz siz!... Haydi şekerim, süt çorbası gibi taşmayın... Şu halinizde müzik bestelebilir misiniz siz? Demek kendinize hiç bakmadınız aynada? Bir ayna getireyim mi? Bir deri bir kemik kalmışsınız... Serçe kadar da gücünüz yok; bir de nota yazabileceğinizi sanıyorsunuz. Siz benimkilerle bile meşgul olamazsınız.¹⁸⁵ Bak aklıma birşey getirdi bu,

¹⁸⁵ Fransızcada "note" kelimesi biri müzik notası, öteki de hesap puslası olmak üzere iki anlama gelir. Kapıcı kadın burada bir kelime oyunu yapmaktadır.

bize on yedi frank borcu olan üçüncü kattakilere çıkmam gerek. Bu on yedi franga şu anda ihtiyacımız var, çünkü eczacının parasını verince yirmi frank bile kalmıyor... Onun için, iyi bir adama benzeyen Monsieur Gaudissart'a durumu anlatmak gerekiyordu... Bu adı da çok seviyorum... Gerçek bir Roger Bontemps¹⁸⁶ o; ben de ondan az hoşlanmadım hani!... Bakın işte hiçbir zaman karaciğer hastalığına uğramaz o adam!... Evet, ne durumda olduğunuzu söylemek gerekiyordu ona... Açıkça görülüyor bu; iyi bir halde değilsiniz; o da bir süre için yerinize başkasını alıyor.

Pons kalkıp oturdu ve korkunç bir sesle:

— Yerime birini mi? diye bağırdı.

Çoklukla hastalar, hele ölüm tırpanının erişebileceği bir mesafede olanlar, yerlerine kudurmuşçasına yapışırlar; bu hususta, o yerleri elde etmek için ilk gelenlerin gösterdikleri hırsı gösterirler. Bu bakımdan, yerine adam konması, bir ayağı çukurda olan ihtiyara ölüm haberi gibi dokundu:

— Peki ama doktor bana sağlığımın çok iyi olduğunu söyledi! diye devam etti. Yakında yeniden işlerime kavuşabilecekmişim, siz beni öldürdünüz, yıktınız, mahvettiniz!...

— Tamam iştel... Yolu tuttunuz, devam edin; ben sizin cellâdınızım!... Bu tatlı sözleri arkamdan Monsieur Schmucke'e hep söylüyorsunuz zaten; ne söylediklerinizi pekâlâ duyuyorum ben!... Nankörlüğün ta kendisisiniz siz...

¹⁸⁶ Roger Bontemps: XVI'ncı yüzyılın alaycı bir yazarı tarafından yaratılmış bir tip... Béranger onu neşeli, kayıtsız bir adam haline sokmuştur.

Yaşamak istiyen hasta:

— Anlamıyor musunuz ki eğer nekahat devrem sade on beş günden fazla sürerse, görevime döndüğümde, bana bir peruka, bir bunak, vakti geçmiş bir insan, bir imparatorluk artığı, rokoko tarzında bir şey olduğumu söylerler! diye bağırды. Garangeot tiyatrodaki dostlar kazanacak, ta kapıdan üst localara kadar!... Sesi olmıyan bir aktris için müziğin perdesini bile indirir o, Monsieur Gaudissart'a köpek gibi yaltaklanır; dostlarından yararlanarak gazetelerde herkesi öven yazılar yayınlar; o zaman böylesinde her şey, kel başında bit bile bulurlar!... Hangi şeytana uydunuz da gittiniz oraya?...

— Giderim elbette! Sekiz gün önce Monsieur Schmucke ile bunu tartıştık. Ne yapalım, kendinizden başkasını görmüyorsunuz siz! Öylesine bencil bir adam-sınız ki iyi olmak için başkalarını öldürürsünüz siz!... Ama zavallı Monsieur Schmucke bir aydan bu yana bitkin bir halde, ateş üstünde yürüyor sanki; bir yere gidemiyor, ne ders vermeye, ne de tiyatrodaki işine; çünkü siz bir şey görmüyorsunuz ki!... Geceleri sizi o bekliyor, gündüzleri de ben. Eğer size bir şey olmıyacağını düşünerek, önceleri yaptığım gibi, geceleri baş ucunuzda geçirsem, o zaman gündüzleri uyumam gerekecekti! Peki ama eve kim bakacak, parayı kim bulacak? Ne yapalım, hastalığa hastalık! İşte bu yüzden gittim!...

— Bu fikri Schmucke'nin ileri sürmüş olmasına imkân yok!

— Bu durumda böyle bir fikir benim kafama gelmiş olsa, ne çıkar?... Siz bizi demirden mi sanıyorsunuz?

nuz? Monsieur Schmucke derslerini vermeye, akşamları saat altı buçuktan on bir buçuğa kadar tiyatrodaki orkestrayı yönetmeye devam etseydi, on günde öbür dünyayı boylardı... Canını sizin için feda edebilecek olan bu dürüst insanın ölmesini mi istiyorsunuz? Ölü ananın babamın üzerine yemin ederim ki yer yüzünde görülmemiştir sizin gibi bir hasta... Mantığınız nerede, emniyet sandığına mı yatırdınız? Burada herkes sizin için yıpranıyor, herşeyin en iyi şekilde olmasına çalışıyor da, siz yine hoşnut olmuyorsunuz... Bizim çıldırmamızı mı istiyorsunuz?... Bir kere ben bitkin bir haldeyim, ileride ne olacağımı da Allah bilir!

Madame Cibot rahat rahat konuşabilirdi, çünkü öfke Pons'un bir kelime söylemesine izin vermiyordu: yatağında kıvranıyor, ağzından zahmetle belli belirsiz sesler çıkıyor, ölecek gibi oluyordu. Bu hale varınca, her zamanki gibi, tartışma birden yumuşuyordu. Karpıcı kadın hastanın üzerine atıldı, onu başından tutarak yatmaya zorladı, yorganı da üstüne çekti.

— Ne diye kendinizi bu hale sokarsınız, bilmem ki!... Ne denir, bu hastalık böyle işte! İyi kalbli doktor Poulain söylemişti bana... Ne oluyorsunuz? Biraz sakın olun a canım... Haydi öfkeyi bırakın, şekerim. Yanınıza gelenlerin hepsi gözünüzün içine bakıyor, doktor bile sizi görmek için günde iki kere geliyor! Sizi böyle çırpınırken görse ne der? Benim kolumu kanadımı kırıyorsunuz, bunu size yakıştıramıyorum... İnsanın Madame Cibot gibi bir dadısı olunca, ona karşı gereken saygıyı gösterir. Bağırıyorsunuz, konuşuyorsunuz; oysa yasak bu size, biliyorsunuz... Konuşmak sizi sinirlendiriyor... Ne diye öfkeleniyorsunuz sanki?

Haksız olan sizsiniz... Öyle olduğu halde, durmadan Schmucke ile sizi iki gözü gibi seven ben, iyi yaptığımıza inanmışsak, yaptığımız iş mutlaka iyidir, bunu böyle bilin, şekerim!...

— Schmucke benimle konuşmadan size tiyatroya gidin dememiştir...

— Kalbi rahat bir adam gibi uyuyan zavalhıy, bunu sormak için uyandırılım mı?

Pons:

— Hayır, hayır, diye atıldı. Bu kararı benim iyi kalbli, müşfik Schmucke'üm verdi ise, demek ben bulunduğumdan daha kötü bir haldeyim... sonra, odasını süsleyen sanat eserlerine iç paralıyan bir melankoli ile bakarak: Sevgili tablolarıma, her biri benim için bir dost olan bütün bu şeylere ve melek gibi bir insan olan Schmucke'üme veda etmem gerekecek! Bu, böyle mi olacaktı Yarabbim? dedi...

Madame Cibot, menfur artist, mendilini gözlerine götürdü. Bu sessiz karşılık hastayı kara düşüncelere daldırdı. Sağlığı ve sosyal durumu, mesleğinin ve hayatının kaybı gibi hassas noktalara indirilmiş olan bu iki darbenin etkisi altında, Pons o kadar ezildi ki öfkelenmek gücünü bile bulamadı kendinde. Can çekişmesinden sonra bir veremli gibi içine kapandı.

Parmağına doladığı adamın büsbütün alt edildiğini görünce, Madame Cibot:

— Beni dinlerseniz, Monsieur Schmucke'ü düşünerek mahallemizin noteri Monsieur Trognon'u çağırmalısınız, iyi bir adamdır o, dedi.

Hasta:

— Hep bana bu Trognon'dan söz ediyorsunuz..., diye sızlandı.

— Oh!... Bana verecek değilsiniz ya, ha o olmuş ha başkası, bence bir!...

Bunu söylerken, kapıcı kadın zenginliği küçük görür bir halle başını iki tarafa salladı. Bir süre lâf etmeden durdular.

LV

*Madame Cibot kendisini bir kurban
gibi gösteriyor*

O sırada, altı saattir uyumakta olan ve açlığın etkisiyle uyanan Schmucke, kalktı, Pons'un odasına geldi, hiçbir şey söylemeden birkaç saniye ona baktı; çünkü Madame Cibot parmağını dudaklarına götürerek:

— Susun! demişti.

Kapıcı kadın yerinden kalktı, Almanın kulağına bir şeyler söylemek için yaklaştı:

— Çok şükür! uyumak üzere, dedi, Öyle hain bir adam ki sormayın! Neylersiniz, kendini hastalığa karşı savunuyor...

Hasta korkunç bir takatsizlik içinde olduğunu gösteren hüznü bir sesle:

— Hayır, tersine, sabırlıyım, dedi. Biliyor musun, sevgili Schmucke'üm, tiyatroya gitmiş, beni kapı dışarı ettirmiş.

Bir an durdu, kendisinde sözlerini bitirecek güç bulamadı. Madame Cibot bu duraklamadan faydalana-

rak bir işaretle Alman'a onun artık ne söylediğini bilmez bir hale geldiğini anlattı ve:

— Aman zıddına gitmeyin, hayatına mal olur... dedi.

Pons namuslu Schmucke'e bakarak sözlerine devam etti:

— Sonra, onu oraya gönderenin de sen olduğunu ileri sürüyor, dedi.

Schmucke kahramanca bir eda ile:

— Evet, dedi, öyle lâzımdı. Sen sesini kes, bırak da seni kurtaralım!... Böyle elinde bir hazine varken çalışıp harap olman budalaca bir hareket!... Sen iyi olmaya bak, o zaman o abur cuburdan birkaçını satar, son günlerimizi de bir köşede rahat rahat, iyi kalbli Madame Cibot ile birlikte geçiririz.

Pons acı acı:

— Seni de baştan çıkarmış... dedi.

Hasta, Madame Cibot'yu görmeyordu. Çünkü kapıcı kadın Schmucke'e verdiği işaretleri Pons görmesin diye yatağın arkasına çekilmişti. Onun gittiğini sana Pons:

— Beni öldürüyor, dedi.

Kapıcı kadın, elleri kalçasında, gözleri de şimşek çakarak ortaya atıldı:

— Ne! seni öldürüyor muyum? dedi. Demek fino köpeği gibi bağlılığımın mükâfatı bu ha? Aman Yarab-bim!...

Bunun üzerine, bir koltuğa yığılarak hüngür hüngür ağlamaya başladı; bu elemli hal, Pons'da çok feci bir değişiklik yarattı.

Madame Cibot koltuktan kalktı, iki dosta hınçlı kadınların hemen hemen mermi ve zehir gibi tesir eden gözleriyle bakarak:

— İyi ya, ben de kendimi harap ettiğim halde burada hiçbir şeye yaramamaktan bıktım; kendinize bir bakıcı bulursunuz! dedi.

İki dost ürkmüş gözlerle bakiştılar.

— Vallahi, biribirinize aktörler gibi de baksanız, dediğim dediktir! Doktor Poulain'den rica edeceğim, size bir hasta bakıcı bulsun! hesabımızı da görelim şimdi. Sizin için harcadığım paraları bana ödeyin... Ben bu parayı sizden hiçbir zaman geri istemezdim... Ben ki beş yüz frank ödünç almak için Pillerault'nun evine bile gittim...

Schmucke Madame Cibot'nun üzerine atılıp onu belinden yakalıyarak:

— Buna sebep onun hastalığıdır, sabırlı olun!... diye bağırdı.

— Size sözüm yok, siz melek gibi bir insansınız, ben sizin ayaklarınızı bile öperim, ama Monsieur Pons beni hiç sevmemiş, benden her zaman nefret etmiştir. Sonra belki vasiyetnamesinde beni de unutmamasını istediğim aklına gelebilir...

Schmucke:

— Susun, bu sözünüz öldürür onu! diye bağırdı.

Kapıcı kadın, Pons'un yanına kadar geldi, onu bakışıyla ezerek:

— Hoşça kalın, Monsieur, dedi. Sizin için kötülük düşünüyormuşum!... Siz sağ olun!... Bana karşı duygularınız değişince, yaptıklarımın iyi olduğuna da inandığınız zaman, yeniden gelirim!... O zamana dek

evimde kalacağım... benim çocuğumdunuz siz; çocukların analarına karşı baş kaldırdıkları görülmüş şey mi? Olmaz, olmaz, Monsieur Schmucke, hiçbir şey dinlemem... Size yemeğinizi getiririm, size hizmet ederim; ama, bir bakıcı bulun, Monsieur Poulain'den birini isteyin.

Giderken de kapıyı öyle bir şiddetle çarptı ki ince ve değerli eşyaların hepsi sarsıldı. Hasta, porselen kapların biribirine vuruşundan çıkan bir gürültü duydu; bu ona çektiği acılar arasında, tıpkı tekerlek cezasına uğrayanı eziyetten kurtaran son öldürücü darbe gibi geldi.

Bir saat sonra, Madame Cibot, Pons'un yanına girecek yerde, geldi, yatak odasından Schmucke'ü çağırdı; ona yemeğin salonda hazır olduğunu bildirdi. Zavallı Alman oraya, yüzü sapsarı ve göz yaşlarıyla ıslanmış bir halde geldi.

— Benim zavallı Pons'um saçmalıyor, dedi. Çünkü sizin bir canavar olduğunuzu iddia ediyor.

Pons'u suçlu çıkarmadan Madame Cibot'yu yumuşatmak için de: - Bunun nedeni hastalığıdır, diye ekledi.

— Hastalığı ise hastalığı; bıktım artık, o benim ne babam, ne kocam, ne kardeşim, ne de çocuğum. Ben den nefret ediyor, ne yapalım etsin; ama benim tahammülüm kalmadı artık! Size sözüm yok, ben dünyanın öbür ucuna kadar da olsa gelirim sizinle; ama, insan hayatını, kalbini, bütün parasını verir, kocasını yüzüstü bırakır, nitekim Cibot hasta, üstelik bir de alçak muamelesi görürse, kahvenin bu kadar kuvvetlisine gelemem ben!...

— Kahve mi?

— Evet, kahve! Bunu şimdi bırakalım da esasa gelem! Sizin bana yüz doksan franktan üç aylık borcunuz var, hepsi beşyüz yetmiş frank eder. Bundan başka iki kere ev kiranızı ödedim, işte makbuzları; bu da kapıcı hakkı ve vergilerle birlikte altı yüz frank tutar; toplarsak, aşağı yukarı bin iki yüz frank, hepsi bir arada üç bin yüz doksan iki frank... unutmayın ki size bakıcı, doktor, ilâç ve gıda parası olarak da en an iki bin frank lâzım olacak. Gaudissart'ın verdiği bin franklığı göstererek: - İşte bu yüzden Monsieur Pillerault'dan bu bin francı ödünç aldım, dedi.

Schmucke, bu hesapları herkesin takdir edeceği bir şaşkınlık içinde dinliyordu; çünkü kediler müzikten ne kadar anlarılarsa, o da para işlerinden o kadar anlıyordu.

— Madame Cibot, Pons ne dediğini bilmez bir halde! onu affedin, gene eskisi gibi ona bakmaya devam edin; bizim iyilik perimiz olun... Bunu sizden ayaklarınıza kapanarak diliyorum.

Ve Alman, bu cellâdın ellerini öperek ayaklarına kapandı. Madame Cibot, Schmucke'u yerden kaldırdı; onu alnından öperken:

— Dinleyin beni, iyi kalbli adam, dedi. Cibot hasta, yatıyor, şimdi doktor Poulain'e haber saldım. Bu durum karşısında, işlerimi düzenlemeliyim. Zaten, benim gözyaşları içinde döndüğümü gören Cibot, öyle öfkелendi ki buraya ayak basmamı istemiyor artık. Parasının geri verilmesini isteyen de o; ne dersiniz? Para onun... Biz kadınlar buna bir şey diyemeyiz ki... Yalnız bu adama parası geri verilirse, üç bin iki yüz

frank, o zaman yatıştır belki... Bütün serveti bu, biçarenin; yirmi altı yıllık bir didinmenin, alın terinin meyvesi... Ne yapıp yapıp yarın ona parasını vermeli... Siz Cibot'yu tanımazsınız: bir kızdı mı, adam bile öldürür. Bu böyle iken, her ikinize bakmaya devam için belki iznini koparabilirim. Siz tasa etmeyin, bana aklından geçen her çeşit kötü sözü söylesin, dayanırım; size olan sevgim yüzünden ben kendimi feda ederim. çünkü siz melek gibi bir insansınız...

— Hayır, ben sadece zavallı bir adamım, dostunu seven, onu kurtarmak için canını vermeye hazır bir adam, o kadar...

— Evet ama, parayı nereden bulacağız? Diyelim ki, bana olan borcunuza karşılık hiçbir şey vermiyeceksiniz; böyle de olsa, sizin ihtiyaçlarınızı karşılamak için üç bin frank bulmak gerekecek! Vallahi, ben sizin yerinizde olsam, ne yapardım, biliyor musunuz? Ne öyle, ne de böyle yapardım, sadece şu kötü tablolar-
dan yedi sekizini satar, yerlerine de, şu sizin odada, yersizlikten duvara çevrilmiş duran tablolardan kordum! çünkü o tablo olmuş ya da şu tablo, ne çıkar?

— Buna ne lüzum var?

— Oh! o kadar kötüleşti ki Pons!... Hastalığı yüzünden elbette... Sağlığı yerinde iken, kuzu gibi bir adamdı!... Yatağından kalkabilir, etrafı kolaçan edebilir; her ne kadar çok zayıf, kapının eşiğini aşamayacak kadar dermansızsa da, tesadüfen salona bir gireceği tutarsa hiç olmazsa tabloların sayısını tam bulur!...

— Hakkınız var!

— Ama tablo sattığımızı ona, tamamiyle iyi olunca söyleriz; bu satışı ona şimdiden söylemek isterseniz,

her şeyi benim üzerime atın, korkmayın, sırtım sağlamdır benim...

İyi kalbli Alman sadece:

— Bana ait olmıyan şeylere ben dokunamam, dedi.

— O halde ben de sizi ve Pons'u adalete teslim ederim.

— Onu öldürmek demektir bu...

— Şöyle ya da böyle yapmak sizin elinizde! Allah Allah, satın tabloları, sonra ona söylersiniz... Makbuzu da gösterirsiniz...

— Pekâlâ, önce bizi adalete teslim edin, bu benim için bir sebep olur... hükmü gösteririm kendisine.

Daha o gün, bir icra memurunu gidip gören Madame Cibot, saat yedi de Schmucke'ü çağırdı. Alman kendini Monsieur Tabareau'nun karşısında buldu, parayı ödemeye çağırıldı; tepeden tırnağa kadar tirtir titriyen Schmucke'ün karşılığı üzerine, o da, Pons da, ödeme yargısı alınmak üzere, mahkemeye gönderiliyorlardı. Bu adamın manzarası, yazılan pullu dilekçe, Schmucke üzerinde öylesine büyük bir etki yaptı ki, zavallı Alman daha fazla dayanamadı, gözlerinden yaşlar aka aka:

— Satın tabloları, dedi.

Ertesi gün, sabahın saat altısında, Elie Magus ile Rémonencq tablolarını indirdiler. İki bin beş yüz franklık iki makbuz aşağıdaki şekilde usulüne uygun olarak yazıldı:

“Aşağıda imzası olan ve Monsieur Pons adına hareket etmek yetkisine sahip bulunan ben, kendisine sattığım dört tablonun ücreti olarak Monsieur Elie Magus’dan iki bin beş yüz frank aldım, bu para Monsieur Pons’un ihtiyaçlarına harcanacaktır. Bu dört tablodan, Durer’in yaptığı sanılan biri, bir kadın portresidir; İtalyan ekolünden olan ikincisi de bir portredir, üçüncüsü Breughel’in bir Hollânda peyzajıdır; kimin tarafından yapıldığı bilinmiyen ve *Mukaddes aile* adını taşıyan dördüncüsü Floransa ekolüne ait bir tablodur.”

Rémonencq’in verdiği makbuz da aynı şekilde hazırlanmıştı ve Fransız ekolüne, Flaman ekolüne aitmiş gibi gösterilen bir Greuze, bir Claude Lorrain,¹⁸⁷ bir Rubens ve bir Van Dyck’ı ihtiva ediyordu.

Beş bin frankı alırken, Schmucke:

— Buna bakınca, bu abur cuburun para ettiğine insanın inanacağı geliyor! dedi.

Rémonencq:

— Para etmesine eder; ben hepsine yüz bin frank pekâlâ verirdim seve seve, dedi.

Edilen rica üzerine, Auvergne’li, Pons’un, Schmucke’un odasına koyduğu daha az değerli tablolar arasından aynı boyda, aynı çerçeveli sekiz tablo seçerek satılanların yerine koydu.

¹⁸⁷ Claude Lorrain: Hayranlık uyandıran renkleri ile tabiat manzaraları bakımından Raphaël lâkabını kazanan bir Fransız ressamı. (1600-1682).

Rubens: Anvers’te doğmuş ünlü Flaman ressamı (1577 - 1540)

Van Dyck: Anvers’te doğmuş ünlü Flâman ressamı (1599 - 1641)

LVI

Aslan payı

Elie Magus dört şaheseri eline geçirince, hesap görmek bahanesiyle Madame Cibot'yu kendi evine götürdü. Orada yoksulluktan dem vurdu, tabloların muşambalarında kusurlar buldu; bunların onarılması gerekti; sonunda komisyon olarak Madame Cibot'ya otuz bin frank teklif etti; Bankanın, üzerlerine *bin frank* sözcüğünü bastığı göz kamaştırıcı kâğıt binlikleri ona göstererek kabul ettirdi teklifini. Magus, Rémonencq'i de Madame Cibot'ya aynı parayı vermeye mahkûm etti; dört tabloyu rehin tutarak bu parayı ona ödünç verdi. Bu dört tablo Magus'e o kadar nefis göründü ki onları geri vermeğe bir türlü razı olmadı; ertesi sabah hırdavatçıya altı bin frank kâr vererek fatura karşılığında onları da elde etti. Böylece eline altmış altı bin frank geçirerek zenginleşen Madam Cibot, iki suç ortağından bu hususta dışarıya hiçbir şey hissettirmemelerini tekrar istedi; yahudiden bu şekilde parası olduğunu kimsenin bilmemesi için bu parayı nereye yatırması gerektiğini de sordu.

— Orléans demiryolu hisselerinden alın; bugünlerde esas fiyatına göre otuz frank düştü; üç yılda paranız iki kat artar. Böylece, hepsi bir çantaya sığacak kadar kâğıt parçalarınız olur...

— Siz burada bekliyen, Monsieur Magus, ben Monsieur Pons'un ailesinin işlerine bakan dâva vekilinin evine gideyim; o, sizin, yukardaki bütün obur cubura kaç frank vereceğinizi öğrenmek istiyor. Gidip getireyim onu size.

Rémonencq, Magus'e:

— Bir dul olsaydı, benim çok işime gelirdi bu kadın! Şimdi zengin de oldu, dedi.

— Parasını bir de demiryollarına bağlarsa... İki yılda, parası iki kat artar. Ben biriktirdiğim birkaç paracağı oraya yatırdım, kızımın drahoması... Dâva vekili gelinceye dek, haydi bir dolaşalım bulvarlarda...

Rémonencq söze devamla:

— Tanrı şu kocası Cibot'yu yukarı çağırıyorsa zaten epey hasta; mağazayı yönetmeye demir gibi bir karım olurdu, ben de işi büyüttümdü, dedi.

Madame Cibot dâva vekilinin yazıhanesine girerken, yumuşak bir tonla:

— Günaydın! Monsieur Fraasier, dedi. Kapıcınıza bir şeyler söyledi bana, buradan gidiyormuşsunuz, doğru mu?

— Öyle, Madame... Monsieur Poulain'in oturduğu apartmanın birinci katına, doktorun üstündeki daireye taşınıyorum. Bu daireyi uygun bir şekilde döşemek için iki üç bin frank borç arıyorum. Daire çok güzel, ev sahibi yeni bir hale soktu. Ben, biliyorsunuz, hem sizin, hem de başkan Monsieur Marville'in işini üzerime almış bulunuyorum... iş takipçisi sanatımı bırakıyor, avukatlığa başlıyorum; onun için yazıhanemin döşenmiş olması şart... Paristeki avukatlar, kendi aralarına ancak güzel bir mobilyesi, kütüphane vesairesi olanları kabul ediyorlar ancak. Ben hukuk doktoruyum. stajımı da yaptım, şimdiden de kuvvetli koruyucularım var... Siz söyleyin bakalım, mesele ne halde?

Madame Cibot ona:

— Benim emniyet sandığında birikmiş birkaç param var. Eğer kabul ederseniz, dedi. Çok bir şey değil, üç bin frank, yirmi beş yıllık bir tutumun ve birbir yoksunluğun ürünü... Bana, Rémonencq'in dediği gibi bir bono verirsiniz... çünkü ben cahilin biriyim, ne öğretilirse onu yaparım...

— Olmaz, yönetmelik bir avukata bono vermesini yasak eder; size yüzde beş faizle bir senet veririm, Monsieur Pons'un veraset işinde size bin iki yüz franklık bir gelir sağlarsam, senedi bana geri verirsiniz...

Gafil avlanan Madame Cibot hiç karşılık vermedi
Fraisier sözlerine devamla:

— Ses çıkarmamak kabul etmek demektir, dedi. Yarın parayı getirin bana...

Madame Cibot:

— Avukatlık ücretinizi size peşin olarak seve seve veririm, dedi. Bu da gelire kavuşacağıma emin bulunuyorum demektir.

Fraisier başıyla tasdik ederken:

— Durum ne âlemde? diye sordu. Dün akşamı Poulain'i gördüm, hastaya epey yol aldırıyormuşsunuz... Dünkü gibi bir saldırış daha olursa, safra kesesinde taşlar meydana gelecek... Ona karşı yumuşak davranın, Madame Cibot, biliyor musunuz, vicdan azabı çekmek doğru değildir. Ne kadar ömrümüz var ki!...

— Şu vicdan azabından söz etmeden de duramazsınız!... Şimdi nerede ise giyotin bahsini de açarsınız!... Monsieur Pons, inatçının biridir, siz onu bilmezsiniz!... Asıl o beni çileden çıkarıyor. Ondan daha kötü bir insan yoktur yeryüzünde; hısımlarının hakkı var, iki yüzlü, kinci ve inatçı bir adam... Önce de söylediğim

gibi Monsieur Magus sizi bekliyor evinde.

— Peki!... Sizinle aynı zamanda orada olurum. Geliriniz de o koleksiyonun değerine bağlı ha!... Sekiz yüz bin frank tutuyorsa, geliriniz bin beş yüz frank olur... bir servet bu!...

— iyi, ben de onlara vicdanlı bir şekilde değer biçmelerini söylerim.

Bir saat sonra, Pons, doktor Poulain'nin yazdığı ama miktarı Madame Cibot tarafından iki misline çıkarılarak hazırlanmış olan rahatlatıcı ilâcı Schmucke'ün elinden içtikten sonra, derin derin uyurken, Rémonencq, Fraisier, ve Magus, bu asılmaya lâyık üç ahlâksız, yaşlı müzisyenin, sayısı bin yüze varan koleksiyonunu ellerinden geçiriyorlardı bir bir.

Schmucke de uyuduğu için, leşlerini gagalıyan bu üç karga rahat rahat iş görüyorlardı.

Magus'ün costuğu, Rémonencq'e güzel bir eserin değerini öğretirken tartışmaya girdiği her keresinde. Madame Cibot:

— Gürültü etmeyin! diye dikkatlerini çekiyordu. Birbirinden değişik bu dört aç gözlünün, ölümünü dört gözle bekledikleri adam uyurken koleksiyonu böyle bir bir gözden geçirip değer biçmeleri iç paralayıcı bir manzaraydı. Üç saat sürdü salondaki eserleri değerlendirmeye işi.

Yaşlı, pis yahudi:

— Burada herşey ortalama bin frank eder, dedi. Şaşan Fraisier:

— Bir milyon yedi yüz bin frank tutar bu! diye haykırdı. Gözlerinin parıltısı sönen Magus:

— Ben bu kadara almam, dedi. Versem versem sekiz yüz bin frank veririm; çünkü bunların mağazada ne kadar bekliyecekleri bilinmez... Öyle şaheserler vardır ki on yıldan önce satılmazlar, alış fiyatı faizlerle birlikte iki katına çıkar; ne varki bu parayı peşin olarak verebilirim ben.

Rémonencq:

— Odada süslü camlar, emayeler, minyatürler, altın ve gümüş tabakalar var, diye dikkati çekti.

Fraisier:

— Onlara bakabilir miyiz? diye sordu.

Madame Cibot:

— Uyuyup uyumadığına bir göz atayım, dedi.

Kapıcı kadının verdiği işaret üzerine, üç yırtıcı kuş içeri girdi. Beyaz sakalının her teli titriyen Magus, salonu göstererek:

— Orada şaheserler var, ama asıl servet burada! dedi. Hem ne servet, ne servet!... Kıralların hazinelerinde bile bunlardan daha güzelleri yoktur.

Rémonencq'in altın tabakalar karşısında alevlenen gözleri kızıl yakut gibi pırıl pırıl pırlıydı. Kuyruğu üzerinde dikilen bir yılan gibi sakın, soğuk Fraisier, basık başını ileri uzatıyor, ressamların Méphistophélès'e¹⁸⁸ uygun buldukları bir pozda duruyordu. Cennetin rahmetlerine susamış şeytanlar gibi aıtına susamış olan bu üç çeşit cimri, birbirine danışmadan, gözlerini bunca servetin sahibine çevirdiler, çünkü hasta kâbusun verdiği bir davranışla kımıldamıştı. Birden bu üç şeytan bakışın etkisiyle Pons gözlerini açtı ve bir çığlık kopardı.

¹⁸⁸ Méphistophélès: şeytanın başka bir adı.

— Hırsızlar! Buradalar işte! Yetişin, öldürüyorlar beni. Tabiatıyla, uyanık olarak rüya görmekte devam ediyordu; çünkü gözleri büyümüş, beyazlaşmış, kımıldamadan bir noktaya saplanmış bir halde kalkıp oturmuştu.

Elie Magus ile Rémonencq soluğu kapıda aldılar; fakat şu söz onları oldukları yerde çiviledi:

— Magus buraya ayak basmış ha!... Ah, biri bana ihanet etmiş!...

Hastayı uyandıran, servetini kurtarma içgüdüsi olmuştu; bu duygu en az öz varlığı koruma duygusu ile kıyaslanabilir. Kımıldamadan duran Fraisier'nın bakışından titriyen Pons:

— Madame Cibot, kim bu adam? diye bağırdı.

Kapıcı kadın, bir taraftan Fraisier'ye göz kırparak:

— Allah, Allah! Onu kapı dışarı edemezdim yat dedi. Monsieur, az önce ailenizin adına gelmişti...

Fraisier Madame Cibot'nun buluşuna hayran olduğunu gösteren bir hareketi yapmaktan kendini alamadı.

— Evet, Monsieur, ben Madame, Monsieur ve Mademoiselle de Marville tarafından geliyorum: sizden af diliyorlar; tesadüfen hasta olduğunuzu öğrenmişler, size kendileri bakmak istiyorlar... Sağlığınıza yeniden kavuşmanız için de Marville malikânesine gelmenizi teklif ediyorlar; hasta bakıcılığını da çok sevdiğiniz küçük Cécile Vikontes Popinot yapacak... Annesine karşı sizi o müdafaa etti, onu düştüğü hatadan kurtardı...

Tiksinen Pons:

— Evet, sizi mirasçılarım gönderdi, rehber olarak da yanınıza Paris'in bu işlerden en fazla anlıyanını, en kurnaz bilirkişisini koymuşlar!... diye bağırdı. Sonra çılgınca bir gülüşe tutularak: - Haa, haa!... hiç de fena değil! Tablolarıma, antikalarımı, tabakalarımı, minyatürlerime değer biçmeğe geldiniz!... Biçin, biçin!... yanınızda sade bütün bu şeylerden anlıyan biri değil, aynı zamanda satın alabilecek durumda olan biri var, on milyon sahibi bir adam!... Acı bir alayla: - Benim sevgili hısımlarım mirasıma konmak için çok beklemeyecekler, bana ettiklerini ettiler, dedi. - Ah, Madame Cibot, bana anam olduğunuzu söylersiniz, bir de, ben uyurken buraya satıcıları, rakiplerimi ve Camusot'ları sokarsınız ha!... Çıkın buradan hepiniz!...

Hem öfke, hem de korku etkisiyle aşırı heyecanlanan zavallı adam, kuru kemik vücudiyle yatağından kalktı.

Madame Cibot, düşmesin diye Pons'a doğru atılırken:

— Koluma dayanın, Monsieur, dedi. Haydi biraz sakın olun, çıktılar onlar.

Ayağı çukurda olan hasta:

— Salonu göreceğim, dedi.

Madame Cibot üç kargaya ortadan kaybolmalarını işaret etti; sonra Pons'u tuttu, bir tüy gibi kaldırdı, bağırsıklarına aldırmadan onu yeniden yatırdı. Zavallı koleksiyoncuyu tamamiyle bitkin bir halde görünce de, gitti dairenin kapısını kapadı. Pons'un üç cellâdı merdiven ağzındaydılar hâlâ. Kapıcı kadın onları orada

bulunca, kendisini beklemlerini söyledi; çünkü Fra-
isier'nin Magus'e:

— İkiniz de imzalıyarak bana bir mektup verin;
onda Monsieur Pons'un koleksiyonuna peşin olarak do-
kuz yüz bin frank vermeyi üzerinize aldığınızı yazın;
size güzel bir kâr sağlamayı da bana bırakın, dediğini
duymuştu.

Fraisier bundan sonra, kapıcı kadının kulağına
kimsenin işitmediği tek bir söz söyledi, satıcılarla
birlikte kapıcının evine gitti.

LVII

Schmucke Tanrı katına dek yükseliyor

Madame Cibot geri geldiği zaman, zavallı Pons:

— Madame Cibot, gittiler mi? diye sordu:

— Kim, gitti mi?

— Kim olacak, o adamlar...

— Hangi adamlar?... Bak hele, burada adam gör-
müştünüz demek!... Dehşetli bir kriz geçirdiniz siz;
ben olmasam pencereden aşağı gidiyordunuz, bir de
bana adamlardan söz ediyorsunuz... Hep böyle mi ola-
cak bu?...

— Nasıl olur canım? Demin şurada hısımlarım
tarafından geldiğini söyleyen bir adam yok mu idi?

— Haydi canım, hâlâ inat mı? Vallahi bence siz,
nereye koymalı, biliyor musunuz? *Chalenton'a*!¹⁸⁹
Siz etrafınızda hayaller görüyorsunuz...

¹⁸⁹ Chalenton Fransa'da bir tımarhanenin adıdır,
aslı da Charenton'dur. Kapıcı kadın yanlış söylüyor.

— Elie Magus! Rémonencq!...

— Haa, Rémonencq dersiniz aklım erer. Çünkü o bana zavallı kocamın çok hasta olduğunu, benim sizi burada pineklemeye bırakmam gerektiğini söylemeye gelmişti. Ne yapalım, bence Cibot herkesten daha önemlidir. Rahat durmaya, bir iki saat de uyumaya bakın... Çünkü Monsieur Poulain'e adam saldım, onunla gelirim gene. Siz için ve rahat durun...

— Demin odamda, uyandığım da kimse yok mu idi?

— Kimse yoktu!... Aynanızda Remonencq'i görmüş olacaksınız!...

Kuzu gibi kesilen hasta:

— Hakkınız var, Madame Cibot, dedi.

— Haa, şimdi aklınız başınıza geldi işte... Hoşça kalın, iki gözüm, rahat durun, biraz sonra yanınızdayım...

Pons dairenin kapısının kapandığını duyunca, kalkmak için geri kalan bütün gücünü bir araya getirdi; çünkü içinden:

— Aldatıyorlar beni! Soyuyorlar beni! Schmucke çocuk gibi bir insandır, eli ayağı bağlı çuvala koysalar sesini çıkarmaz, diyordu.

Deminki sahne kendisine öylesine gerçek geliyordu ki, onun bir rüya olacağına inanamıyordu; bunu iyice anlamak arzusuyla canlandı, odasının kapısına kadar gidebildi, kapıyı büyük bir zahmetle açtı ve kendisini salonda buldu. Orada sevgili tablolarını, heykellerini, Florans bronzlarını, porselenlerini görmek canına can kattı. Sırtında hırkası, çıplak bacaklar, ateşler içinde yanan başı ile hasta, masaların ve odaya

ikiye bölen dolapların arasındaki yollardan geçerek salonu iki kere dolaşabildi. Mal sahibi gözüyle daha ilk bakışta, Pons hepsini saydı, müzesini tamam buldu. Tam odasına girerken, birden gözü Sebastien del Piombo'nun *Maltalı Şövalye* adındaki eserinin yerine konmuş olan Greuze'ün bir portresine ilişti. O anda kuşku, fırtınalı gökte yıldırım çakması gibi, zihnini aydınlattı. En esaslı sekiz tablosunun doldurduğu yerlere baktı. Hepsinin değiştirilmiş olduğunu gördü. Zavallı adamın gözleri önüne birden kara bir perde çekildi, kuvveti kesildi; döşeme üzerine yığıldı. Bu öylesine bir bayılma idi ki Pons yerde iki saat kaldı; onu orada, uyanan ve dostunu görmeye gelirken odasından çıkan Schmucke buldu. Alman hastayı yerden bin bir zahmetle kaldırıp, yatağına götürdü, yatırdı; ama bu yarı kadavraya lâf söyleyip, onun kendisine donuk gözlerle baktığını, abuk sabuk sözler kekelediğini görünce, zavallı, afallıyacağı yerde, tersine bir dostluk kahramanı kesildi. Ümitsizliğin etkisi altında bu çocuk ruhlu adama seven kadınlara ya da analara gelen ilhamlardan biri geldi. Peçeteleri kaydattı. (Evde peçete de varmış!... Onlarla Pons'un ellerini sardı; bu sıcak bezlerden karın boşluğuna da bir iki kere koydu: sonra nemli soğuk alnı elleri arasına aldı, Apollonius de Tyane'a¹⁰⁰ lâıyk kuvvetli bir irade ile onlara can verdi. Dostunu gözlerinden öptü, tıpkı büyük İtalyan heykeltıraşlarının Pietà dedikleri kabartmalarında İsâ'yı öpen Meryemler gibi... Bu tanrısal çaba-

¹⁰⁰ Yaptığı sözde mucizeler. dinsizlerce İsâ'nın mucizelerine benzetilen bir Yunan filozofu.

lamalar, bir hayatın öteki bir hayat içine bu şekilde karışması, bu anaya ve seven kadına lââyık gayretler sayesinde, tam bir başarı elde etti. Yarım saat içinde, ısınan Pons canlı bir varlık halini almaya başladı: gözlerine fer geldi, dış ısı, iç organları harekete getirdi. Schmucke, Pons'a içine şarap karışmış melis suyu içirdi; bu külçe vücuda can geldi, biraz önce taş gibi hissiz olan yüzde yeniden zekâ parıldamaya başladı. O zaman Pons bu yeniden doğuşun nasıl bir bağlılıkla, nasıl bir dost gücüyle gerçekleştirildiğini anladı.

Hem gülen, hem de ağlıyan iyi kalbli Almanın gör yaşlariyle hafifçe ıslanmış yüzünü kendine yakın hissedince, hasta:

— Sen olmasaydın, ben ölmüştüm! dedi.

Ümitsizlik çırpınışlarına eşit olan ümit çırpınışları içinde bu sözü duyan zavallı, kolu kanadı kırık Schmucke, delinmiş balon gibi düştü; yığılmak sırası şimdi ona gelmişti; bir koltuğa kendini attı, ellerini kenetledi, coşup dua okuyarak Tanrıya şükretti. Onun için bir mucize yaratılmıştı! Duasınının kudretine inanmıyordu, ama yardıma çağırdığı Tanrının kudretine inanıyordu. Bununla beraber, onun mucize sandığı şey tabii bir şeydi; hekimlerin sık sık rasladıkları bir olaydı.

Ücretli bakıcılar elinde muhakkak ölecek olan bir hasta, sevgiyle çevrilir ve üzerine titriyen insanlar tarafından bakılırsa, o oranda kurtulma imkânına kavuşur. Hekimler bunda irade dışında bir manyatizma etkisi görmüyorlar, bu sonucu, akıllıca yapılan bakıma, emirlerinin harfi harfine yerine getirilmesine yoru-

yorlar; ama anaların çoğu, sürekli bir dilekteki bu kuvvetli etkinin faziletini pek iyi bilirler.

— Benim iyi kalbli Schmucke'üm!...

Müzisyen gülümsiyerek:

— Konuşma, ben seni kalbimle duyuram... Sen istirahat et! kımıldama!... dedi.

Pons, sesinde işitilmedik ahenkler bularak:

— Zavallı dostum!... asil varlık!... Tanrının yer-yüzündeki timsali!... Beni seven biricik insan!... diye coştı.

Çekilmek üzere olan bütün ruhu seziliyordu sözlerinde; Schmuckée hemen hemen aşkın verebileceği hazlara eşit hazlar verdi bu.

— Göreceksin bir arslan kesileceğim, iki misli çalışacağım... dedi.

— Beni dinle iyi, vefalı, sevimli dostum! Bırak da konuşayım; artık vaktim kalmadı; çünkü şimdiden ölmüş bir adamım ben, arka arkaya gelen bu buhranları atlatamıyacağım...

Schmucke bir çocuk gibi ağladı.

Pons:

— Dinle şimdi, sonra ağlarsan, dedi Hıristiyanı sen; boyun eğmek zorundasın. Beni soydular, yapan da Madame Cibot... Seni bu dünyada yalnız bırakmadan önce, hayat hakkında gözünü açmalıyım, çünkü hiçbir şey bilmiyorsun sen... Buradan çok para eden sekiz tablo almışlar.

— Affet beni, ben sattım onları.

— Sen mi?

Zavallı Alman:

— Evet, ben... dedi. Bizi mahkemeye verdiler.

— Mahkemeye mi!... Kim verdi?

— Dur, göstereyim!...

Schmucke icra memurunun bıraktığı pullu kâğıdı gitti getirdi.

Pons bu karışık yazıyı dikkatle okudu. Sonra kâğıt elinden düştü, ağzından bir kelime çıkmadı. Ömrünü insan eserlerini incelemekle geçiren, o güne dek de insanların ruhsal taraflarını ihmal etmiş bulunan bu adam, Madame Cibot'nun kurduğu ağın bütün ilmiklerini birer birer görebildi sonunda. Artist uyanıklığını, Roma Akademisindeki öğrencilik zekâsını, bütün gençliğini, birkaç dakika için yeniden bulabildi.

— Benim iyi kalbli Schmucke'üm, bana bir er gibi itaat et. Dinle! Aşağı, kapıcı dairesine in, o utanmaz kadına, yeğenim başkan tarafından gönderilen adamı tekrar görmek istediğimi, eğer gelmezse, bütün koleksiyonumu Musée'ye bırakmak niyetinde olduğumu söyle; yani vasiyetnamemi hazırlıyacağımı bildir.

Schmucke istenilen şeyi yaptı; ama, daha ilk kelimede, Madame Cibot buna gülümseme ile karşılık verdi.

— Bizim sevgili hastamız humma etkisiyle bir buhran geçirdi, Monsieur Schmucke, bu yüzden odasına insan girdiğini sandı. Ben size namuslu bir kadın sıfatıyla yemin ederim ki aziz hastamızın ailesi tarafından kimse gelmemiştir.

Schmucke bu karşılıkla döndü geldi ve kelimesi kelimesine Pons'a tekrarladı.

Pons gülümsüyerek:

— Tahminimden daha güçlü, daha becerikli, daha düzenbaz, daha utanmaz bir kadın bu, dedi. Kendi

odasında bile yalan söylüyor. Bu sabah buraya Elie Magus adında bir Yahudi ile Rémonencq'i, bir de tanımadığım bir kişiyi getirdi, hem öyle biri ki ötekilerden bin kat daha iğrenç... Bırakacağım mirasın miktarını öğrenmek için uykuma güveniyordu. Şans yarım etti de uyandım, her üçünü tabakalarım ellerinde değer biçerlerken gördüm. O tanımadığım adam, Camusot'lar tarafından geldiğini söyledi, konuştum onunla. Utanmaz Madame Cibot rüya gördüğümü ileri sürdü, durdu... Benim sevgili dostum, inan, rüya görmüyordum ben!... Adamı iyice duydum, benimle konuştu. İki satıcı korktular, selâmeti kaçmakta buldular. Cibot'nun kendi kendini yalanlıyacağını ummuştum, ama boş bir düşünce bu... Ben de şimdi başka bir tuzak kuracağım, onu oraya düşüreceğim... Dostum, sen Madame Cibot'yu melek gibi bir kadın sanıyorsun, oysa o bir aydan beri, para hırsiyle beni öldüren bir kadındır. Bize birkaç yıl sadakatle hizmet eden bir kadının bu kadar kötü olacağına inanmak istememiştim... Beni mahveden de işte bu oldu... Sekiz tablo için sana ne verdiler?

— Beş bin frank...

Pons:

— Aman yarabbi!... bu paranın yirmi misli ederdi onlar; koleksiyonumun çiçekleri idi onlar!... diye bağırdı. Ah, bir dâva açacak zamanım yok, sonra senin budala gibi aldatıldığını açığa vurmak olurdu bu... Bir dâva yüreğine indirir senin! Sen mahkemelerin ne olduğunu bilmezsin; orası bütün ahlâk düşkünlerinin lâgımı gibidir... Bu kadar iğrenç şeyleri görmeğe senin ruhun gibi ruhlar dayanamazlar... Sonra sen zen-

gin bir adam olacaksın... Buradaki tablolar bana kırk bin franka mal olmuştur, otuz altı yıldan beri de saklıyorum onları... Yalnız çok büyük bir kurnazlıkla soydular bizi. Ben çukurun ağzındayım, bütün kaygım insanların en iyisi olan sensin... Senin parasız kalmanı istemiyorum, çünkü nem varsa hepsi senin. Bu yüzden herkesten çekinmelisin, oysa güvensizlik nedir bilmezsin sen... Tanrının seni koruduğunu biliyorum; ama bir müddet seni unutabilir; o zaman seni bir ticaret gemisi gibi soyuverirler. Şu Cibot utanmaz bir kadın, beni öldürüyor! Sense onu melek sanıyorsun; sana onu bir tanıtayım da gör; git ondan rica et de vasiyetim için bana bir noter göndersın... O zaman onu sana suç üstü yakalatacağım.

Schmucke, Pons'u sanki kendisine Apocalypse'i¹⁹¹ anlatıyormuş gibi dinliyordu. Madame Cibot gibi hâin bir kadının var olması, eğer Pons haklı ise, Tanrıya inkâr etmek demekti onca.

Alman aşağı indi, kapıcı kadına hitabederek:

— Zavallı dostum Pons o kadar fenalaştı ki vasiyetnamesini yazdırmak istiyor; gidin, noter bulun, dedi.

Bu söz birkaç şahsın önünde söylendi; çünkü Madame Cibot'nun kocasından da ümit kesilmişti artık. Rémonencq, kızkardeşi, komşu evlerden koşup gelmiş iki kapıcı, kiracıların üç hizmetçisi, birinci katta caddeye bakan dairenin kiracısı kapı saçağının altında duruyorlardı.

¹⁹¹ Apocalypse: Aziz Jean l'Evangéliste'in hıristiyanlığın geleceği, onun kıyamet günündeki zaferi üzerine yazdığı senbolik, mistik ve çok karışık, ama şiir dolu bir eser...

Madame Cibot gözlerinde yaşlarla:

— Gidip noteri kendiniz bulun, vasiyetnameyi ki-me isterseniz ona yaptırın, diye haykırdı. Benim zaval-lı Cibot'um ölüm yatağında iken ben onun baş ucundan ayrılamam... Ben onu kaybetmemek için dünyanın bü-tün Pons'larını feda ederim; o otuz yıllık müşterek hayatımızda bana bir zerre acı tattırmamış pir adamıdır!

Bu sözlerden sonra Schmucke'ü şaşırmış bir hal-de bırakarak içeri girdi.

Birinci kadın kiracısı, Schmucke'e:

— Monsieur Pons çok hasta mı?... diye sordu.

Adı Jolivard olan bu kiracı, adliye sarayında ka-yıt memuru idi.

Schmucke derin bir acı içinde:

— Demin az kalsın ölüyordu! diye karşılık verdi.

Monsieur Jolivard:

— Şu yakınlarda, Saint-Louis sokağında, noter Monsieur Trognon var, mahallemizin noteridir, dedi.

Rémonencq, yaşlı müzisyene:

— Gidip çağırayım, ister misiniz? diye sordu.

Schmucke:

— Hay hay, dedi... çünkü Madame Cibot dostumun baş ucuna dönemezse, bulunduğu durumda onu yalnız bırakmam...

Jolivard:

— Madame Cibot onun, aklını kaybetmek üzere ol-duğundan söz ediyordu, dedi.

Dehşete kapılan Schmucke:

— Pons mu deli olacak? diye bağırdı. Hiç bir za-

man onu bugünkü kadar akıllı görmedim; sıhhatı için beni korkutan da, bu...

Kalabalığı meydana getiren insanlar olayı hafızalarına hâkeden çok tabii bir merakla bu konuşmayı dinliyorlardı. Fraisiert'yi tanımayan Schmucke, bu şeytan yapılı, cin bakışlı adama dikkat etmedi. Fraiser, Madame Cibot'nun kulağına iki kelime söylemekle, o cesurca oynanmış sahneyi sağlamıştı. O sahne belki Madame Cibot'nun gücünü aşıyordu, ama kapıcı kadın büyük bir üstünlükle oynamıştı onu. Hastayı deli zannettirmek, kanun adamının kurduğu binada köşe taşı gibi bir şeydi. Sabahki olay Fraiser'in çok işine yarmıştı; o olmasaydı, belki Madame Cibot, sâf Schmucke'ün gelip "Pons, ailesi tarafından gönderilen adama çağırmanızı rica ediyor... diyerek tuzak kurduğu sırada, kendi sözlerini kendisi yalanlıyacaktı. Doktor Poulain'in geldiğini gören Rémonencq'in ortadan silinmekten başka bir dileği yoktu. Nedeni de şu:

LVIII

Cezaya çarptırılacak bir suç

Rémonencq on gündür hastanın yanında Tanrı'nın yerini tutuyordu. Bu hal adaletin hoşuna gitmez, çünkü o tek başına Tanrıyı temsil etmek iddiasındadır. Rémonencq mutlu olmasının biricik engeli olan adamdan her ne bahasına olursa olsun kurtulmak arzusundaydı. Onun gözünde mutluluk, iştah kabartıcı kapıcı kadınla evlenmek, parasını üç kat artırmaktı. Bir gün küçük terzinin rahatlatıcı sıcak şeyler içtiğini gören

Rémonencq'in aklına bu rahatsızlığı, öldürücü bir hastalık haline sokmak fikri geldi, hırdavatçı olması da bunun imkânlarını sağladı ona.

Bir sabah, sırtını kapısının pervazına dayamış, piposunu tüttürür, bulvarda tutacağı ve içinde süslü püslü giyinmiş olarak Madame Cibot'nun koşuşacağı mağazayı hayalinde canlandırırken, gözleri, tüm paslanmış bir bakır rondelâya ilişti. Zihninden hemen rondelâsını hiç para sarfetmeden Cibot'nun içtiği sıcak şeyde temizlemek fikri geçti. Bir beş franklık gibi toparlak olan bu bakırı bir sicime bağladı; Madame Cibot yukarda efendileriyle uğraşırken o, her zaman gider terzinin hatırım sorardı. Birkaç dakika süren bu ziyaret esnasında, bakır rondelâyı sıcak içkinin içinde tutardı; giderken de sicimiyle çekip çıkarırdı. Bu bakırın, halk dilinde bakır çalığı denilen pasının iyi edici içkiye azar azar katılması, onda gizlice fakat oldukça öldürücü bir hassa meydana getirdi; bu da vücutta ölçüsüz tahripler yaptı. Bu öldürücü içkinin sonuçları şunlar oldu: üçüncü gün, zavallı Cibot'nun saçları döküldü, dişler boşluklarında oynamaya başladı ve organizmada, hissedilmez miktardaki zehir yüzünden, karışıklıklar başgösterdi. Doktor Poulain bu sıcak içkinin sonuçları karşısında, kafasını yormaya başladı. Çünkü bunda öldürücü bir nesnenin etkisi olduğunu bilecek kadar bilgisi vardı. Kimsenin haberi olmadan ilâcı aldı götürdü, tahlilini kendi eliyle yaptı; fakat hiçbir şey bulamadı. Tesadüf eseri yaptığından ürken Rémonencq, o gün rondelâyı içkiye batırmamıştı. Bununla beraber doktor Poulain kendisini ve ilmi susturacak bir açıklama bulmadı değil: nemli bir oda-

da kapalı kalmak sonucu olarak, bu terzinin kanı, hareketliliğinden ve özellikle sokaktaki çirkeften çıkan pis kokuları teneffüs etmesi yüzünden bozulmuştu. Normandie sokağı, kaldırımları bozulmuş eski sokaklardan biridir; oraya Paris şehri henüz çeşme koydurmamıştı; sokağın ortasından akan simsiyah olmuş bir su, kaldırımlar altına sızarak orada Paris'e has olan çamuru meydana getiren çirkefleri ağır ağır sürükler götürür.

Madame Cibot oraya buraya gider gelirdi; oysa yılmadan çalışan kocası, demir parmaklılar önünde hintli bir fakir gibi bağdaş kurup otururdu. Terzinin dizleri tutulmuştu, kan belden aşağı inmiyordu. Zayıflamış, kıvrılmış bacakları artık hemen hemen faydasız bir hal almıştı. O bakımdan, Cibot'nun kül rengi epey zamandır hasta olduğunu gösteriyordu. Kadının sağlığının yerinde, erkeğince hastalıklı oluşu doktora tabii bir hal gibi geldi.

Kapıcı kadın doktor Poulain'e:

— Nedir hastalığı, zavallı kocamın? diye sormuştu.

Doktor:

— Madame Cibot, kocanız kapıcılara özgü hastalık yüzünden can verecek... dedi. Güneş görmemesinin sonucu olan genel solgunluğu iyi olması imkânsız bir kan bozukluğunu meydana vuruyor.

Nedensiz, çıkarsız bir cinayet, doktor Poulain'ın başlangıçtaki kuşkularını yok etmişti sonunda. Cibot'yu kim öldürmek istiyebilirdi? Karısı mı? Doktor onun şeker koyarken aynı içkiden tattığını görmüştü. Birçok suçlar toplumun intikamından kurtulur; bunlar,

Cibot'larda olduğu gibi, kan dökme, boğma, dövme gibi beceriksiz usüllere başvurulmadan, herhangi bir cebir mahsulü korkunç izler bırakılmadan yapılanlardır; özellikle gözle görülür bir çıkar karşılığı olmazsa, aşağı tabakalarda işlenmişse böyledir hep. Beraber yaşanan insanlar, ölene karşı beslenen kinden, belli hırslardan haberdar oldukları için cinayeti haber verirler çoklukla. Ama küçük terzinin, Rémonencq'in ve Madame Cibot'nun bulundukları durumda, hekim hariç, kimsenin ölümün nedenini aramakta bir çıkarı yoktu. Bu hastalıklı, bakır renkli ve karısı tarafından çok sevilen kapıcının ne parası, ne de düşmanı vardı. Hırdavatçının ihtirası, onu cinayete iten etkenler, Madame Cibot'un parası gibi, gölgede saklı bulunuyordu. Doktor, kapıcı kadını ve duygularını tümüyle biliyordu; Pons'a işkence edecek yaradılıştı olduğunu sanıyordu; ama bir çıkar yüzünden cinayet işliyecek gücü göremiyordu onda; sonra doktorun her gelişinde ve kocasına içmek üzere verdiği o sıcak içkiden her keresinde bir kaşık içiyordu. Gerçeği görebilecek tek insan olan Poulain bu olayı hastalığın bir cilvesi, bir hekimin mesleğini güç duruma sokan o şaşırtıcı istisnalardan biri sandı. Gerçekten de, bir kuş gibi tüneyerek sürdüğü hayat yüzünden, küçük terzi sağlık bakımından maalesef öyle kötü şartlar içinde bulunuyordu ki hissedilmez miktarda katılan bakır oasının onu öldürmesi normaldi. Komşular da, bu anı ölmü yerinde bulmakla Rémonencq'i kuşkulu durumdan kurtarıyorlardı:

Biri:

— Ben çoktan beri Monsieur Cibot'nun hasta olduğunu söylüyordum, diyordu.

Bir başkası:

— Çok çalışıyordu adamcağız!... Kanını berbat etti, karşılığını veriyordu.

Bir komşu:

— Beni dinlemek istemiyordu, diyordu. Pazarları gezmeye gitmesini, pazartesieleri dinlenmesini söylüyordum ona... Çünkü haftada iki gün gezip eğlenmek çok değildir.

Nihayet, içinde çok iftira bulunan mahalle dedikoduları - ki adalet bunu aşağı tabakanın kıralı olan polis komiserinin kulağıyla dinler - küçük terzinin ölümünü akla en uygun bir biçimde açıklıyordu. Bununla beraber, Monsieur Poulain'in düşünceli hali, kuşkulu bakışları Rémonencq'i çok şaşırtıyordu; bu bakımdan, doktorun geldiğini görünce, Schmucke'e Fraasier'nin tanıdığı Monsieur Trognon'u gidip çağırmayı teklif etti.

Fraasier, Madame Cibot'nun kulağına:

— Vasiyetnamenin yazılacağı anda burada olurum; acınıza rağmen, duruma göz kulak olmanız gerek, dedi.

Bir gölge hafifliğiyle gözden kaybolan küçük avukat, dostu doktorla karşılaştı.

— Hey! Poulain, işler yolunda... diye bağırdı. Kurtulduk! Nasıl kurtulduğumuzu da bu gece anlatırım!... Sen hoşuna giden yeri ara bul, ona kavuşacaksın. Ben de kendimi şimdiden yargıç görüyorum!... Artık Tabareau, kızını benden esirgemez... Sana gelince, seni de bizim sulh yargıcının torunu Mademoiselle Vitel ile başgöz etmeyi ben üzerime alıyorum.

Fraisier, bu çılgınca sözlerle şaşırıp kalan Poullain'i olduğu yerde bıraktı, bir mermi gibi bulvara fırladı; omnibuse¹⁹² işaret etti ve on dakikada bu modern araba onu Choiseul sokağı hizasına ulaştırdı. Saat hemen hemen dörttü; Fraisier Madame de Marville'i yalnız bulacağına emindi; çünkü büyük memurlar adliye sarayından saat beşten önce ayrılmazlar.

Madame de Marville, Fraisier'yi çok iyi karşıladı. Bu, Madame Vatinelle'e verdiği söze uygun olarak Monsieur Leboeuf'ün eski Mantes avukatından sitayişle bahsetmiş olduğunu ispat ediyordu. Amélie, Fraisier'ye karşı hemen hemen kedi gibi yaltaklandı; düşes de Montpensier de Jacques Clément'a karşı bu biçimde davranmış olmalı; çünkü bu küçük avukat âdeta hançeri gibiydi onun. Fakat, Fraisier, Elie Magus ile Rémonenq'in Pons'un koleksiyonunu peşin para ile dokuz yüz bin franka almayı taahhüt ettiklerini bildirdikleri müsterek mektubu gösterince, Madame de Marville Fraisier'ye, içinde bu mikdarın parıldadığı belli olan gözlerle baktı. Avukata kadar açılarak uzanan bir ihtiras halısı gibi bir şeydi bu.

Amélie:

— Sayın başkan sizi yarın yemeğe davet etmemi söyledi, dedi; aramızda yabancı olmayacak; yanınızda davetli olarak benim avukatım Desroches'un halefi Monsieur Godeschal ile, bizim ailenin noteri Berthier'yi bulacaksınız; bir de damadımle kızım bulunacak... Yemekten sonra, siz, ben, avukat ve noter, istediğiniz

¹⁹² Omnibus: O tarihlerde Fransa'da otobüs yerine işliyen atlı tranvaylara denirdi.

o toplantıyı yapacağız; ben size vekâletnamemizi vereceğim. Bu iki Monsieur, arzu ettiğiniz gibi, fikirlerini ze uyacaklar ve *her şeyin normal olmasına* gözkulak olacaklar. İhtiyaç duyduğunuz anda da Monsieur de Marville'in vekâleti elinizde olacak.

— O bana Pons'un öldüğü gün verilmeli...

— Hazırlarız.

— Madame, eğer bir vekâletname istiyorsam, avukatınızın işe karışmamasını arzu ediyorsam, bu benden ziyade sizin çıkarınız gereğidir. Ben birine bağlanınca, tam bağlanırım. Onun için, Madame, karşılığında da müşterilerim demeye cesaret edemediğim koruyucularımdan aynı sadakati, aynı güveni isterim. İnanabilirsiniz ki böyle davranmamın nedeni, mirası ele geçirmek içindir; hayır hayır, Madame, tehlikeli durumlar doğarsa... Çünkü miras işlerinde hiç belli olmaz, insan sürüklenir gider... Hele bir tarafta dokuz yüz bin frangın ağırlığı da olunca... O zaman siz dürüstlük örneği olan Monsieur Godeschal gibi bir adamı ıleri süremezsiniz; ama her şeyi benim gibi küçük bir iş takipçisinin sırtına yükliyebilirsiniz...

Madame de Marville, Fraisier'ye takdirle baktı.

— Siz yaradılışınız bakımından ya çok yükseklere çıkmaya, ya da çok aşağılara yuvarlanmaya aday tir insansınız, dedi ona. Ben sizin yerinizde olsam, şu sulh yargıçlığına bel bağliyacık yerde, Mantes'da baş savcı olmak ve ilerlemek isterdim...

— Siz işi bana bırakın, Madame! Sulh yargıçlığı Monsieur Vitel için papaz atı gibi durgun bir attır, bense bir savaş atı olarak kullanacağım onu.

Bu konuşma akışına kapılarak Madame de Marville Fraisiert'e daha fazla açıldı:

— Bizim çıkarlarımıza o kadar bağlı gözüküyorsunuz ki durumumuzun güçlüğü ve beslediğimiz umutlar konusunda biraz bilgi vereceğim size, dedi. Başkan kızının o zamandan bu yana bir banker olan bir entrikacı ile evleneceğini tasarladığı sıralarda, de Marville malikânesini o günlerde satılık olan birkaç parça toprakla büyötmek istedi. Biz kızımızı evlendirmek için, bildiğiniz gibi, bu güzel yeri ona verdik; fakat, kızım biricik evlâdım olduğundan, bu geri kalan yerleri almak arzusundayım. Bu nefis çayırhıkların bir kısmı satılmıştı daha önce; şimdi, oralar, yirmi yıl oturduktan sonra yurduna dönen bir İngilizin elinde bulunuyor; İngiliz orada, çok güzel bir mevkide, de Marville parkıyla eskiden ona ait olan çayırhıklar ortasında eşsiz güzellikte bir villa yaptırmış bulunuyor; kendisine bir park yapmak üzere, çılgınca para dökerek birkaç çayırhık, küçük ormanlar ve bahçeler satın aldı. Onun olan yerlerle bu malikâne, manzara ortasında çok güzel görünüyor, kızımın parkına da bitişik bulunuyor. Çayırhıkları ve villayı yedi yüz bin franka satın almak mümkün, çünkü çayırların hasılatı yirmi bin frank... Yalnız, Monsieur Wadman bizim satın alacağımızı duyardı, birkaç yüz bin frank fazla ister elbette, çünkü köy alım satımlarında olduğu gibi, villaya para verilmeyeceğine göre, bu birkaç yüz bin frankı kaybediyor demektir.

— Anladım, Madame ama bence mirasın elinize geçeceği o kadar kesin ki, size ucuza mal etmek üzere, beni alıcı olarak göstermenizi teklif ediyorum ve em-

lâk satıcılarının yaptıkları gibi, özel oir anlaşma ile, bu yerleri size en ucuza sağlamayı üzerime alıyorum. Kendimi İngilizize böyle bir sıfatla tanıtırım. Bu işlerden iyi anlarım ben; Mantes'da en becerdiğim şeyler bunlardı... Vatinelle bu yüzden parasını iki kat artırmıştı, çünkü ben onun adına çalışıyordum.

— Küçük Madame Vatinelle ile olan munasebetinizde buradan herhalde?... Bu avukat bugün çok zengin olmalı, değil mi?

— Evet ama, Madame Vatinelle çok harcıyor. Sizin içiniz rahat olsun, Madame; ben size İngilizizi kısıktırarak bağlarım...

— Bunu sağlayabilirsiniz... minnetim sınırsız olur. Benden her şeyi bekliyebilirsiniz... Güle güle, azizim Monsieur Farisier... Yarın bekleriz...

Fraisier Madame de Marville'i selâmıyarak çıktı; yalnız bu selâmda geçen seferkine göre daha az kölelik vardı.

Fraisir içinden:

— Yarın başkan de Marville'in evinde yemek yiyeceğim! diyordu. Eee, onları avucumun içine aldım. Yalnız, işi iyice sağlama bağlamak için, sulh yargıçlığının icra memuru olan Taberau'nun şahsında Aïmanın müşaviri olmam gerek. Bana kızını, biricik kızını vermek istemiyen bu Tabareau, sulh yargıcı olursam, verir. Kızıl saçlı, veremli ve iri yapılı bir kız olan Mademoiselle Tabareau'nun Royale meydanında anasından kalma bir evi var; bu suretle milletvekili se-

çılme hakkını elde ederim.¹⁹⁸ Babası ölünce de, altı bin frank geliri daha olur. Güzel bir kız değil, ne yapalım! Yoksulluktan kurtulup on sekiz bin franklık bir gelire kavuşurken insan ince eleyip sık dokumamalı!...

Bulvarlardan geçip Normandie sokağına dönerken, vezir rüyalarına kendini kaptırmış bulunuyordu: artık yoksul olmaktan kurtulacağı için mutluluk duyuyordu. Sulh yargıcının kızı Mademoiselle Vietl'i de dostu Poulain ile başgöz etmeyi düşünüyordu. Doktorla birlikte mahallenin kırallarından biri kesiliyor, belediye seçimlerine, askerî ve siyasi seçimlere hâkim olmayı kuruyordu. İnsan, ihtiraslarını böyle fantezi atına bindirip yol aldırırsa, bulvarlar kendisine kısa görünür.

LIX

Vasiyetini yazamın hilesi

Schmucke dostu Pons'un yanına çıkınca, ona Cibot'unun ölmek üzere olduğunu, Rémonencq'in de noter Monsieur Trognon'u çağırmaya gittiğini söyledi. Bu ad Pons'un dikkatini çekti, çünkü Madame Cibot, bitmez tükenmez lâkırdıları arasında, bu noteri ona dürüstlüğüne örneği olarak çok kere salık vermişti. Bunun üzerine, sabahtan beri güvensizliği son kerteye çıkmış olan hastaya, Madame Cibot için kafasında kurduğu ve onu sâf Schmucke'e bütün açıklığıyla göstere-

¹⁹⁸ O tarihlerde Fransa'da milletvekili olmak için belli bir para vermek ya da millî bir servet sahibi olmak gerekti.

cek olan plânı tamamlayan parlak bir fikir geldi.

Bu kadar çok haber ve olayla aptallaşmış gibi olan zavallı Almanın ellerini tutarak:

— Schmucke, dedi şu dakikada evde büyük bir karışıklık başgöstermiş olmalı; kapıcı ölmek üzere ise, birkaç zaman için hürüz, yani casussuz kalacağız demektir; çünkü bizi gözetledikleri muhakkak, bundan emin ol! Sen şimdi çık, bir araba bul, tiyatroya git, bizim birinci dansözümüz Mademoiselle Héloïse'e ölmeden önce onu görmek istediğimi ve işi bitince, saat on buçukta gelmesini söyle. Oradan dostların Schwab ile Brunner'e gidersin, onlardan yarın sabah saat dokuz da burada olmalarını, yalnız, sanki bu mahalleden geçerken benim nasıl olduğumu sormak için yukarı çıkmışlar gibi bir hal takınmalarını rica edersin...

Öleceğini hisseden yaşlı artistin kurduğu plân şu idi: Schmucke'ü kendine mirasçı tanıyarak onu zenginleştirmek istiyordu; mümkün olabilecek her çeşit dalavereden onu kurtarmak, bu suretle aklının yerinde olmadığını ileri sürecekleri susturmak, Camusot'lara da son arzularını baltalayabilecek imkânlar bırakmak niyetinde idi. Trognon adı onda bir dalavere çevrildiği düşüncesini uyandırmıştı; vasiyetnamede bir şekil noksanlığı bırakacaklarına, Madame Cibot'nun önceden tasarlanmış bir kötülük yolunda bulunduğu inandı. Trognon'dan yararlanarak kendi eliyle bir vasiyetname yazmaya, onu zarflıyarak masanın gözüne kilitlemeye karar verdi. Schmucke'ü odasının bir yerinde saklıyarak ona Madame Cibot'nun bu vasiyetnameyi nasıl gelip alacağını, açacağını ve okuduktan sonra yeniden zarflayıp yerine koyacağını göstermek istiyor-

du. Sonra ertesi sabah saat dokuzda, kendi eliyle yazdığı vasiyetnameyi, noter huzurunda yaptıracağı niza-
ma uygun, kimsenin itiraz edemiyeceği başka bir vasi-
yetname ile hükümsüz bırakacaktı. Madame Cibot ken-
disine deli ve hayal gören bir insan muamelesi yaptı-
ğı zaman, o bunda Madame de Marville'in kin, hınç ve
açgözlülüğünü okumuştı; çünkü iki aydan bu yana
yataktan çıkmıyan zavallı adam, dalgın zamanlarında,
uzun yalnızlık saatlerinde, hayatının olaylarını birer
birer gözönünden geçirmişti.

Eski ve modern heykeltraşlar, çoklukla ölüm ya-
tağının her iki yanına, ellerinde meşaleler taşıyan pe-
riler yerleştirmişlerdir. Bu ışıklar, can çekişenlere, bir
yönden ölümün yollarını aydınlatırken bir yönden de
hatalarının, kusurlarının tablosunu aydınlatırlar. Hey-
keltraşlık burada büyük fikirlerin temsilcisidir, insan-
la ilgili bir olayı meydana koyar. Can çekişme devresi-
nin de bir erginliği vardır. Sık sık, en körpe çağda bu-
lunan basit kızların, ölmek üzere iken, yüzyıl yaşamış
insanlar gibi mantıklı oldukları, kâhin kesilip aileleri
hakkında hükümler verdikleri, hiçbir oyuna gelmedik-
leri görülür. Ölümüm şiiri bundadır... Yalnız acayip
ve dikkat çekici bir nokta vardır: ölüm iki farklı şe-
kilde olur. Bu kehanet şiiri, bu gerek geçmiş gerek
geleceği görme vergisi, yalnız vücutça hasta düşmüş
olanlarda, hayat organlarının harab olması yüzünden
ölmekte olan kimselerde görülür. Örneğin XIV. Louis
gibi kangren olmuş insanlar, veremliler, Pons gibi ateş
yükselmesiyle, Madame Mortsauf gibi mideden ölen
hastalar ya da sapasağlam yaşarken yaralanan erler,
sözünü ettiğimiz bu olağanüstü sezme kabiliyetini gös-

terirler; insanı şaşırtan, takdire iten birer ölü olurlar; oysa hastalığı beyinde, düşüncenin yakacağını sağlamak üzere vücutta aracı rolünü oynayan sinir sisteminde bulunan, bir kelime ile akıl, zekâ ile ilgili hastalıklar yüzünden yatağa düşenler, tam mânasiyle ölürlər. Bunlarda hem vücut hem ruh aynı zamanda çöker. Vücutsuz birer ruh demek olan ötekiler dinin sözünü ettiği kutsal ölüleri meydana getirirken bu so-nuncular sadece birer kadavradır. Bu bâkir adam, bu midesine düşkün Caton,¹⁹⁴ hemen hemen günahsız olan bu doğru insan, Madame de Marville'in kalbini meydana getiren kin ve kötülük torbasının gözlerine geç nü-fuz etti. Dünyayı, tam ondan ayrılacağı sırada anladı. Bu yüzden, her şeyi alay konusu yapan keyifli bir artist gibi, durumunu neşeyle görüyordu birkaç saat-tir. Onu hayatla birleştiren son bağlar, hayranlık zincirleri, anlıyan artisti sanatın şaheserlerine bağliyan kuvvetli ilmikler, hepsi sabahtan bu yana kopmuştu. Madame Cibot'nun kendisini soyduğunu görünce, Pons bir Hıristiyan gibi sanatın şatafatına, gurur veren taraflarına, koleksiyonuna, bu kadar güzel şeyler yaratmış olanlar için beslediği sevgiye veda etmişti; şimdi. sadece ölümü, cedlerimiz tarafından Hıristiyanın bir bayramı gibi beklenen bu son anı düşünmek istiyordu. Schmucke'e karşı beslediği sevgiden ötürü onu tabutu-nun içinden korumaya çalışıyordu sanki. İşte, etrafını

¹⁹⁴ Caton: Prensiplerinin sertliği ün salmış bir Romalı. Bu ad ciddî ahlâklı, çok dürüst ya da dürüst görünen bir adama âlem olarak kalmıştır.

çeviren ve vârisine hiç şüphesiz göz açtırmıyacak olan hainlere karşı yardım sağlamak üzere tiyatrosunun birinci dansözünü seçmeye, onu bu babaca düşünce birinci dansözünü seçmeye, bu babaca düşünce itti onu.

Héloïse Brisetout, yalancı durumlarda doğruluktan ayrılmıyan, paralı âşıklara mümkün olan her türlü oyunu oynıyacak güçteki varlıklardan, Jenny Gadinne'lerin, Josépha'ların okulunda yetişmiş kızlardan birisiydi, yalnız, bir kır eğlence yerine az benziyen Mabil'e'de ve karnavalda polislerle savaşımaya alışmış olduğundan, üstelik bütün insanların zayıf olduklarına da inandığından, kimseden korkusu olmıyan iyi bir arkadaştı.

Pons kendi kendine:

— Yerimi, koruduğu adama, Gärangeot'ya verirdi; ama şimdi bana hizmet etmeyi daha büyük bir borç bilecek bu yüzden, dedi.

Schmucke kapıcı odasında başgösteren karışıklık sayesinde kimse görmeden evden çıkmaya muvaffak oldu ve Pons'u uzun süre yapayalnız bırakmamak için ne kadar mümkün ise o kadar büyük bir hızla döndü.

Monsieur Trognon vasiyetname için eve Schmucke ile aynı zamanda vardı. Her ne kadar Cibot ölmek üzere idiyse de, karısı noterin peşini bırakmadı, yatak odasına aldı onu. Schmucke'le Monsieur Trognon'u ve Pons'u başbaşa bırakarak kendiliğinden çekildi; yalnız acayip bir tarzda işlenmiş bir el aynasını alıp yarı açık bıraktığı kapının bir tarafına saklandı. Bu durumda sade işitmekle kalmıyor, onun için çok önemli olan davranışları da bütün ayrıntılarıyla görebiliyordu.

Pons:

— Monsieur, dedi, ne yazık ki aklım tüm başımda; çünkü ölmek üzere olduğumu hissediyorum; Tanrının arzusu gereğince ölümün bütün acılarını çekiyorum elbette! İşte Monsieur Schmucke...

Noter Schmucke'ü selâmladı. Pons:

— Yeryüzünde biricik dostum bu adamdır, dedi. Ben de onu kendime vâris yapmak istiyorum; yalnız söyleyin bana, Alman olan ve bizim kanunlarımız konusunda hiçbir şey bilmiyen dostumun en ufak bir itiraz karşısında kalmadan mirasımı elde edebilmesi için vasiyetnamenin ne şekilde hazırlanması gerek?

Noter:

— Her şeye her zaman itiraz etmek mümkündür, Monsieur dedi! İnsan adaletinin kötü taraflarından biridir bu... Ama, vasiyetname işlerinde itiraz edilemeyecek gibi olanlar da vardır...

— Ne gibi? dedi Pons.

— Noter huzurunda, miras bırakanın akli melekelerinin yerinde olduğunu tasdik eden tanıkların önünde yapılan bir vasiyetname böyledir; vasiyet edenin ne karısı, ne çocukları, ne babası, ne de anası yoksa...

— Benim böyle hiçbir kimsem yok, bütün sevgim şu gördüğünüz aziz dostum Schmucke'ün üzerinde toplanmıştır.

Schmucke ağlıyordu.

— Uzak hısımlardan başka hısımlarınız yoksa, kanunun da sizi menkul veya gayri menkul mallarınıza istediğiniz gibi kullanmakta serbest bıraktığına bakılırsa, mallarınızı ahlâka uymıyan şartlar içinde dağıtmazsanız, nitekim siz de miras bırakanların acayip

hareketleri yüzünden itiraza uğramış vasiyetnameler görmüşsünüzdür, noter önünde yapılan bir vasiyetname itiraz götürmez. Gerçi, ölenin kimliği inkâr edilemezse, noter de aklî meleklerinin yerinde olduğunu kabul ederse, imza herhangi bir tartışmaya yol açamaz... Kaldığı, iyi ve açık bir tarzda vasiyet edenin el yazısı ile yazılmış bir vasiyetnameye de kimse itiraz edemez.

— Ben yalnız benim bildiğim nedenlerden ötürü, sizin bana yazdıracağınız vasiyetnameyi kendim kaleme almaya karar verdim. Onu dostuma vereceğim... Mümkün mü bu?

Noter:

— Olur, dedi, hazır mısınız? Söyliyeyim de yazın.

— Schmucke, Boule'ün eseri olan küçük hokka takımını ver bana. Monsieur, yavaş sesle söyleyin... Dinleyebilirler bizi...

Noter:

— Önce bana dileklerinizin ne olduğunu söyleyin, dedi.

Pons'un bir aynada gözüne çarpan Madame Cibot, on dakika sonra, Schmucke bir mum yakarken, noterin vasiyetnameyi gözden geçirip mühürlediğini gördü; Pons onu Schmucke'e verdi; yazıhanesindeki gizli bir göze saklamasını söyledi. Arkasından da Pons yazıhanenin anahtarını istedi; onu mendilinin bir köşesine düğümledi, mendili de yastığının altına koydu. Nezaketen vasiyetname yapıcısı denilen ve Pons'un ücret olarak değerli bir tablo verdiği noter-kanun böy-

le bir şey sunmaya izin verir - odadan çıkınca, salonda Madame Cibot'yu buldu.

— Nasıl Monsieur, Pons beni düşündü mü?

— Bir noterin kendisine emanet edilen sırları meydana vurmasını herhalde beklemezsiniz, sayın Madame... Size yalnız şunu söyleyebilirim: birçok ağgözlüler atlatılmış, birçok umutlar da suya düşmüş olacak. Monsieur Pons iyi düşünülmüş, vatanseverlere özgü ve benim de çok yerinde bulduğum güzel bir vasiyetname hazırladı.

Bu sözlerle kuşkulandırılmış olan Madame Cibot'nun merakının ne kerteye vardığını insan tasavvur edemez. Aşağı indi, sabahın ikisi ile üçü arasında Mademoiselle Rémonencq'i yerine bırakmak suretiyle vasiyetnameyi gidip okumaya içinden karar vererek geceyi kocasının yanında geçirdi.

LX

Yalancı vasiyetname

Akşam, saat on buçukta Mademoiselle Héloïse Brisetout'nun ziyareti Madame Cibot'ya oldukça normal göründü; yalnız dansöz Gaudissart'ın verdiği bin frank'ın sözünü eder diye öyle korktu ki birinci dansözle yukarı kadar birlikte çıktı, bir prenses gibi saygı gösterdi ona, şaklabanlıktan etti.

Merdivenleri çıkarken Héloïse:

— Siz buraya tiyatrodan daha çok yakışıyorsunuz, dedi. Bu işte kalmanızı tavsiye ederim!

Sevgilisi Bixiou tarafından araba ile getirilen Héloïse, çok sık giyinmişti, çünkü operanın ünlü baş artistlerinden Mariette'in verdiği bir suvareye gidiyordu.

Saint - Denis sokağının eski sırmacılarından, birinci katın kiracısı olan ve o dakikada kızı ile birlikte L'Ambigu - Comique tiyatrosundan dönmekte olan Monsieur Chapoulot'nun ve karısının, merdivenlerinde bu kadar güzel bir tuvalet, bu kadar güzel bir varlık görünce gözleri kamaşmıştı.

Madame Chapoulot kapıcı kadına:

— Madame Cibot, kim bu? diye sordu.

Kapıcı kadın Madame Chapoulot'nun kulağına:

— On para etmez biri.. İki frank karşılığı her akşam hemen hemen çıplak görülebilecek bir dansöz... dedi.

Madam Chapoulot kızına:

— Victorine, dedi, yol ver de Madame geçsin!

Héloïse bu türkek annenin haykırışındaki anlamı anladı, geri dönerek:

— Bana dokununca alev alır diye korktuğunuza göre, demek kızınız, kavdan da beter, Madame? dedi.

Héloïse Monsieur Chapoulot'ya gülümseyerek tatlı tatlı baktı.

Monsieur Chapoulot merdiven sahanlığında kalarak:

— Vallahi, sahne dışında daha güzelmış! dedi.

Madame Chapoulot kocasının kolunu bağırtacak kadar çimdikliyerek onu içeri itti.

Héloïse:

— Bir ikinci kat ki kendisine dördüncü kat süsü vermiş, dedi.

Madame Cibot dairenin kapısını açarken:

— Ne var ki Mademoiselle çıkmaya alışıktır, dedi.

Odaya girip zavallı müzisyeni yüzü sararmış, zayıflamış bir halde yatağına uzanmış gören Héloïse:

— Eee dostum, iyi değilsiniz demek? dedi. Tiyatroda herkes sizi merak ediyor; yalnız, iyi kalbli insanlar olmamıza rağmen, biliyorsunuz ya işten kurtulamıyoruz!... Dostları gidip görmek için bir saat bulamıyoruz. Gaudissart her gün buraya gelmekten söz ediyor ve her sabah yönetim işleri onu bundan yoksun ediyor, ama hepimiz severiz sizi.

Hasta:

— Madame Cibot, bizi Mademoiselle'le yalnız bırakmanızı rica ederim, dedi. Tiyatrodan ve benim orkestra şefliği görevimden konuşacağız. Schmucke Madame'a yolu gösterir...

Pons'un bir işareti üzerine Schmucke Madame Cibot'yu dışarı çıkardı, kapıyı da üzerine sürmeledi. Cibot bu anlamlı gürültüyü duyunca, kendi kendine:

— Ah, utanmaz Alman! O da baştan çıkıyor! dedi. Bu edepsizlikleri ona Pons öğretiyor. Aşağı inerken de: - Bunu ben size ödetirim, dostlarım, dedi. Bu dansöz parçası ona bin franktan söz ederse, ben de onlara bunun bir tiyatrocunun oyunu olduğunu söylerim.

Cibot, midesinin cayır cayır yanmakta olduğundan sızlanan kocasının başı ucuna oturdu, çünkü Rémonencq ona, karısının yokluğunda, ilâcını vermişti.

Schmucke Madame Cibot'yu aşağı yollarken, Pons dansöze:

— Sevgili çocuğum, namuslu bir noter bulmak için yalnız size güveniyorum, dedi. Gelsin, yarın sabah tam dokuz buçukta benim vasiyetnamemi hazırlasın. Bütün servetimi dostum Schmucke'e bırakmak istiyorum. Bu zavallı Almanı hırpalamaya kalkarlarsa, ona öğüt vermeyi, onu korumayı ben bu noterden bekliyorum. Bu yüzden çok sayılan, çok zengin, kanun adamlarını yumuşatan sebeplerin bozamıyacağı bir noter istiyorum; çünkü benim zavallı dostum onda bir dayanak bulmalı. Cardot'nun halefi Berthier'ye güvenim yok. Herkesi tanıyan siz...

Dansöz:

— Sana göre bir adamım var: Florine'in, kontes de Bruel'in noteri. Monsieur Léopold Hannequin, ömründe hiçbir hoppa kadınla düşüp kalkmamış namuslu bir adam! dedi. Bu, insanın karşısına tesadüfen çıkan bir baba, kazandığınız para ile sizi çılgınlık yaptıktan alıkoyan mert bir adamdır. Ben ona cimrilerin babası derim. çünkü benim bütün kadın dostlarıma tutum şıngısı yapmıştır o. Önce, bu adamın, yazıhanesinden başka altmış bin frank geliri var, dostum. Sonra eski noterler cinsinden bir noterdir o; yürürken de, uyurken de noterdir; çocuk yetiştirmekle başka bir şey yapmamıştır, herhalde... Sözün kısası, ağır ve ukalâ bir adam, yalnız görevi başında hiçbir kuvvete boyun eğmiyen bir adam. Ömründe kendisini yolacak bir kadınla tanışmamıştır, fosil olmuş bir aile babasıdır sanki. Karısı ona tapar ve noter karısı olmasına rağmen, aldatmaz onu... Ne yapalım! Noter dedin mi, Paris'te ondan iyisi yoktur, hepsinin pîrîdir o; Cardot'nun Malaga ile beraber olduğu zamanlar-

daki gibi, şakacı, neşeli değildir, ama hiçbir zaman müşterisinin parasını alıp sıvışmayacaktır, tıpkı Antonia ile yaşayan “Küçük Şey” gibi.¹⁹⁵ Yarın sabah sekizde gönderirim onu sana... Rahat rahat uyuyabilirsiniz artık. Önce iyi olacağınızı, daha bize güzel havalar besteliyeceğinizi umuyorum; yalnız, her şeye rağmen hayat çok hazin!... Müteahhitler dalgacı, kırıllar aldatici, bakanlar entrikacı, zengin insanlar da keselerine kırk düğüm vurmuş!... Göğsünün sol tarafına vurarak: artistlerde de bu kalmadı, öyle günler yaşıyoruz ki ölsek daha iyi!... Hoşçakalın, dostum! dedi.

— Héloïse, her şeyden önce senden dilini tutmanı istiyorum.

Dansöz:

— Bu bir tiyatro işi değil, dedi. Bir artist için kutsaldır bu.

— Şimdi kiminle yaşıyorsun, küçük?

— Sizin mahallenin belediye reisi ile, Monsieur Beaudoyer ile. Crevel¹⁹⁶ kadar budala. Sebebi de, biliyorsun, Gaudissart’ın eski sermayedarlarından olan Crevel birkaç gün önce öldü, hem de bana hiçbir şey, hattâ bir şişe krem bile bırakmadan. Zaten yüzyılımıza bu yüzden iğrenç diyorum ya!

¹⁹⁵ Küçük Şey: Le Petit Chose: Balzac’ın bu adla kimi ileri sürdüğü kesin olarak bilinmiyor, Antonia Mademoiselle Chocardelle idi. Bu kızın birçok dostu oldu; ama kendisiyle en çok kalan, parasını yediren ve ondan ayrılmıyan Marki d’Esgrignon olduğuna göre, Balzac onu demek istiyor.

¹⁹⁶ Crevel: Balzac’ın “Cousine Bette” adındaki eserinin kahramanlarından. Ticaretle zengin olmuş, kadın düşkünü, görgüsüz bir burjuva.

— Ölümüne sebep ne?

— Karısı!... Benimle kalsaydı, yaşardı daha. Allahısmarladık dostum. Ben sana çekinmeden ölümünden söz ediyorum, çünkü on beş gün sonra seni Bulvarlarda dolaşırken, güzel, minik antikalar ararken göreceğimi umuyorum. Hasta değilsin sen, gözlerinde şimdiye kadar görmediğim bir canlılık var...

Bu sözler üzerine, dansöz, koruduğu Garangeot'nun artık orkestra şefi olduğundan emin olarak çekildi gitti. Garangeot ile kardeş çocukları oluyorlardı. Apartmandaki bütün kapılar yarı açılmıştı, herkes birinci dansözün geçişini seyretti. Evde bu bir hadise oldu.

Dansöz kapıya yaklaşıp ipin çekilmesini rica ederken Fraasier, dış geçirdiği bir et parçasını bırakmayan buldog köpekleri gibi, Madame Cibot'nun yanında duruyordu. Vasiyetnamenin yapılmış olduğunu biliyordu; kapıcı kadının da buna karşılık neler hazırladığını anlamak istemişti; çünkü noter Trognon, Madame Cibot'ya olduğu gibi Fraasier'ye de vasiyetname hakkında söz söylemeyi reddetmişti. Tabiatıyla Fraasier dansöze baktı, son anlarda yapılan bu ziyaretten de bir fayda elde etmeyi kafasına koydu.

— Aziz Madame Cibot, işte sizin için en buhranlı bir an, dedi,

Kapıcı kadın:

— Evet!... Zavallı Cibot! dedi. Elime geçecek paradan yararlanamayacağını düşündükçe...

— Mesele Pons'un size bir şey bırakıp bırakmadığını öğrenmektedir; yani vasiyetnamede isminiz var mı, yoksa unutuldunuz mu? Ben kanuni mirasçılara

vekâlet ediyorum, ne olursa olsun, yalnız onlardan bir şeyler geçecek elinize... Demek hasta, vasiyetnameyi kendi eliyle yazdı; itiraz edilebilir. Bizim adamın onu nereye koyduğunu biliyor musunuz?

— Yazıhanenin gizli bir gözüne; anahtarı da kendi aldı, mendilinin bir ucuna bağladı, mendili de yastığının altına koydu. Her şeyi gördüm.

— Vasiyetname mühürlü mü?

— Ne yazık ki öyle.

— Bir vasiyetnameyi aşırnak ve yok etmek bir suçtur, ama ona bir göz atmak sadece bir kabahattir; sonra nedir ki? tanığı bile olmıyan bir kâğıt parçası. Nasıl uykusu ağır mıdır adamın?

— Evet; ama siz eserleri inceler, onlara değer biçerken ölü gibi uyuyacağı yerde uyandı İca-bına bakacağım gerçi! Sabah saat dörtte, doğru Monsieur Schmucke'ün yerini almaya gideceğim; siz de gelmek isterseniz, on dakika kadar vasiyetname elinizde kalabilir.

— Hay hay! Dörtte kalkar, gelir sokak kapısını yavaşça vururum.

— Cibot'ya bakmak üzere yerimi tutacak olan Mademoiselle Rémonencq'e haber veririm, ipi çeker; ama kimseyi uyandırmamak için siz pervaza vurun.

Fraisier:

— Olur, dedi. Işığınız var, değil mi? Bir mum, örneğin, bana yeter.

Gece yarısı bir koltuğa oturmuş olan zavallı Alman acı içinde Pons'a bakıyordu; hastanın, ölmek üzere olanlarıncı gibi takallüs eden yüzü, sayısız yorgun-

luklardan sonra can vermek üzere olduğunu sandır-
cak kadar kötülemişti.

Pons, filozofça bir tavırla:

— Ancak yarın akşamı bulacak kadar kuvvetim kaldığını hissediyorum, dedi. Zavallı dostum! Can çekişmeye yarın akşam başlarım herhalde. Noterle beraber dostlarım gider gitmez, Saint-François kilisesinde yardımcı olan aziz papz Duplanty'i gider getirirsin. Bu temiz kalbli adam hasta olduğumu bilmiyor, ölmek üzere olanlar için okunan duanın yarın öğlenleyin okunmasını istiyorum.

Uzun süre sustular.

Sonra Pons:

— Tanrı hayatımın hayallerime uygun olmasını istemedi, diye yeniden söze başladı. Bir karım, çocuklarım, bir ailem olsaydı, onları ne kadar severdim bil-
sen! Hayatta bütün ihtirasım birkaç varlık tarafından bir köşede sevmekten ileri gitmiyordu. Hayat herkes için acı, çünkü benim boş yere dilediklerime sahip olmuş nice insanlar gördüm, onlar da mutlu değildiler. Meslek hayatımın sonlarına doğru iyi Tanrım senin gibi bir dostu vererek, ummadığım bir avunma sağladı bana. Ben de, Schmucke'üm, seni takdir etmemek ya da değerini anlamamak gibi bir kusurda bulunmadım, kalbimi ve bütün sevme gücümü sana bağladım. Ağlama, Schmucke, susarım yoksa! Sana bizden söz etmek benim için ne kadar tatlı oluyor! Seni dinleseydim, daha çok yaşardım. İnsanları da, alışkanlıklarımı da bırakacaktım, böyle kıyasıya darbeler yemiyecektim. Neyse, ben yalnız seninle meşgul olmak istiyorum...

— Kabahat ediyorsun!

— Bana ters karşılıklar verme, dinle sade, aziz dostum. Sende anasının dızı dibinden hiç ayrılmamış bir çocuğun saflığı, temizliği var; çok iyi bir şey bu; Yaradan sana benziyen varlıkları bizzat kendi korur gibi geliyor bana, ama, insanlar o kadar kötü ki seni onlara karşı kuvvetli kılmak zorundayım. Artık asıl güvenini, azizlere özgü sâflığını, yalnız dâhi insanlarda ve senin gibi temiz yüreklielerde görülen o güzelliği kaybedeceksin. Bizi kapının deliğinden gözetlemiş olan Madame Cibot'nun neredeyse yalancı vasiyetnameyi almaya geleceğini göreceksin. O hınzır kadının bu işi seni uyumuş sanarak sabaha karşı yapacağını kestiriyorum. Beni iyi dinle ve vereceğim talimatı harfi harfine yerine getir.

Hasta: - İşidiyor musun beni? diye sordu

LXI

Korkunç bir hayal kırıklığı

Acıdan bitkin düşmüş, feci bir titremeye tutulmuş olan Schmucke'ün başı koltuğun arkasına doğru düşmüştü, bayılmış gibi görünüyordu.

Alman acı içinde:

— Evet, seni işidiyorum, ama sanki benden iki yüz adım ötede imişsin gibi... Ben de seninle mezara götürülüyormuşum gibi geliyor bana.

Pons'a yaklaştı, bir elini kendi elleri arasına aldı, bu halde içinden ateşli bir dua okudu.

— Öyle almanca neler mırıldanıp duruyorsun?

Schmucke duasını bitirdikten sonra sadece:

— Tanrıdan, bizi yanına birlikte çağırmasını didedim, dedi.

Pons zahmetle eğildi, çünkü karaciğerinde dayanılmaz acılar duruyordu. Almanya kadar uzandı, ruhunu Yaradanın ayakları dibinde yatan kuzuya benzetilecek olan bu insanın üzerine takdis eder gibi saçarak alnından öptü onu.

— Sen beni dinle, sevgili Schmucke, ölenlere itaat etmek gerek.

— Dinliyorum!

— Seninle benim odamı yatağının yanındaki küçük kapı birleştirir, senin yatağının yanından da benim küçük odalardan birine geçilir.

— Evet, ama orası tablolarla tıklım tıklım dolu...

— Hemen, çok gürültü etmeden o kapının önünü açacaksın.

— Peki...

— Kapının önünü iki taraftan, hem senin oda tarafından hem de benim oda tarafından tablolardan temizle; sonra kapını aralarsın. Cibot, başucumdaki yerini almaya gelince, (bu sabah bir saat önce de gelebilir o) sen her zamanki gibi uyumaya gidersin ve çok yorgun görünürsün. Uyukluyor gibi bir hal takınmaya çalış. O koltuğuna yerleşir yerleşmez, kapıdan gir, şu camlı kapıdaki muslin perdeyi aralıyarak gözetle ve neler olacağına iyi bak, anlıyor musun?

— Ne düşündüğünü anladım: hain kadının vasiyetnameyi yakacağını sanıyorsun.

— Ne yapacağını bilmem, ama sen ona artık bir melek diyemeyeceksin; buna eminim. Şimdi bana bir

şeyler çal, içinden doğacak havalardan biriyle beni mestet. Bu seni de oyalar; kara kara düşüncelerinden kurtulursun. Bu hazin geceyi benim için şiirleriyle doldur.

Schmucke piyanoya geçti. Bu alanda, birkaç saniye sonra acının verdiği titreyişlerle coşan ilham, yaptığı etkiyle, iyi Almanı her zaman olduğu gibi âlemlerin öte tarafına götürdü, güzelim temler buldu, onlar üzerine kâh acı ile ve Chopin'in Raphael'vari mükemmeliyetiyle, kâh Liszt'in Dante'vari coşkunluğu ve büyüklüğü ile çaldığı fanteziler yarattı. Liszt'le Chopin Paganini'nin müzikal bünyesine en çok yaklaşanlardır. Mükemmeliyetin bu derecesine varan bir çalıs, görünüşte çalanı dâhi ile aynı kata çıkarır; bir piyes yazarı için aktör ne ise, bir besteci için çalan da öyledir, yani tanrısal şeylerin tanrısal icracısı... Ama Schmucke'ün Pons'a cennetin konserlerini, azize Cécile'e elindeki aletleri düşürten bu müziği şimdiden dinlettiği bu gece, o hem Beethoven, hem Paganini, hem yaratıcı, hem de icracı oldu. Bülbül gibi tükenmez, içinde çaldığı âlem kadar ülvî, koşuşan nağmelerle doldurduğu orman kadar gür ve değişik olmakla, Schmucke kudretini aştı, kendisini dinleyen yaşlı müzisyeni Raphael'in resmettiği ve herkesin görmek üzere Bologne'a gittiği o sermestiye sürükledi. Bu şiir kötü bir çığırak sesiyle bozuldu. Birinci kat kiracılarının hizmetçisi efendileri adına bu müzik ziyafetine son vermelerini Schmucke'ten rica etmeye geldi. Madame, Monsieur ve Mademoiselle Chapoulot uyandırılmışlardı, yeniden uyamıyorlardı ve tiyatro müziklerini prova etmek için günün uzun olduğuna, Marais'deki evde gece vakti, pi-

yano tıngırdatmamak gerektiğine müzisyenlerin dikkatini çekiyorlardı hemen hemen. Sabahın üçü olmuştu. Saat üç buçukta, Fraisiert ile Madame Cibot'nun birbirlerine dediklerini sanki işitmişe benzeyen Pons'un önceden kestirdiği gibi, kapıcı kadın görüldü. Hasta, Schmucke'e şu anlama gelen bir bakışla baktı:

— Nasıl, iyi kestirmemiş miyim?

Sonra derin bir uykuya dalmış bir adam hali aldı.

Schmucke'ün saflığı Madame Cibot'da öyle kuvvetli bir inanç halindeydi ki - bütün çocuk hilelerinin büyük imkânları ve başarı sebepleri bundadır - adamcağızın kendine doğru geldiğini, hem şikâyetçi hem de neşeli bir tavırla şu sözleri söylediğini gördüğü zaman, onun yalan söylediği aklından bile geçmedi:

— Çok kötü bir gece geçirdi! Görülmedik bir rahatsızlık!... Onu teskin etmek için bir şeyler çalmak zorunda kaldım, birinci katın kiracıları da beni susturmak için ta yukarıya kadar geldiler... Çok feciydi bu, çünkü dostumun hayatı bahis konusu idi. Bütün gece çaldığım için öylesine yorgunum ki bu sabah ayakta duracak halim yok.

— Benim zavallı Cibot'da hiç iyi değil... Bir gün daha dünkü gibi hasta olursa, hiç ümid kalmıyacak. Ne diyelim, Tanrının emri!

Kurnaz Schmucke:

— Sizin öyle temiz bir kalbiniz, öyle yüksek bir ruhunuz var ki Cibot baba ölürse eğer, beraber yaşarız,,, dedi.

Basit ve dürüst insanlar onu bunu gizlemeye kalktılar mı, tıpkı, tuzaklarını vahşiler kadar kusur-

suz kuran çocuklara benzerler; korkunç olurlar.

Madame Cibot:

— Öyleyse, gidin yatın, şekerim, dedi. Gözleriniz öyle yorgun ki yumruk gibi şişmiş. Cibot'nun ölümünde beni avutabilecek bir nokta varsa, o da son günlerimi sizin gibi iyi bir adamla geçireceğimi düşündürmektedir. Siz merak etmeyin, ben Madame Chapoulot'ya dersini veririm. İştten çekilmiş bir tuhafiyecinin karısı da böyle emirler verir miymiş?!...

Schmucke hazırladığı yerden gözetlemeye gitti.

Madame Cibot dairenin kapısını aralık bırakmıştı. Schmucke, odasına kapanınca, Fraisier içeriye girdi, kapıyı yavaşça kapadı. Avukatın elinde yanan bir mumla vasiyetnameyi açabilmek için çok ince bir pirinç tel vardı. Madame Cibot, yazıhanenin anahtarının bağlı bulunduğu ve Pons'un yastığı altında bulunan mendili çok kolaylıkla çekti çıkardı; çünkü hasta kasten mendilin ucunu yastığın altından çıkarmış, mendilin kolayca alınabilmesi için de yüzü duvara dönük ve kadının işini kolaylaştıracak bir biçimde yatmıştı. Kapıcı kadın doğru yazıhaneye gitti, elinden geldiği kadar az gürültü ederek yazıhaneyi açtı, gizli gözün yayını kaldırdı ve elinde vasiyetname ile salona koştu. Bu hal Pons'u son derece meşgul etti. Schmucke ise, sanki bir cinayet işlemiş gibi tepeden tırnağa kadar titriyordu. Fraisier Madame Cibot'dan vasiyetnameyi alırken:

— Siz işinizin başına dönün, dedi. Çünkü uyanırsa sizi yanında bulmalı.

Fraisier, ilk kez yapmadığını açığa vuran bir us-talıkla vasiyetnameyi açtıktan sonra bu merak uyan-dıran kâğıdı okurken son derece şaşı kaldı:

Bu benim vasiyetnamemdir.

“Bugün, 15 Nisan 1845, noter Monsieur Trognon ile birlikte hazırladığımız bu vasiyetnamenin ispat edeceği gibi, fikren sağlam olarak ve geçen Şubatın ilk günlerinden bu yana tutulmuş olduğum hastalıktan ötürü yakında öleceğimi hissederek, malımı mülkümü tahsis dileğiyle istediklerimi aşağıya yazmak zorunda kaldım.

“Ben öteden beri şaheserlere zararı dokunan ve çoğu zaman kaybolmalarına sebep olan mahzurlar gördüm. Güzel tuvallerin memleket memleket, boyuna do-laşmaya mahkûm olmalarına ve şaheserlerin meraklı-lar tarafından görülebilmek için bir yerde kalamama-larına öteden beri acıdım. Her zaman düşündüm ki ünlü üstadların gerçekten ölümsüz olan sayfeleri millî bir servet olmalı ve Yaradanın bir şaheseri olan ısr-ğın kullarına yaraması gibi, bu sayfeler de halkın gö-zü önüne konulmalı.

“Bu inançla, ömrümü en büyük üstatların ünlü eserlerini toplamakla, seçmekle geçirdim; bu tablo-ların, el dokunulmamış, yeniden resmedilmemiş olduk-ları için, hayatımı mutlulukla doldurmuş olan bu tu-vallerin, mezar yolu ile satılmalarını, bir kısmının İn-giltere’ye, bir kısmının da Rusya’ya gitmesini, benim evimde toplanmalarından önceki gibi dağılmalarını dü-şünmek bana çok acı verdi; onun için onları da, beca-rikli işçiler elinden çıkmış olan sanat eseri çerçeveleri de bu sefaletten kurtarmaya karar verdim.

"Bu sebeple, koleksiyonumu meydana getiren tabloları Louvre müzesine konulmak ve dostum Wilhelm Schmucke'e ölünceye dek iki bin dört yüz franklık bir gelir bağlanması şartı ile kirala bırakıyorum.

"Kıral müzenin hasılatını alan zat olmak sıfatı ile bu mirası bu şartla kabul etmezse, bu tabloları hütün malımla birlikte ve onun bir parçası olarak dostum Schmucke'e bağışlıyorum; şu şartla ki Goya'nın *Maymun Başı*, kuzenim başkan Camusot'ya, Abraham Mignon'un lâlelerden kompoze edilmiş *Çiçekler* tablosu, vasiyetnamenin uygulayıcısı olarak tâyin ettiğim noter Monsieur Trognon'a verilecek, iki yıldan bu yana hizmetimi gören Madame Cibot'ya da iki yüz franklık bir gelir bağlanacak.

"Nihayet dostum Schmucke, Rubens'in meşhur tablosunun taslağı olan *Haçtan iniş*'ini bana bir Hristiyan ve katolik olarak ölebilmek imkânını sağlayan papas Duplanty'ye, iyiliklerinin bir karşılığı olmak ve bir kiliseyi süslemek üzere verecektir, ilâh..."

Fraisier kendi kendine:

— Mahvolmak demektir bu! Bütün umutlarımın suya düşmesi demektir! dedi. Ah! bu yaşlı artistin kötü niyetli oluşu hakkında Madame de Marville'in söylediği her şeye inanmaya başlıyorum.

Madame Cibot geldi:

— Ne haber? diye sordu.

— Seninki alçağın biri. Her şeyi Devlet müzesine bırakıyor. Devlete karşı da dâva açılmaz. Vasiyetname sağlam. Dolandırıldık, mahvolduk, soyulduk, öldürüldük!

— Bana ne bırakıyor?

— Hayatınızın sonuna kadar iki yüz franklık bir gelir.

— Ne de çok vermiş! İnsan olsa olsa bu kadar alçak olur!

Fraisier:

— Gidin bakın, dedi. Alçağın vasiyetnamesini zarfına koyacağım.

LXIII

İlk felâket

Madame Cibot arkasını döner dönmez, Fraisier çabucak vasiyetname yerine beyaz bir yaprak kâğıt koydu, vasiyetnameyi de cebine yerleştirdi; sonra zarfı yeniden öyle ustalıkla kapadı ki Madame Cibot dönüp geldiğinde, ona mühürü göstererek açıldığını gösterecek en ufak bir izin kalıp kalmadığını sordu. Kapıcı kadının zarfı aldı, parmaklariyle yokladı, dolu olduğunu hissetti ve derin derin içini çekti; çünkü bu uygunsuz evrakı Fraisier eliyle yakar diye ummuştu.

Sonra:

— Şimdi ne yapacağız, azizim Monsieur Fraisier? diye sordu.

— Ne mi? Onu siz düşünün! Ben mirasçı değilim ki!... Koleksiyonu göstererek: bunlarda en ufak bir hakkım olsaydı, ne yapacağımı bilirdim ben!

Kapıcı kadın oldukça kurnaz bir halle:

— Ben de sizden bunu soruyorum ya! dedi. Avukat gitmek için ayağa kalkarken:

— Ocakta da ateş var!... dedi.

Kapıcı kadın:

— Sahi bunu bir siz bir de ben biliyoruz değil mi?

Kanun adamı devam ederek:

— Bir vasiyetnamenin varlığı hiçbir zaman ispat edilemez.

— Peki siz?

— Ben mi? Monsieur Pons vasiyetnamesiz ölürse, size yüz bin frank sağlarım.

— Ya! Evet! İnsana altın yığınları vadediyorlar ve tam işin sonu alınacağı, paranın ödeneceği anda, oyun oynuyorlar, tıpkı...

Tam zamanında durdu, çünkü az daha Fraasier'ye Elie Magus'ün yaptığından söz edecekti.

Fraasier:

— Ben kaçıyorum, dedi. Benim bu dairede görülmemiş olmam çıkarınıza daha uygundur; ama aşağıda, sizin evde buluşuruz.

Kapıyı kapadıktan sonra, Madame Cibot, elinde vasiyetname ile ve onu ateşe atmak zayesiyle döndü; fakat odaya girip ocağa yaklaşıncı iki kolundan tuttuğunu hissetti. Kendisini kapının her iki tarafına duvara sırtlarını dayamış olan Pons'la Schmucke'ün ortasında buldu, ve:

— Ah! diye bağırarak korkunç titremeler içinde yüzüstü yere düştü Bu halinin doğru ya da yalan olduğu hiçbir zaman anlaşılamamıştır. Bu manzara Pons'a öyle tesir etti ki vücudunda öldürücü bir bitkinlik başgösterdi. Schmucke Madame Cibot'yu yerde kendi haline bırakarak Pons'u yeniden yatağına yatır-

maya koştı. İki dost, yorucu bir iş görmek için güçlerinden fazla kuvvet sarfeden insanlar gibi titriyorlardı. Pons yatıp Schmucke de azıcık kuvvet bulunca, Cibot'nun hıçkırığını duydular. Diz çökmüş ve gözlelerinden yaşlar boşanan kapıcı kadın, ellerini uzatarak çok anlamlı bir pandomima ile onlara yalvarıyordu. Her ikisinin kendisine baktıklarını görünce:

— Vallahı sade merak ettiğim için yaptım, sevgili Monsieur Pons'um! dedi. Bu kadınların bir kusurudur, biliyorsunuz. Vasiyetnamenizi okuyamadım, elimden gelmedi, onu geri getiriyordum.

Ayakları üzerinde duyduğu nefret oranında dikilen Schmucke:

— Defolun buradan! dedi. Siz bir alçaksınız! Benim iyi kalbli dostumu öldürmek istediniz. Onun hakkı varmış, siz alçaktan da beter bir varlıksınız, bir mel'unsunuz!

Madame Cibot sâf Almanın yüzündeki nefreti okuyarak Tartuffe¹⁹⁷ gibi gururlu bir halle yerden kalktı, Schmucke'e onu titreten bir bakışla baktı, Elie Magüs'ün hayran kaldığı ve: "Bu bir ziynet!" dediği Metzunun¹⁹⁸ nefis küçük bir tablosunu entarisi altında aşırarak çıktı. Kapıcı kadın, odasında, belki zarfı ve vasiyetname yerine koyduğu kâğıdı yakar umudu ile kendisini bekliyen Fraisiier'yi buldu; müşterisini

¹⁹⁷ Tartuffe: Molière'in aynı adlı eserinin kahramanı. Edebiyatta bu ad ikiyüzlü bir insanı kasdetmek üzere kalmıştır.

¹⁹⁸ Metzu: Leyde'de doğmuş Hollandalı bir ressam.

korkmuş, yüzü allak bullak olmuş bir halde görünce şaşıtı:

— Ne oldu? diye sordu.

— Olan oldu, Monsieur Fraisier... Bana iyi öğütler vermek, yol göstermek bahanesiyle hem gelirim hem de iki efendimin güvenlerini ebediyyen kaybettirdiniz.

Bunun üzerine pek ustası olduğu bir söz fırtınasına kendisini bıraktı.

Fraisier müşterisini durdurarak kuru bir tonla:

— Boş lâfları bırakın da esasa gelin, hem de bir an önce, dedi.

— Pekâlâ, bakın nasıl oldu.

Sahneyi olduğu gibi anlattı.

Fraisier:

— Ben size bir şey kaybettirmiş değilim, dedi. Bu iki bay sizin doğruluğunuzdan kuşkulandırmışlar ki size bir tuzak kurmuşlar. Sizi bekliyor, gözetliyorlar mış... Avukat, kapıcı kadına bir kaplan bakışı ile bakarak: - bana her şeyi söylemiyorsunuz siz, diye ekledi.

Kadın titriyerek:

— Ben mi? Ben sizden sır saklıyayım ha! Yaptığımız bunca işlerden sonra buna imkân var mı? dedi.

Fraisier:

— İyi ama, sayın Madame, ben kötü hiçbir harekette bulunmadım ki, dedi. Böylelikle gece Pons'un dairesine gittiğini inkâr etmek niyetinde olduğunu belirtiyordu.

Kapıcı kadın saçlarının dibinin tutuştuğunu hissetti, soğuk terler dökmeye başladı. Kekeliyerek:

— Nasıl bulunmadınız? dedi.

Fraisier soğuk bir sesle:

— işte suç olacak hareketi uzakta aramaya lüzum yok. Vasiyetnameyi almakla suçlandırılabilirsiniz, dedi. Madame Cibot dehşet içinde kaldı.

Avukat söze devamla:

— Meraklanmayın, ben sizin avukatınızım, dedi. Size söylediklerimi şöyle veya böyle, gerçekleştirmenin ne kadar kolay olabileceğini ispat etmek istedim. Durun bakalım, ne yaptınız da bu kadar sâf olan Schmucke haberiniz olmadan odaya saklandı?

— Hiçbir şey; geçen günkü sahne olacak, hani Monsieur Pons'a rüya gördüğünü iddia ettiğim günkü sahne... O günden bu yana ikisinin de davranışları bana karşı tüm değişti. Bütün başıma gelenlere böylece siz sebep oldunuz; çünkü Monsieur Pons'a olan hâkimiyetimi kaybettimse de Almandan yana emindim, bana evlenmekten ya da beni yanına almakta söz ediyordu; ikisi de bir kapıya çıkar!...

Bu ileri sürülen sebep o kadar akla uygundu ki Fraasier onunla yetinmek zorunda kaldı.

— Korkmanıza mahal, yok! dedi. Size gelir için söz verdim, sözümü tutacağım. Bugüne dek bu işte herşey ihtimale dayanıyordu; şimdi ise binlerce lira değerinde... Geliriniz bin iki yüz franktan aşağı olmayacak. Yalnız emirlerime boyun eğmek, onları akılcıca uygulamak gerek, Madame,

Bütün mat edilmiş olan Madame Cibot kölece bir kapıcı uysallığı ile:

— Hay hay, Monsieur Fraasier, dedi.

Fraasier, kapıcı odasından ayrılır ve vasiyetnameyi götürürken:

— O halde hoşça kalın, dedi.

Evine çok keyifli döndü, çünkü bu vasiyetname korkunç bir silâhtı elinde.

— Madame de Marville'in kötü niyetlerine karşı bir garantti olur, diye düşünüyordu. Sözünü tutmama-ya kalkarsa, mirası kaybeder.

LXIII

Hileli teklifler

Sabah erken, Rémonencq dükkânını açıp kızkardeşini içeride bıraktıktan sonra, birkaç günden bu yana edindiği alışkanlığa uyarak, dostu Cibot'nun ne halde olduğunu görmeye gitti; orada kapıcı kadını, Metze'nin tablosuna bakıp nasıl oluyor da boyalı küçük bir tahtanın bu kadar para ettiğini kendi kendine sorarken buldu.

Madame Cibot'nun omuzu üzerinden bakarak:

— Ooo! Ooo! dedi. Monsieur Magus'ün ele geçiremediği için üzüldüğü biricik tablo budur; bu küçük şey benim olsa, mutluluğum tam olurdu, dedi.

Kapıcı kadın:

— Kaç para verir acaba? diye sordu.

— Dulluğunuzun üzerinden bir yıl geçince, benimle evlenmeye söz verirsiniz, Elie Magus'ten yirmi bin frank koparmayı üzerime alırım. Benimle evlenmediğiniz takdirde bu tabloyu hiç bir surette bin franktan fazlaya satamazsınız.

— Neden?

— O zaman tablonun sahibi sıfatıyla bir makbuz vermek zorunda kalacaksınız, sonunda da mirasçılar sizi dâva edecekler. Ama karım olursanız, onu Monsieur

Magus'e ben satarım, bir antika satıcısından da satın alma defterine yazdığı yazıdan başka bir şey sormazlar. Ben defterime Monsieur Schmucke'ün satmış olduğunu yazarım. Haydi, götürün tabloyu bizim eve: kocanız ölürse, başınıza dert olur, bir tablonun benim dükkânımda bulunmasına kimse şaşmaz. Siz beni bilirsiniz, ama isterseniz bir makbuz da veririm.

Yakalandığı suçlu durumda muhteris kapıcı kadın teklifi kabul etti, böylece de satıcıya ebediyen bağlanmış oldu.

Tabloyu konsoluna yerleştirirken:

— Hakkınız var, dedi, makbuz getirin bana.

Rémonencq, Madame Cibot'yu kapının eşigine sürüklerken, alçak sesle:

— Komşu, dedi; anladığıma göre zavallı dostumuz Cibot'yu kurtaramıyacağız; doktor Poulain dün akşam umudu kesmişti, bugünü geçiremez, diyordu. Büyük bir acı bu! Ama nede olsa sizin yeriniz değildi burası. Sizin yeriniz Capucines bulvarında güzel bir antikacı mağazasıdır. On yıldan bu yana yüzbin franka yakın bir para kazandım; bir gün sizin o kadar paranız olursa, size büyük bir servet sağlamayı üzerime alıyorum. Karım olduğunuz takdirde hanım olurdunuz. Ev işlerini görecektir olan kızkardeşim de size iyi bakardı ve...

Kandırıcının sözleri can çekilmesi başlayan bodur terzinin yırtıcı sızlanmaları tarafından kesildi.

Madame Cibot:

— Çekilin gidin buradan, dedi. Benim zavallı adamım bu halde iken, benimle böyle şeylerden konuşmak canavarlıktır.

Rémonencq:

— Ah! sizi elde etmek için hiçbir şeyi gözüm görmeyecek kadar seviyorum da ondan, dedi.

Kadın:

— Beni sevseydiniz, şu halimde bana hiç bir şey söylemezsiniz, cevabını verdi.

Bunun üzerine Rémonencq kapıcı kadınla evleneceğine emin olarak dükkânına döndü.

Saat altı sularında evin kapısı önünde bir yığın insan toplanmıştı, çünkü Monsieur Cibot'ya son dinsel âyin yapılıyordu. Cibot'nun bütün dostları, Normandie sokağı ile çevredeki bütün sokakların kapıcıları ölünün odasını, evi ve kapının önünü dolduruyorlardı. Bu yüzden, meslektaşlarından biri ile gelen Monsieur Léopold Hannequin'e kimse dikkat etmediği gibi Schwab'la Brunner de Pons'un yanına Madame Cibot tarafından görülmeden çıkabildiler. Noter, Pons'un hangi katta oturduğunu komşu apartımanın kapıcısından sordu öğrendi. Schwab ile gelen Brunner'e gelince, o daha önce koleksiyonu görmek üzere geldiği için hiçbir şey sormadan geçti, ortağına da yol gösterdi. Pons bir gün önce yapılmış bulunan vasiyetnameyi resmen fesetti ve Schmucke'ü kendisine mirasçı tanıdı. Bu muamele bitince, Pons Schwab'la Brunner'e de teşekkür etti, Monsieur Léopold Hannequin'den de Schmucke'nün çıkarlarına gözkulak olmasını hararetle rica etti. Sonra, Madame Cibot ile gece yarısı geçen sahnede ve toplum hayatının bu son olayında harcadığı çaba yüzünden öyle halsiz düştü ki Schmucke, Schwab'tan papaz Duplanty'ye haber vermesini rica etti. Çünkü dostunun başucun-

dan ayrılmak istemedi; Pons da son dinsel âyinin yapılmasını istiyordu.

Kocasının ayak ucuna oturmuş olan, zaten iki dost tarafından da kapı dışarı edilmiş bulunan Madame Cibot, Schmucke'ün yemeği ile uğraşmadı; öteyandan bu sabahki olaylardan sonra kahramanca ölmekte olan Pons'un tevekkül içinde can çekişmesi Schmucke'ün yüreğine öyle acı veriyordu ki o da hiç acılık duymuyordu.

Bununla beraber, saat iki sularında, yaşlı Almanı görmediği için kapıcı kadın merakından olduğu kadar çıkarını düşünmesinden Rémonencq'in kızkardeşinden, gidip Schmucke'ten bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sormasını rica etti. Tam o anda, zavallı Pons'un son günahlarını çıkartmış olan papas Duplanty ona en son dinsel âyini yapıyordu. Mademoiselle Rémonencq arka arkaya çaldığı zille bu âyinin sessizliğini bozdu. Pons dostuna kimseyi içeri almaması için yemin ettirdiğinden, -çünkü soyulmasından dehşetli korkuyordu- Schmucke çalınan zillere kulak asmadı. Mademoiselle Rémonencq korku içinde aşağı indi, Madame Cibot'ya Schmucke'ün kapıyı açmadığını söyledi. Bu dikkate değer olayı Fraasier bir tarafa yazdı; çünkü, şimdiye dek hiçbir ölü görmemiş olan Schmucke'ün Paris'te, kolları arasında bir ölü ile özellikle arkadaşsız, yardımcısız, temsilcisiz kalınca, ne büyük sıkıntıya düşeceğini kestirdi. Bu anlarda gerçek acılar içinde kıvranan hısımların şaşırıp kaldıklarını bilen ve sabahtan beri kapıcı odasından çıkmadan doktor Poulain ile başbaşa vermiş olan Fraasier, bu durum karşısında, Schmucke'ü her şeyde kendisi yönetmeye karar verdi.

İki dost, doktor Poulain'le Fraisier, bakın, bu önemli sonucu elde etmek için nasıl hareket ettiler:

Saint-François kilisesinin, eskiden camcı olan Cantinet adındaki hademesi, Orléans sokağında doktor Poulain'in komşusu idi. Kilisede sandalye kiralayan Madame Cantinetye¹⁰⁰ doktor Poulain parasız bakmıştı; bu yüzden kadın, doktora minnetle bağlı olduğu gibi ona başından geçen felâketlerin hepsini de anlatmıştı. Her pazar ve her bayram günü Saint-François âyinlerine giden çifte kumrular, kilisenin hademesi, kapıcısı ve kutsal suyu veren adamıyla, aynı Paris'te *bas-clergé* denilen ve sofuların bahşış verdikleri, kilisenin bu milis kuvvetiyle ahbaptılar. Madame Cantinet yaşlı müzisyeni ne kadar tanıyorsa, Schmucke'te onu o kadar tanıyordu. Madame Cantinet başına gelen iki felâketten ötürü son derece acılıydı. Fraisier bundan yararlanarak onu iradesiz ve sadık bir âlet haline getirdi. Tiyatroya fazlasıyla düşkün olan oğulları küçük Cantinet, hemen kapıcı olabilecek durumdayken kilisede çalışmak istememiş, Cirque-Olympique'te figüran olarak çalışmayı tercih etmişti. Delikanlı, annesini üzen başıboş bir hayat sürüyor, zorla aldığı paralarla kadının kesesinde çoğu zaman on para bırakmıyordu. İçkiye düşkün ve tembel olan babası Cantinet de, bu iki kusuru yüzünden, ticareti bırakmak zorunda kalmıştı. Düzilmesi şöyle dursun, bu zavallı adam yeni işinde ihtiraslarının ikisine de sanki besi bulmuştu: hiçbir iş

¹⁰⁰ Fransa'da park ve bahçe gibi yerlerde iskemleler kira ile verilir. Bu işi yapan kadınlara "Loueuse" denir. Bu kelimeyi dilimize sandalye kiralayıcısı olarak çevirebildik.

görmüyor, düğün günlerinde arabacılarla, cenaze günlerinde usaklarla ya da papazın yardım ettiği yoksul insanlarla içmeğe başlıyor, öğleden sonra yüzü çoklukla kıpkırmızı kesiliyordu.

Madame Cantinet kendi söylediğine göre, kocasına dırahoma olarak on iki bin frank getirmişti; buna rağmen, hayatının son günlerinde yoksulluğa mahkûm olduğunu görüyordu. Doktor Poulain'e belki yüz kere anlatılmış olan bu felâketler, doktora, Madame Sauvage'ı, Pons'la Schmucke'ün yanına aşçı ve hizmetçi olarak yerleştirmek için ondan yararlanmak fikrini verdi. Madame Sauvage'ı doğrudan doğruya takdim etmek imkânsız bir işti; çünkü çifte Kumruların güvensizliği o kerteye varmıştı ki kimseyi dinlemez olmuşlardı, Made-moiselle Rémonencq'e kapının açılmaması da bu hususta Fraisiert'nin dikkatini çekmişti. Ama, dindar müzisyenlerin papaz Duplanty tarafından takdim edilecek bir kişiyi gözleri kapalı kabul edecekleri muhakkak gibi göründü iki dosta. Plânlarında Madame Sauvage Madame Cantinet'yle birlikte gelecek ve Fraisiert'nin hizmetçisi bir kere oraya ayak bastı mı, bizzat Fraisiert'yi aratmıyacaktı.

LXIV

Madame Sauvage'in yeniden sahneye girişi

Papaz Duplanty sokak kapısının önüne çıkınca, Cibot'nun dostlarının meydana getirdikleri kalabalık tarafından durduruldu. Bu insanlar mahalledeki kapıcı-

ların en eskisine, en itibarlısına ilgilerini gösteriyorlardı.

Doktor Poulain papas Duplanty'yi selâmladı ve bir kenara çekerek:

— Şu zavallı Pons'u görmeye gidiyorum, dedi, şimdi bile ümidimi kesmiş değilim. İş birikmiş olan taşları çıkarma ameliyatına onu razı etmekte; insan elini sürmekle hissediyor taşları, sonu ölüme varacak bir iltihaba yol açıyorlar; belki henüz vakit geçmiş değildir, ameliyat yapılabilir. Bu ameliyata razı olması için hasta üzerindeki etkinizden yararlanmalısınız. Ameliyat sırasında başka öldürücü bir şey olmazsa, yaşayacağına ben söz veriyorum.

Papas Duplanty:

— Şaraplı ekmek mahfazasını kiliseye götürür götürmez dönerim, çünkü Monsieur Schmucke yardıma muhtaç bir durumda bulunuyor, dedi.

Doktor Poulain:

— Onun yalnız olduğunu şimdi öğrendim, dedi. Bu iyi kalbli Alman, bu bayların on yıldır hizmetini gören Madame Cibot ile bu sabah biraz çekişmiş, bozuşmuşlar; uzun sürmez herhalde; fakat düşeceği durum göz önünde tutulursa, yalnız bırakılması doğru olmaz. Onunla ilgilenmek kilisenin ödevidir. Doktor hizmetkârı çağırarak: "Bana bak, Cantinet, dedi, karınıza sorun bakalım, Monsieur Pons'a bakmak, Madame Cibot yerine Monsieur Schmucke'nin işlerini görmek ister mi? Araları bozulmasa da Madame Cibot yerine birini bulmak zorundaydı zaten."

Doktor papas Duplanty'ye:

— Namuslu bir kadındır, dedi.

İyi kalbi Papas:

— Daha iyisi bulunamaz, karşılığını verdi; çünkü sandalye kiralama işinde kilise kurulunun güvenini kazanmıştır.

Birkaç saniye sonra, doktor Poulain, yatağın baş ucunda, Pons'un can çekişme gelişmelerini izlerken, Schmucke, ameliyata razı olması için boş yere yalvarıyordu dostuna; yaşlı müzisyen zavallı Almanın ricalarına, arada sabırsızlık işaretleri de göstererek baş ile menfi cevap veriyordu. Sonunda hasta bütün gücünü bir araya topladı, Schmucke'e korkunç bir halde bakarak:

— Canım, bırak beni de rahat rahat öleyim, dedi.

Schmucke acısından az kalsın can verecekti. Fakat Pons'un elini tuttu, yavaşça öptü, yine ona kendi öz hayatından hayat katmak arzusu ile elini kendi elleri arasında muhafaza etti. Tam o sırada doktor Poulain zilin çalındığını duydu, papas Duplanty'ye kapıyı açmaya gitti.

Poulain:

— Zavallı hastamız ölümün pençesinde çırpınmaya başladı, dedi. Birkaç saate kadar can verir. Bu gece baş ucunda oturmak üzere herhalde bir papaz gönderirsiniz. Yalnız Monsieur Schmucke'e Madame Cantinet ile bir hizmetçi kadın vermenin zamanı gelmiştir. Onun artık hiçbir şey düşünecek hali yok, aklını kaybetmesinden korkuyorum; burada da çok namuslu kimseler tarafından muhafaza edilmesi gereken değerli eşyalar var.

İyi kalbli, dürüst, sâf, temiz bir insan olan papaz Duplanty doktor Poulain'in görüşlerinin çok yerinde

olduğunu tasdik etti; zaten mahalle doktorunun iktidarına da inanıyordu. Ölü odasının eşiğinde durarak Schmucke'e, gelip kendisiyle görüşmesi için işaret etti. Schmucke takallüs eden, sanki bir uçuruma yuvarlanıyormuş da oraya düşmemek için bir şeye sarılmak istiyormuş gibi kendi eline sım sıkı yapışmış bulunan Pons'un elini bırakmaya gönlü razı olmadı. Ama herkesin bildiği gibi, ölüm halinde olanlar, kendilerini her şeyi ele geçirmeye iten bir hayalin elinde oynattırlar, tıpkı bir yangında en değerli eşyalarını kaçırmak isteyen insanlar gibi. Bu his altında Pons, Schmucke'ün elini bıraktı, örtülerini yakaladı, onları, cimrilik ve acelecilik ifade eden mânalı ve korkunç hareketlerle vücudunun etrafına sımsıkı sardı.

Bunun üzerine kendisine doğru gelen Alman, iyi kalbli papaz:

— Dostunuz ölüp de kendisiyle yalnız kaldığınız zaman haliniz ne olur? dedi. Madame Cibot da yok.

Alman:

— O, Pons'u öldüren canavarın biridir! dedi.

Doktor Poulain:

— İyi ama size birisi gerek, dedi. Çünkü ölüyü bu gece beklemek mecburiyeti var.

Günahsız Alman:

— Beklerim ben, Tanrıya dua ederim, dedi.

— Ama yemek içmek te gerek. Yemeğinizi kim pişirecek?

Schmucke sâflıkla:

— Bu acı bende iştihâ bırakmadı, cevabını verdi.

Poulain:

— Hepsi iyi, ama ölümü tanıklarla gidip bildirmek, ölüyü soymak, bir kefene sararak gömmek, cenaze alayı için siparişlerde bulunmak, hastayı bekleyecek bekciyle papazı doyurmak gerek. Bunları yalnız başınıza yapabilecek misiniz? Uygarlığın göbeğinde insan köpekler gibi ölemez.

Schmucke onlara korkmuş gözlerle baktı, kısa bir çılgınlık nöbetine tutuldu:

— Pons ölmeyecek ki! Onu ben kurtaracağım, diye bağırdı.

— Siz de biraz uyumadan duramazsınız artık. O zaman yerinizi kim tutar? Çünkü Pons'la meşgul olmak, ona içecek vermek, ilâçları yaptırtmak gerek.

Alman:

— Ah! Hakkınız var! dedi.

Papaz Duplanty:

— Ben size mert, namuslu bir kadın olan Madame Cantinet'yi göndermeyi düşünüyorum, dedi.

Ölen dostu için yapılması gereken toplumsal ödevlerin çokluğu, Schmucke'ü o kadar şaşırmıştı ki Pons'la birlikte ölmeye çoktan razı olmuştu.

Doktor Poulain, papaz Duplanty'ye:

— Çocuk gibi bir adam!... dedi.

Schmucke elinde olmadan:

— Çocuk! diye tekrarladı.

Papaz:

— Pekâlâ, Madame Cantinet ile görüşmeye ve onu size yollamaya gidiyorum, dedi.

Doktor:

— Zahmet etmeyin, o benim komşumdur, ben de eve gidiyorum, dedi.

Ölüm, can vermek üzere olan bir kimsenin boğuştuğu sanki gözle görülmez bir kaatildir. Bu halde insan son darbeleri yer, onlara karşılık vermek ister. çırpınır. Pons işte bu son durumda bulunuyordu. Arasına haykırarak inliyordu. Schmucke, papas Duplanty ve Poulain hemen hastanın yatağına koştular. Birden bire, hayatiyeti ortasında ruhla vücudu birbirinden ayıran son yarayı almış bulunan Pons'da birkaç saniye süresince, can çekismeyi izliyen o toparlanma görüldü, akli başına geldi, yüzünde ölümün sükûnu olduğu halde etrafındakilere sanki gülümsiyerek baktı:

— Ah! doktor! Çok acı çektim, ama hakkınız varmış, şimdi kendimi daha iyi hissediyorum, dedi - Size de teşekkür ederim, aziz papaz; Schmucke nerede diye bakıyorum.

— Schmucke dün akşamdan bu yana ağzına bir lokma yemek koymadı; saat de dört oldu. Size bakan kimse yok burada, Madame Cibot'yu çağırmak da tehlikeli olabilir.

Bu adı duyunca, Pons bütün nefretini meydana vurarak:

— Ondan her şey beklenebilir, dedi. Haklısınız, Schmucke'ün çok namuslu birine ihtiyacı var.

Bunun üzerine Poulain:

— Papaz Duplanty ile ben sizleri düşündük.

Pons:

— Öyle mi? Teşekkür ederim bunu hiç düşünmüyordum, dedi.

— Size Madame Cantinet'yi teklif ediyor.

Pons:

— Ha! Şu sandalye kiralyan kadın mı? dedi. Evet, çok iyi bir insandır o!

Doktor:

— O, Madame Cibot'yu sevmez, Monsieur. Schmucke'e de iyi bakar.

— Onu gönderin bana. aziz Duplanty. Onunla kocası burada olursa, içim rahat eder, buradan bir şey çalamazlar.

Schmucke yeniden Pons'un elini yakaladı, sağlığının geri geldiğini umarak bu eli sevinçle sıktı.

Doktor papaza:

— Haydi, gidelim, papaz efendi; Madame Cantinet'yi hemen göndereceğim; bu hastalığı bilirim; belki Monsieur Pons'u hayatta bulamayacak.

LXV

Tabii haliyle ölüm

Papas Duplanty, hastaya, Madame Cantinet'yi bekçi olarak almasını kabul ettirirken, Fraisiert sandalye kiralayıcısını yazıhanesine getirmiş, onu, karşı konulması güç olan kandırıcı konuşması, dalavereci gücü ile sıkıştırıyordu. Kuru, sarı, iri dişli, soğuk dudaklı, birçok halk kadını gibi felâketlerin şaşırttığı ve mutluluğu her günkü ufak çıkarlarda görmeye kadar inmiş bir kadın olan Madame Cantinet, Madame Sauvage'i yanına hizmetçi olarak almaya çabucak razı oldu. Fraisiert'nin hizmetçisi ise, işi çoktan biliyordu. İki müzisyenin etrafında demir tellerden bir ağ kurmaya. an-

ları, ağına yakalanmış sineği örümceğin kontrol etmesi gibi göz altında tutmaya söz vermişti. Madame Sauvage zahmetlerinin karşılığı olarak küçük bir tütün-cü dükkânına kavuşacaktı: Fraasier bu yolla sözde süt annesinden yakasını kurtarmak imkânını buluyor, Madame Cantinet'nin yanına da, Madame Sauvage'ın şahsında bir casus, bir jandarma koyuyordu. Yaşlı dostların dairesinde oranın bir parçası olarak bir hizmetçi odası ile bir mutfak bulunduğu için, Madame Sauvage bir portatif karyolada yatıp Schmucke'ün yemeğini hazırlıyabilirdi. Kadınlar doktor Poulain ile birlikte geldiklerinde, Pons, Schmucke'ün haberi bile olmadan son nefesini vermiş bulunuyordu. Alman, Pons'un git-tikçe soğuyan elini hâlâ avuçları arasında tutuyordu Madame Cantinet'ye konuşmaması için işaret etti; ama bir ere benzien Madame Sauvage'ın davranışları onu o kadar şaşırttı ki bu erkek halli kadının görmeye alışık olduğu bir hareketle korktuğunu belli etmekten kendini kurtaramadı.

Madame Cantinet:

— Bu Madame, Monsieur Duplanty'nin gönderdiği bayandır, dedi. Bir piskoposun evinde ahçı idi, namusuna diyecek yoktur; yemeği o pişirecek.

Güclü kuvvetli olmakla beraber astım illetine tutulmuş olan Madame Sauvage:

— Aaa! Yüksek sesle de konuşabilirsiniz, ölmüş zavallı adam! Öbür dünyayı boylamış! dedi.

Schmucke acı bir çığlık kopardı, Pons'un katılaştan buz gibi elini tuttu, gözleri onun gözlerine dikili olarak kaldı; bu çeşit sahnelere herhalde alışık olan Madame Sauvage olmasaydı, ölünün gözlerindeki ifade

onu deli ederdi. Kadın elinde bir ayna ile yatağa doğru gitti, onu ölünün dudaklarına tuttu, aynada ufak bir iz bile belirmeyince, hemen Schmucke'nin elini ölününkinden ayırdı.

— Bırakın onu, Monsieur, yoksa bir daha ayıramazsınız. Bilemezsiniz, ne çabuk katılaşıp kemikler! Ölüler çabucak soğurlar. Ölü henüz sıcak iken hazırlanmazsa, sonra kollarını kırmak gerekir.

Bu suretle, zavallı müzisyenin gözlerini kapatan bu kadın oldu; sonra, on yıl yaptığı bir meslek olan hasta bekçiliği alışkanlığı ile Pons'u soydu, upuzun yatırdı, ellerini vücudu boyunca uzattı, yorganı burunun üstüne kadar çekti; hareketleri bir çırağın mağazada paket yapması gibi büyük bir alışkanlıkla yapıyordu.

— Onu sarmak için bir kefen lâzım. Bu manzara karşısında beyninden vurulmuş benziyen Schmucke'e dönerek: Nerede bulacağız? diye sordu.

Gökte çok büyük bir geleceğe aday olan bir varlığa kilisenin derin bir saygı gösterdiğini gördükten sonra, dostunun şimdi bir eşya gibi böyle paket edilmesi Schmucke'e insanın aklını oynatacak kadar büyük bir acı verdi.

Ne söylediğinin farkında olmadan:

— Ne isterseniz onu yapın! dedi.

Bu günahsız varlık bir insanın öldüğünü ilk kez görüyordu; ölen de Pons'tu, biricik dostu, kendisini anlıyan, seven biricik varlık...

Madame Sauvage:

— Gidip Madame Cibot'ya sorayım, çarşafılar nerede? dedi.

Madame Cantinet Schmucke'e:

— Bu kadını yatırmak için bir portatif karyola lâzım olacak, dedi.

Schmucke başı ile işaret etti ve hüngür hüngür ağlamaya başladı. Madame Cantinet zavallı adamı rahat bıraktı; ama bir saat sonra yine geldi:

— Monsieur, onu bunu almak için bize verecek paranız var mı? diye sordu.

Schmucke, Madame Cantinet'ye en koyu kinleri söndürecek bir bakışla baktı; her şeye karşılık bir sebep olarak ölüünün beyaz, kuru, sivri yüzünü gösterdi. Diz çökerek:

— Ne isterseniz onu alın, dedi, ama bırakın beni de ağlıyayım, dua edeyim!

Madame Sauvage, Pons'un öldüğünü Fraisier'ye haber vermeye gitmişti. Avukat bir araba ile Madame de Marville'in evine koşup ondan ertesi gün için mirasçıları temsil etmesine yetki veren vekâletnameyi istedi.

Madame Cantinet, Schmucke'e son sorduğu sorunun üzerinden bir saat geçtikten sonra gelerek:

— Monsieur, dedi, sizin evin düzenini bilen Cibot'ya gittim, bana aradıklarımızın nerede olduğunu söyleyin diye... Ama o da kocasını yeni kaybettiği için olmayacak şeyler söyledi bana. Monsieur, dinlesenize beni!

Schmucke, çok yabancice davrandığını anlamıyan bu kadına baktı; çünkü halk tabakası en büyük ruh acılarını sessizce karşılamaya alışkıdır.

— Monsieur, kefen için bez lâzım; bu kadının yatacağı yatağı almak için para lâzım; sonra mutfak eşyası, sahan tabak, bardak için de para lâzım, çünkü

geceyi geçirmek üzere bir papaz gelecek. Kadın, mut-fakta hiçbir şey bulamıyor.

Madame Sauvage da:

— Yemeği hazırlamam için bana aynı zamanda odun kömür de lâzım, Monsieur. Evde ise hiçbir şey göremiyorum, diye tekrarladı. Ama her şeyi size Ma-dame Cibot sağladığına göre, şaşılacak bir şey yok bunda.

Madame Cantinet, ölünün ayak ucunda tam bir hissizlik içinde yığılıp kalmış olan Schmucke'ü göstererek:

— Sevgili Madame, bana inanmak istemiyorsunuz, ama hiçbir şeye cevap vermiyor işte, dedi.

Madame Sauvage:

— Öyleyse, kızım, bu durumda nasıl davranılaca-ğını göstereyim ben size, dedi.

Odaya bir göz attı, tıpkı paranın saklı olması ge-reken gizli çekmeceleri bulmak için hırsızların baktık-ları gibi... Doğruca Pons'un konsoluna gitti, birinci çözü çekti, orada Schmucke'ün tablo satışından sonra geri kalan parayı koyduğu keseyi buldu, getirdi, Sch-mucke'e gösterdi; yaşlı müzisyen başı ile kabul ettiğini bildiren bir işaret verdi.

Madame Sauvage Madame Cantinet'ye:

— İşte para, yavrum, dedi. İçinden bir miktar alıp gereken şeyleri sağlayacağım: şarap, erzak, mum, ne lâzımsa hepsini, çünkü hiçbir şeyleri yok. Siz kon-solda ölüyü saracak bir çarşaf arayın. Bana bu bayın çok basit bir insan olduğunu söylediler; ama ne diyece-ğimi bilemiyorum, basitten de betermiş meğer. Yeni

doğmuş bir bebek gibi bir şey bu, yemeğini bile yedirmek gerekecek.

Schmucke ilki kadına ve yaptıklarına tıpkı bir deli gibi bakıyordu. Acıdan kolu kanadı kırılmış, hemen hemen hissiz bir halde gözlerini Pons'un büyüleyici yüzünden bir türlü ayıramıyordu. Ölünün yüz çizgileri ölüölümün verdiği tam sükûnla güzelleşmişti. Schmucke ölmeyi umuyordu, hiçbir şeyde gözü yoktu. Odayı ateş sarsa, o yine yerinden kılmıdamıyacaktı.

Madame Sauvage:

— Bin iki yüz elli altı frank var, dedi ona.

Schmucke omuz silkti. Madame Sauvage Pons'u kefenlemek için çarşafı vücuda göre kesip dikmek üzere işe başlayınca, onunla zavallı Alman arasında dehşetli bir boğuşma oldu. Zavallı Alman birdenbire sahibinin cesedine dokunmak isteyenlerin üstüne saldıran bir köpek halini aldı. Sabrı tükenen Sauvage, Almanı yakaladığı gibi bir koltuğa oturttu; Hercules'e özgü bir kuvvetle yerinden kılmıdatmıyordu onu.

Madame Cantinet'ye:

— Haydi, yavrum, ölüyü kefenle de dik, dedi.

Bu iş bittikten sonra, Madame Sauvage Schmucke'ü yerine, yatağın ayak ucuna yeniden yerleştirirken, ona:

— Anlamanız gerek ki bu zavallı adam ölülere yakışır şekilde hazırlamak şarttı.

Schmucke ağlamaya başladı; iki kadın onu kendi haline bırakıp mutfığa gittiler. Birkaç saniye içinde yaşamak için kaçınılmaz olan şeyleri tek başlarına taşıdılar.

LXVI

Bir hastabakıcının duyarlığı

İlk masraf olarak üç yüz franklık bir hesap pusulası yazdıktan sonra, Madame Sauvage dört kişilik bir yemek hazırlamaya koyuldu, hem de ne yemek! Sülün, doyurucu bir yemek olarak da yağlı bir kaz, reçelli bir omlet, bir sebze salatası, güveç. Güvecin harcı o kadar aşırı bir miktarda idi ki suyu et jölesine benziyordu. Akşam saat dokuzda, Pons'un baş ucunda oturmak üzere Duplanty'nin yolladığı papas dört mumla kilise şamdanlarını getiren Cantinet ile birlikte geldi. Papas, Schmucke'ü dostunun yanına yatağa uzanmış ve onu sımsıkı kucaklamış bir halde buldu. Schmucke'ü ölüden ayırmak için, kilisenin otoritesi gerekti. Alman diz çöktü, papas da rahatça koltuğa yerleşti. Papas duasını okur, Schmuckede Pons'un yatağı yanında diz çökmüş bir halde dostu ile aynı mezara gömülmek için Tanrıdan bir mucize ile canını almasını dilerken, Madame Cantinet Madame Sauvage için bir portatif karyola ile yatak takımı almak üzere Temple sokağına gitmişti, çünkü bin iki yüz franklık kese talan ediliyordu. Akşam saat on birde Madame Cantinet, Schmucke'e bir parça bir şey yiyip yemiyeceğini sormaya geldi. Alman bir işaretle rahat bırakılmasını istedi.

O zaman sandalye kiralayıcısı papaza:

— Yemeğiniz hazır, Monsieur Pastelot, dedi.

Yalnız kalan Schmucke, gebe kadınların arzularına benzetilebilecek bir arzuyu yerine getirmekte kendisini hür gören bir deli gibi gülümsedi. Pons'un üze-

rine atıldı, onu bir kere daha sıkı sıkıya kucakladı. Gece yarısı papaz tekrar geldi, Schmucke'ü azarlardı; bunun üzerine Alman Pons'u bıraktı, yeniden duaya başladı. Sabahleyin Papaz gitti. Saat yedide doktor Poulain güler yüzle Schmucke'ü görmeye geldi, onu yemek yemeye zorlamak istedi. Fakat Alman reddetti. Doktor:

— Şimdi yemek yemezseniz dönüşte acıkacaksınız, dedi. Çünkü Monsieur Pons'un öldüğünü bildirmek üzere bir tanıkla Belediyeye gitmeniz, ölüm kâğıdını hazırlatmanız gerekiyor.

Alman korku içinde:

— Ben mi?

— Ya kim olacak? Bundan yakamızı kurtaramazsınız, onun öldüğünü gören tek insan sizsiniz.

Schmucke doktor Poulain'in yardımını diliyerek:

— Benim ayaklarımda kuvvet yok, dedi.

İki yüzlü doktor tatlılıkla:

— Bir araba tutarsınız, dedi. Ben ölümü şimdiden tesbit ettim. Beraber gitmek üzere evden birisini isteyin. Bu iki bayan siz yokken evi muhafaza ederler.

Kanunun gerçek acılara ne sıkıntılar verdiği tasavvur edilemez. İnsana, uygarlıktan nefret ettirecek, yabanilerin âdetlerini tercih ettirecek kadar ağır güçlükler yaratır. Saat dokuzda, Madame Sauvage kolundan tutarak Schmucke'ü aşağı indirdi; adamcağız arabada Pons'un öldüğüne tanıklık etmek üzere Rémonencq'ten Belediyeye kadar birlikte gelmesini rica etmek zorunda kaldı. Bu memleket eşitlik memleketi olmasına rağmen, Paris'te, her yerde ve her şeyde sınıf farkından doğan bir adaletsizlik göze çarpar. Olayla-

rın bu değişmez hali, ölüm hallerinde bile kendini gösterir. Zengin ailelerde bir hısım, bir dost, ya da iş takipçileri, acılı olanları bu sıkıntıdan kurtarırlar; ama vergilerin alınışında olduğu gibi, bunda da halk, kimseden yardım görmiyen aşağı tabaka, acının bütün yükü ile ezilir.

Zavalı adamın ağzından kaçırdığı bir inilti üzerine Rémonencq:

— Ah! ona ne kadar yansanız yeridir! dedi. Çok namuslu, çok dürüst bir adamdı. Güzel bir koleksiyon bırakıyor; yalnız biliyor musunuz, Monsieur, siz yabancı olduğunuz için çok sıkıntıda kalacaksınız. Çünkü her yerde sizin için Monsieur Pons'un mirascısı deniyor.

Schmucke dinlemiyordu; öyle bir azap içindeydi ki nerede ise çıldıracaktı. Vücut gibi ruhun da tetanozu vardır.

— Sizi temsil etmek üzere bir müşavir, bir iş takipçisi bulsaydınız, iyi ederdimiz.

Schmucke ne dediğinin farkında bile olmadan:

— Bir iş takipçisi! diye tekrarladı.

— Göreceksiniz, yerinize bir adam koymak ihtiyacını duyacaksınız. Ben sizin yerinizde olsam, tecrübeli, mahallede tanınmış, güvenilir birini bulurdum. Ben bütün ufak tefek işlerimde Tabareau'dan faydalanıyordum, şu icra memurundan. Vekâletnamenizi onun birinci kâtibine verdiniz mi, ötesine karışmayın artık.

Fraisier'nin fışladığı gibi, Rémonencq'le Madame Cibot arasında kararlaştırılan bu alttan alta adam teklifi, Schmucke'ün hafızasında kaldı; çünkü acının ruhu çalışmaz bir hale getirerek onu sanki dondurdu-

gu anlarda hafıza tesadüfün kendisine getirdiği her şeyi kapar. Schmucke, Rémonencq'e o kadar anlamadan bakıyordu ki hırdavatçı hiçbir şey söylemedi artık.

— Böyle aptal kalırsa, diye düşünüyordu, yukardaki bir yığın ıvır zıvırı yüz bin franga satın alabilirim; mirasçı o ise şayet... - Monsieur, işte geldik belediye.

Rémonencq, Schmucke'ü arabadan indirmek, onu Belediyedeki nüfus işleri dairesine kadar kolundan tutarak götürmek zorunda kaldı. Alman orada bir düğün alayıyla karşılaştı, sırasını beklemesi gerekti, çünkü Paris'te sık görülür bir tesadüf eseri olarak memurun hazırlıyacak beş altı ölüm kâğıdı da vardı. Orada, zavallı Almanın İsa peygamberin ihtirasına eşit bir ihtirasın eline düşmesi mukadderdi.

— Siz, Monsieur Schmucke'sünüz değil mi?

Bunu söyliyen adam siyahlar giyinmiş biriydi.

Schmucke adama demin Rémonencq'e karşılık verirken baktığı şaşkın gözlerle bakmakta idi.

Hırdavatçı yabancıya:

— Ondan ne istiyorsunuz canım? dedi. Rahat bırakın onu. Görmüyor musunuz, acı içinde...

Yabancı adam:

— Monsieur dostunu kaybetti, anısını ona lâayık bir şekilde yâd ettirmek arzusundadır elbette, çünkü mirasçısı bulunuyor onun. Monsieur herhalde bundan kaçınacak değildir. Dostu için ezele dek kalacak bir mezar satın alacaktır. Monsieur Pons sanatı ne kadar severdi! Mezarı üzerine, Müziği, Resmi, Heykeltraşiyi temsil eden ayakta ve acı ifade eden üç güzel figür koydurmazsa yazık eder.

Rémonencq bu adamı uzaklaştırmak için Auvergne'lilere özgü bir davranışta bulundu. Simsar da ticarî diyebileceğimiz: "Bırakın da işimi göreyim!" anlamına gelen ve hırdavatçının anladığı bir hareketle karşılık verdi.

Walter Scott'un *Mezarıcı genç* diye adlandırabileceği bu adam sözlerine devamla:

— Ben mezar müteahhidi Sonet ve ortaklarının adamıyım, dedi. Monsieur siparişi bize vermek lûtfunda bulunursa, sanatın kaybettiği dostu için bir mezar satın almak üzere şehre gitmek zahmetinden kendisini kurtarınız.

Rémonencq kabul eder gibi başını eğdi, dirseğiyle Schmucke'ü dürttü.

Auvergne'nin bu hareketinden cesaret alan simsar şöyle devam etti:

— Biz her gün birçok ailelerin bu çeşit muamelelerini takip etmeyi üzerimize alıyoruz. Acının ilk anlarında bir mirasçının bu gibi ayrıntılarla kendisinin uğraşması çok güçtür. Müşterilerimiz için bunları yerine getirmeye biz alışmışız. Mezarlarımız, Monsieur, kesme taş olsun, mermer olsun, metre hesabiyledir. Aile mezarları için çukurları biz kazarız. Piyasa fiyatı üzerinden her şeyi üzerimize alırız. Père-Lachaise²⁰⁰ in en güzel anıtlarından olan güzel Esther Gobseck ile Lucien de Rubempré'nin gözalıcı mezarını biz yaptık. Yine siyahlar giyinmiş başka bir adamın geldiğini ve başka bir mermer ve heykel evi için simsarlık etmek niyetinde olduğunu görünce: - En iyi işçiler bizdedir;

²⁰⁰ Père-Lachaise: Paris'in asri mezarlığı.

dir; küçük müteahhitlerden kaçınmanızı salık veririm size; kötü malzeme kullanırlar onlar, dedi.

LXVII

Yalnız ölümlere eziyet edilmez.

Ölümün bir yolculuğun sonu olduğu çok söylenmiştir ama bu benzetişin Paris'te ne kadar doğru olduğunu kimse bilmez. Bir ölü, özellikle değerli bir insanın ölüsü, öbür dünya sahillerinde, limana çıkan ve bütün otel simsarlarının öğütleriyle yordukları bir yolcu gibi karşılanır. Kimi feylesoflar ya da yaşayacaklarından emin olan ve kendilerine konak yaptırdıkları gibi mezar yaptıran kimi aileler kenara bırakılırsa, kimse ölümü ve onun toplumsal sonuçlarını düşünmez. Ölüm her zaman beklenmedik bir zamanda gelir; sonra herkesin anlıyacağı bir duygu, mirasçıları ölümün mümkün olduğunu düşünmekten alıkor. Onun için, babalarını, annelerini, karılarını ya da çocuklarını kaybedenlerin hemen hepsi bir sipariş elde etmek için acının pencesindeki insanların şaşkınlıklarından yararlanan bu çeşit simsarların hücumuna uğrarlar. Önceleri, meşhur Père-Lachais mezarlığının etrafında toplanar ve orada mezarlar caddesi denmesi uygun düşecek bir sokağı dolduran mezar taşı müteahhitleri, mirasçıları mezarlığa yakın bir yerde ya da oradan çıkarken yakalarlardı; ama farkında olmadan, rekabet, ticaret hissi, onlara bazı imkânlar verdi. Bugün, şehirlerin içine, ta belediyelerin yanına kadar inmiş bulunuyorlar. Hattâ simsarlar, çoğu zaman, ellerinde bir mezar plânı ile evlere bile sokuluyorlar.

Genç simsara, Sonet evinin simsarı:

— Monsieur ile ben iş yapıyorum, dedi.

Nüfus dairesinin odacısı:

— Ölü Pons, tanıklar nerede? diye bağırdı.

Simsar, Rémonencq'e dönerek:

— Gelin, Monsieur, dedi.

Rémonencq simsardan bir sıra üzerinde cansız bir kitle gibi oturan Schmucke'ü kaldırmasını rica etti. Onu, ölmüş kâğıtları düzenliyen memuru, halkın acılarından sanki koruyan kişinin önüne kadar götürdüler. Schmucke'ün hızır gibi imdadına yetişmiş olan Rémonencq'e, Pons'un yaşı, doğum yeri hakkında gerekli bilgiyi vermede doktor Poulain yardım etti. Almanın bildiği bir tek şey varsa, o da Pons'un dostu olduğu idi. İmzalar atılınca, Rémonencq'le doktor, peşlerinde simsar da olduğu halde, zavallı Almanı bir arabaya yerleştirdiler; siparişi illede koparmak isteyen kudurmuş simsar da arabaya atladı, sokak kapısının eşiği üstünde yolu gözliyen Madame Sauvage, Rémonencq'in ve Sonet evinin simsarının yardımıyla Schmucke'ü baygın bir halde kollarında yukarı çıkardı.

Giriştiği işi bir sonuca bağlamak isteyen simsar:

— Fenalaşmak üzere! dedi.

Madame Sauvage:

— Şaşmam, dedi, çünkü yirmi dört saattir ağlıyor, bir lokma yemek de yemedi, acı kadar hiçbir şey harabetmez mideyi.

Sonet evinin simsarı:

— Sevgili müşterim, bir parça et suyu için, dedi. Yapacak o kadar çok işiniz var ki... Belediyeye git-

mek, sanatın dostu olan adamın hatırasını yâdetmek ve ona olan minnetinizi göstermek üzere yaptırmak istediğiniz anıt için yer satın almak gerek.

Elinde et suyu ve ekmekle gelen Madame Cantinet, Schmucke'e:

— Bu yatığınız saçma bir şey, dedi. Rémonencq söze karışarak:

— Bu kadar bitkin olduğunuza göre, Monsieur sizi temsil edecek birini bulun, çünkü önünüzde yapacak çok işiniz var. Cenaze törenini hazırlamak gerek, dostumuzun bir yoksul gibi gömülmesini istemezsiniz herhalde.

Schmucke'ün, başını koltuğun arkasına dayadığı bir anı yakalayan Madame Sauvage:

— Haydi gayret Monsieur, dedi.

Schmucke'ün ağzına bir kaşık çorba akıttı, ona bir çocuğa olduğu gibi zorla bir şeyler yedirdi.

— Şimdi, Monsieur, akıllı bir adamsanız, kendinizi acılarınıza bırakmak istediğinize göre, sizi temsil edecek birini bulmanız şart, dedi.

Simsar:

— Madem ki Monsieur dostunun hatırasına göz alıcı bir anıt yükseltmek istiyor, her işini bana verebilir, ben yaparım, dedi.

Madame Sauvage:

— O da ne? O da ne? Monsieur size bir şey mi sipariş etti, kimsiniz siz? diye sordu.

Simsar cebinden bir kart çıkarıp onu güçlü kuvvetli Madame Sauvage'a gösterirken:

— En büyük mezar müteahhitleri olan Sonet ve ortakları evinin simsarlarından biriyim, Madame, dedi.

— Pekâlâ, pekâlâ. Zamanı gelince size başvuru-
ruz. Bayın bulunduğu hali görüp yararlanmaya kalk-
mamalı. Görüyorsunuz ki bayın aklı başında değil.

Simsar, Madame Sauvage'ı kapı eşiğine götürüp
kulağına:

— Siparişi bizim almamızı sağlarsanız, size kırk
frank verebilirim, dedi.

Yumuşayan Sauvage:

— İyi, verin adresinizi, dedi.

Schmucke kendisini yalnız ve yediği tirit ile de
azıcık iyi hissedince, hemen Pons'un odasına döndü,
orada duaya başladı. Acının girdabına büsbütün gömül-
düğü bir anda, bu kendinden geçmiş halden onu bir
genç uyandırdı... Siyahlar giyinmiş olan bu genç ona,
on birinci kere "Monsieur!" diye sesleniyordu.
Zavallı Schmucke bu sonuncusunu çok iyi duydu, çünkü
aynı zamanda elbisesinin eteği de çekiliyordu.

— Yine ne var? dedi.

— Monsieur, doktor Gannal'a pek güzel bir keşif
borçluyuz; bu işin şerefi ona ait, bir diyeceğimiz yok;
çünkü Mısır'da yapılan mucizeleri yeniledi, ama sonra-
ları daha büyük ilerlemeler oldu, biz de insanı şaşırtan
sonuçlar elde ettik. Dostunuzu hayattaki şekliyle yeni-
den görmek isterseniz...

Schmucke:

— Yeniden görmek mi? Benimle konuşacak mı?

Mumya simsarı:

— Tamamiyle değil, dedi; bir eksiği söz söyliye
memek olacak. Mumyanın size göstereceği gibi, dostu-
nuz sonsuzluğa kadar bozulmadan kalacak. İş çok za-
man istemez. Beyne kanı götüren büyük damarda bir ya-

rık açmak ve bir enjeksiyon yapmak yeter; ama zaman kaybetmeye de gelmez. On beş dakika daha beklerseniz vücudu muhafaza etmek gibi tatlı bir zevkten yoksun kalırsınız.

— Haydi, defolun gidin buradan! Pons bir ruh-olan genç, kapıdan çıkarken:

Meşhur Cannal'in rakiplerinden birinin simsarı genç, kapıdan çıkarken:

— Bu adamda minnet denen şeyden eser yok, dostunu olduğu gibi saklamaya yanaşmıyor! dedi.

Sevgili kocası için bunu yaptırmış olan Madame Cibot:

— Ne yapalım. Monsieur, dedi; mirasçı ol... Kendi işleri olup bitti mi, ölenin onlarca bir değeri yctur artık!

LXIX

Paris'te nasıl ölünür

Bir saat sonra, Schmucke, peşinde siyahlar giymiş ve işçi olduğu kestirilen bir adamla Madame Sauvage'ın geldiğini gördü.

Kadın:

— Monsieur, Cantinet iyilik etti, mahallenin tabutlarını yapan bu bayı yolladı size.

Adam saygı ve başsağlığı ifade eden bir eda, işinden ve elzem oluşundan emin bir adam tavrı ile Schmucke'ü selâmladı:

— Monsieur onun nasıl bir şey olmasını istiyor? Çamdan mı, sade meşeden mi? Yoksa içi kurşunlu meşeden mi? En uygun içi kurşunlu olanıdır. Vücut da normal ölçüde...

Ölçmek için ölünün ayaklarına dokundu:

— Bir yetmiş! diye ekledi. - Monsieur kilisede tören yaptırmayı düşünüyordur herhalde?

Schmucke adama, kötü bir hareket yapmak üzere olan delilerin gözleriyle baktı.

— Monsieur, siz bütün bu işlerle uğraşacak birisini bulmalısınız yerinize, dedi.

Sonunda pes diyen Schmucke:

— Doğru, dedi.

— Gidip size Monsieur Tabareau'yu bulayım mı? Çünkü önünüzde yapılacak daha birçok işleriniz var. Monsieur Tabareau, emin olun, mahallenin en namuslu adamıdır.

Artık her şeye boyun eğen Schmucke:

— Evet, Monsieur Tabareau! Ondan söz ettiler bana, dedi.

— Böylece rahata kavuşursunuz, vekiliniz ile bir kere görüştünüz mü, artık acınızla başbaşa kalabilirsiniz.

Saat ikiye doğru, Monsieur Tabareau'nun, icra memuru olmak emelinde bulunan genç birinci kâtipi, alçak gönüllü bir halle çıkageldi. Gençliğin şaşırtıcı özellikleri vardır: insanı ürkütmez. Villemot adındaki bu delikanlı Schmucke'ün yanına oturdu, onunla konuşacağı anı bekledi. Bu temkinli oluş Schmucke'e pek dokundu.

Genç:

— Monsieur, ben Tabareau'nun birinci kâtibiyim. Burada çıkarlarınızı ben koruyacağım, Sizin de arzunuz bu mu?

— Hayatımı kurtaracak değilsiniz, çünkü daha uzun zaman yaşamıyacağımı biliyorum. Ama beni rahat bırakacaksınız, değil mi?

Villemot:

— Evet! Siz katiyyen yorulmayacaksınız.

— O halde ne yapmam gerek?

— Şu kâğıdı imzalayın; bununla bütün miras işlerinde Tabareau'yu kendinize vekil tâyin ediyorsunuz.

Alman hemen imza etmek niyetiyle:

— Peki, verin, dedi.

— Hayır, önce mukaveleyi okumak zorundayız.

— Okuyun!

Schmucke, bu genel vekâletname okunurken en ufak bir dikkat harcamadı, sonunda da imzasını attı. Genç, Schmucke'ten cenaze töreni, mezar satın alınması, kilisedeki tören hakkında gereken emirleri alırken, ona, bundan sonra en ufak bir sıkıntı ile karşılaşmayacağını, kendisinden para da istenilmiyeceğini söyledi. Alman mezar için satın alınan yerin yanında kendisi için de bir yer istiyordu. Yeniden dostunun kadavrası önünde diz çöken zavallı adam:

— Rahat bırakmaları için neyim varsa hepsini verirdim, diyordu.

Fraisier dâvayı kazanmıştı; mirasçı, Sauvage ve Villemot sayesinde girdiği çemberin dışında en ufak bir harekette bulunmayacaktı.

Uykunun alt edemediği hiçbir acı yoktur. Bu yüzden akşama doğru Madame Sauvage, yaşlı muzisyeni

Pons'un yatağı dibinde yere uzanmış uyurken buldu; onu oradan kaldırdı, bir anne gibi yatağına yatırdı; Alman ertesi güne kadar uyudu. Uyandığında yani bir aradan sonra tekrar acılarına döndüğünde, Pons'un cenazesi, sokak kapısının önüne, üçüncü sınıf cenazelere özgü bir biçimde hazırlanan ve mumlarla aydınlatılan yere indirilmiş bulunuyordu. Bu yüzden dostunu yatağında boş yere aradı; artık acı anılardan başka bir şey bulunmadığı daire çok büyük göründü ona. Schmucke'e, küçük bir çocuğu büyüten bir süt anne otoritesiyle bakan Madame Sauvage, onu kiliseye gitmeden önce bir şeyler yemeye zorladı. Bu zavallı insan yemek için kendi kendini zorlarken, Madame Sauvage ona, Jérémie'ye²⁰¹ özgü yanıp yakılmalarla siyah elbisesi olmadığını söyledi. Madame Cibot'nun göz kulak olduğu elbise dolabında, Schmucke'ün, dostunun hastalığından önce, tıpkı yemeği gibi azaltıla azaltıla, iki pantolonu ile iki redingotundan başka bir şey kalmamıştı!

— Bu kılıkla mı Monsieur'un cenazesine gideceksiniz? Bu bütün mahalleyi bizden nefret ettirecek kadar büyük bir ayıptır.

— Peki nasıl gitmem gerek?

— Yas elbisesiyle...

— Yas elbisesi mi?

— Âdet öyledir.

²⁰¹ Jérémie: İsa'dan 650 yıl önce doğmuş peygamberlerden biri. Kudüs'ün harab edilmesi hakkında yazdığı *yakınmalar* adlı tanınmış bir eseri vardır.

Acının bir çocuk ruhunda uyandırabileceği öfkenin doruğuna varmış olan zavallı adam:

— Âdet!... Bu saçma şeylere ben aldırış etmem! dedi.

Madame Sauvage, odada birden beliren ve Schmucke'ü titreten bir adama dönerek:

— Böyle nankörünü de hiç görmemiştim! dedi.

Bu memur, şık bir biçimde siyah ceket, siyah kilt pantolon, siyah ipek çoraplar giymişti; beyaz kol-lukları, bir madalyonun asılı bulunduğu gümüş bir zinciri, çok iyi bağlanmış beyaz muslinden bir boyun-bağı ve beyaz eldivenleri vardı; insanların acılı gün-leri için yaratılmış bu resmî tip, elinde, memuriyetin işareti olarak abanos ağacından bir değnek, sol kolunun altında da Fransız bayrağı renginde kurdelesi olan üç köşe bir şapka tutuyordu.

Bu kişi tatlı bir sesle:

— Ben cenaze törenleri şefiyim, dedi.

Görevi dolayısıyla her gün cenaze alayları yönetmeye, doğru ya da yalan aynı acılara gömülmüş olan aileler arasında bulunmaya alışmış olan bu adam, bütün meslektaşları gibi, alçak ve tatlı bir sesle konuşuyordu. Ölüm perisini temsil eden bir heykel gibi, duruşu terbiyeli, edepli ve duruma uygundu. Adamın kendisini bu biçimde tanıtmaması, sanki cellâdı görmüş gibi, Schmucke'de sinirli bir titreme meydana getirdi.

Memur:

— Monsieur, ölünün oğlu mu, kardeşi mi, babası mı? diye sordu.

Schmucke sel gibi akan göz yaşları ortasında:

— Hem kardeşi, hem oğlu, hem babasıyım, üstelik de dostuyum, dedi.

Tören şefi:

— Mirasçısı mısınız? diye sordu.

Schmucke:

— Mirasçı mı? Ne olursam olayım, bence hepsi bir! dedi.

Bunun üzerine, Alman derin acısının ona verdiği hale yeniden düştü.

Tören şefi:

— Hısımlar, dostlar nerede? diye sordu.

Schmucke tabloları ve antika eşyaları göstererek:

— İşte! dedi. Bunlar benim iyi Pons'umu hiç üzmemişlerdir... Bütün sevdiği bir ben bir de bunlardı!

Madame Sauvage tören şefine:

— Delinin biri, Monsieur, dedi. Bırakın, sözlerini dinlemek bir işe yaramaz.

Schmucke oturmuş, farkında olmadan göz yaşlarını silerken budala halini tekrar almıştı. O anda Tabareau'nun birinci kâtibi Villemot görüldü. Tören şefi, cenaze alayı için kendisine gelmiş olan genci tanıyarak:

— Monsieur, artık hareket etmek zamanı geldi, dedi ona... Araba kapıda; ama böyle bir cenaze alayına da az rasladım ben. Hısımlar, dostlar nerede?

Villemot:

— Pek vakit bulamadık, diye karşılık verdi. Monsieur öyle bir acı içindeydi ki hiçbir şey düşünmüyordu; kaldı ki ortada da yalnız bir hısım var...

Tören şefi Schmucke'e acıyarak baktı; çünkü bu acı uzmanı gerçek acıyı yalancı olandan ayırt edebiliyordu.

Schmucke'ün yanına gelerek:

— Haydi, aziz bayım, biraz cesaret! Dostunuzun anısını kutlamayı ihmal etmeyin, dedi.

— Davetiyeleri göndermeyi unuttuk, ama demin size sözünü ettiğim biricik hısımlık olan başkan Monsieur de Marville'e bir tane gönderdim... Dost olarak kimse yok. Ölünün orkestra şefi bulunduğu tiyatrodaki insanların geleceklerini ummam... Ama, mirasçı Monsieur'dür, sanıyorum.

Tören şefi:

— O halde onun yönetmesi gerek töreni, dedi. Schmucke'e dönerek: - Yas elbiseniz yok mu, Monsieur? diye sordu.

Zavallı Alman iç paralayıcı bir sesle:

— Yas benim içimde!... Hem öylesine içimde ki öleceğimi hissediyorum... Tanrı lûtfunu esirgemiyecek, beni mezarda dostumla birleştirecek. Bundan dolayı Ona hamdediyorum!... dedi ve ellerini kavuşturdu.

Tören şefi Villemot'ya dönerek:

— Bizim idareye kaç kere söyledim; evet, birçok yenilikler ekledi, ama bir elbise dolabı olmalı, mirasçılara kostümler kiralamalı; bu ihtiyaç her gün¹ biraz daha hissettiriyor kendini, dedi. Ama madem ki mirasçı Monsieur konuyor, o halde yas mantosunu giymeli, benim getirdiğim manto da onu öylesine sarar ki elbisenin uygunsuzluğu göze çarpmaz. Schmucke'e: - Kal-kar mısınız lûtfen? dedi.

Schmucke kalktı, ama bacaklarının üstünde titriyordu. Tören şefi birinci kâtibe:

— Vekili olduğunuza göre, tutun onu! dedi.

Villemot, Schmucke'ü kolundan tuttu; bunun üzerine tören şefi, cenaze arabasını evden kiliseye kadar izlerken mirasçılarının giymeleri gereken o geniş ve iğrenç mantoyu sırtına geçirdi onun, çenesinin altından geçen siyah ipek bağlarla da bağladı. O zaman Schmucke gerçek mirasçılara benzedi.

LXIX

Yaşlı bir bekârın cenaze alayı

Tören şefi:

— Şimdi bir zorlukla karşılaşıyoruz, dedi. Ucundan tutulması gereken dört kordon var. Kimse olmadığına göre, kim tutacak?... Saatine bakarak: - On buçuk oldu, kilisede bizi beklerler, dedi.

Villemot oldukça büyük bir temkinsizlikle:

— Fraisier geldi! dedi.

Ama bu suç ortaklığı kimsenin gözüne çarpmadı.

Tören şefi:

— Kim bu Monsieur? diye sordu.

— Aileden biri.

— Hangi aileden?

— Mirasdan yoksun edilen aileden, Başkan da Marville'in vekilidir.

Tören şefi sevindi:

— İyi, dedi. Hiç değilse iki kordon tutulmuş olur; birini siz birini de o tutarsınız.

İki kordon meselesinin çözümlenmesine memnun olan tören şefi, gitti beyaz geyik derisinden iki çift enfes eldiven getirdi ve terbiyeli bir halle onları Fraasier ile Villemot'ya uzattı:

— Lûtfen, her biriniz bir ucundan tutacaksınız, dedi.

İddialı bir biçimde ve siyahlar giyinmiş, beyaz boyunbağı takmış olan Fraasier, bu resmî kılıkla insana ürperme veriyordu; yüz dâva dosyası taşıyan bir hali vardı.

— Hay, hay Monsieur, dedi.

Tören şefi:

— İki kişi daha gelebilseydi, dört uç da tutulmuş olurdu, dedi.

O sırada Sonet evinin yorulmak bilmez simsarı çıka geldi. Peşisıra, Pons'u unutmamış, ona karşı son ödevini yerine getirmeyi düşünmüş biri vardı. Bu adalı, tiyatrodaki çalışan ve görevi orkestra partiyonlarını sehpalara üzerine koymak olan bir hademe idi; Pons aile babası olduğunu bildiği için, her ay beş frank verirdi ona.

Schmucke hademeyi tanıyarak:

— Ah, Topinard! dedi. Sen, Pons'u seviyorsun!...

— Ben her gün geldim, Monsieur; haber almak için her sabah uğradım.

Schmucke tiyatro hademesinin elini sıkarak:

— Her gün ha!... Zavallı Topinard! dedi.

— Ama beni herhalde ölünün hısımları sanıyorlar, kötü karşılıyorlardı; ne kadar, tiyatrodanım ve Mon-

sieur Pons hakkında haber almaya geliyorum dedimse de para etmedi. Bana, biz anlarınız bu işlerden diyorlardı. Ben, sevgili hastayı görmek istiyordum. Ama bir kere olsun yukarı çıkmama izin vermediler.

Schmucke tiyatro hademesinin nasırlı elini kalbi üstünde sıkarak:

— Utanmaz Cibot! dedi.

— Bizim Monsieur Pons, kusursuz bir insandı. Her ay bana beş frank verirdi... Bir karımla üç çocuğum olduğunu bilirdi. Karım şimdi kilisede...

Schmucke yanında Pons'u seven birisini görmek sevinci içinde:

— Bundan sonra ekmeğimi sizinle paylaşacağım! dedi.

Tören şefi:

— Monsieur de, kordonlardan birini tutar mı? diye sordu. Böylece dört kordon da tutulmuş olur.

Tören şefi, simsarı bir kordon tutmaya çabucak razı etti; adet olduğu üzere nefis bir çift eldivenin de ona kalacağını söylemesi etkili oldu özellikle.

Sözlerine devam ederek:

— Saat onbire çeyrek var, hemen inmemiz gerek, kilisede beklerler, dedi.

Bunun üzerine bu altı kişi merdivenlerden inmeye başladılar. İğrenç Fraisier merdiven ağzında duran iki kadına:

— Daireyi iyice kapayın, siz de içerde kalın, dedi. Bekçi olduğunuza göre, özellikle siz, Madame Cantinet... günde iki frank alıyorsunuz.

Paris'te hiç şaşılmıyacak bir tesadüf eseri olarak sokak kapısı önünde iki cenaze, bunun sonucu olarak

da iki alay vardı; biri kapıcı Cibot'nunki, ötekisi de Pons'un ki... Sanatların dostu olan adamın parlak cenazesine sevgi işaretleri göstermeye kimse gelmediği halde, çevrenin bütün kapıcıları kutsal su serpmek için kapıcının ölüsüne üşüşüyorlardı. Cibot'nun ölüsüne halkın böyle koşması ile Pons'un yalnız kalması arasındaki bu tezat, yalnız evin kapısı önünde gözükmedi, yolda da kendini gösterdi. Pons'un tabutu peşinden, cenaze günlerinden yararlanan birinin yardımı ile yalnız Schmucke yürüyordu, çünkü mirasçı her adımda yıkılacak gibi oluyordu. Normandie sokağından Saint-François kilisesinin bulunduğu Orléans sokağına kadar iki tabut iki sıra meraklının arasından geçerek ilerledi, çünkü, daha önce de söylendiği gibi, bu mahallede her şey bir hadise olurdu. Üzerine büyük bir P işlenmiş bir kumaşın sarktığı, arkasında da bir kişinin yürüdüğü beyaz arabanın zenginliği göze çarpıyordu; oysa en alt tabakadan bir insanın ölüsünü taşıyan arabanın arkasında büyük bir kalabalık vardı. Bereket versin, pencerelere üşüşmüş insanlarla aylakların meydana getirdikleri meraklılar gurupu Schmucke'ü aptala döndürmüştü; zavallı hiçbir şey duymuyordu; aradaki farkı göz yaşları arasından görüyordu ancak.

Şöyle konuşuluyordu:

— Çifte kumrulardan birisi, biliyorsunuz, şu müzisyen!...

— Kordonları tutanlar kim?

— Kim olur, tiyatrodaki oyuncular!...

— İşte Cibot babanın tabutu! Bir işçi daha eksiliyor! Ne gayretli adamdı!...

- Sokağa çıkmak nedir bilmezdi.
- Hafta tatili bile yapmazdı...
- Karısını sever miydi?
- Al sana mutsuz bir kadın daha!...

Rémonencq kurbanının tabutu arkasından yürüyor, bir dostunu kaybettiği için sağdan soldan başsağlı dilekleri duyuyordu.

LXX

Ölüm, Paris'te birçok insanlar için bir yalaktır

Bu iki alay, böylece, kiliseye vardı. Orada kapıcı ile sözleşmiş olan Cantinet, Schmucke'ün dilenciler tarafından rahatsız edilmemesini sağladı. Villemot mirasçıya rahatsız edilmeyeceğine söz vermişti, müşterisine gözkulak olarak her türlü masrafı görüyordu Çibot'nun aşağı yukarı seksen kişiyle götürülen tabutu aynı insanlar tarafından mezarlığa dek götürüldü. Kili-seden ayrılınca, Pons'un arkasında dört yas arabası bulunuyordu: biri kilise adına, üçü de hısımlar adına... Ama bunların ancak birine ihtiyaç duyuldu, çünkü Sonet evinin simsarı, patronunun yapılacak kabrin plânlarını ve tahmini fiat pusulasını mezarlıktan ayrılırken mirasçıya gösterebilmesini sağlamak üzere, cenaze alayının hareket ettiğini ona bildirmek amacıyla, dua esnasında çekilip gitmişti. Geriye kalanlar, Fraisier, Villemot, Schmucke ve Topinard bir arabaya sığıldılar. Öteki iki araba, yönetim merkezine dönecek yer-

de, Père-Lachaise'e boş gittiler. Bu olağan işlerdendir: ölenler herhangi bir ün sahibi olmaz, cenazelerine adam cezbetmezlerse, gereğinden çok araba olur hep. Paris'te, insanların yirmi dört saate bir saat daha katmak istedikleri bu şehirde, bir hısmın ya da bir dostun tabutunun mezarlığa kadar izlenmesi için, ölenlerin hayatlarında çok sevilmiş olmaları gerektir. Ama arabacılar iş görmezlerse bahşişlerinden olurlar; bu sebeple, arabaların, boş ya da dolu, kiliseye, mezarlığa, oradan da eve kadar gitmeleri bundandır. Arabacılar bahşişlerini isterler orada. Ölümün ne kadar çok kişiye yalak olduğu tasavvur edilemez. Kilisede çalışanlar, yoksullar, ölüm gününü gözliyenler, arabacılar, mezarıcılar, bütün bu yapışkan insanlar, sanki tabuta girip oradan cepleri dolu çıkarlar. Kiliseden ayrılırken, mirasçı, kapıcı tarafından hemen uzaklaştırılan bir dilenci saldırısına uğradı. Zavallı Schmucke oradan Père-Lachais'e dek suçluların adliye sarayından Grève²⁰² meydanına gittikleri gibi gitti. Dostunun cenaze alayını o, Pons'un ölümü dolayısıyla kalbinde gerçek acı duyan biricik insan olan Topinard'ın eli elinde olduğu halde tek başına sevk ediyordu. Cenaze arabasının kordonlarından birinin ona verilmesinden pek fazla duyulan, arabada gitmekten, bir çift eldivene sahip olmaktan da hoşnut bulunan Topinard, Pons'un bu cenaze alayını hayatının önemli günlerinden biri olarak görmeye başlamıştı. Acıdan bitkin, kalbinin cevap verdiği bu elden kuvvet alan Schmucke, tıpkı araba ile mez-

²⁰² Grève meydanı, Paris'te suçluların idam edildiği meydan.

bahaya götürülen danalar gibi ses çıkarmadan gidiyordu. Fraisier ile Villemot, arabanın ön tarafında oturuyorlardı. Yakınlarının çoğunu son dinlenme yerine götürmek felâketine uğramış olanlar, arabada her çeşit ikiyüzlülüğün yok olduğunu bilirler. Kiliseden, bütün gururların, şatafatın randevu verdiği ve çok göz-alıcı mezar taşlarıyla süslü bulunan Devlet mezarlığına kadar olan bu yol, çocukla epey uzun sürer. Ölü ile ilgili olmyanlar konuşurlar ve en mahzun olan insanlar bile onları dinleyip oyalanırlar.

Fraisier, Villemot'ya:

— Başkan daha önce mahkemeye gitmişti, ben de, nasıl olsa geç kalmış olacağı için adliye sarayındaki işlerinden onu ayırmayı gerekli görmedim, diyordu. Monsieur Schmucke lehine olmak üzere mirastan yoksun edilmiş bulunuyorsa da, tabii ve kanuni mirasçı olduğu için, vekilinin burada bulunması yeter diye düşündüm.

Topinard kulak verdi.

Fraisier Villemot'ya:

— Demin dördüncü kordonu tutan acayip herif te kimdi? diye sordu.

— Mezar taşları yapan bir evin simsarı. Bir sipariş elde etmeye çalışıyor, mezarın üzerine de biri resmi, ötekisi de heykeltıraşlığı temsil edecek ve ölü-nün üzerine gözyaşı dökcek üç heykel yapmak niyetinde.

Fraisier:

— Bu da bir buluş, dedi. Adamcağız lâıyk buna; yalnız böyle bir mezar su içinde yedi sekiz bin frank tutar.

— Elbette!

— Monsieur Schmucke böyle bir siparişte bulunursa, mirastan ödeyemez bunu; çünkü bu çeşit masraflarla bir mirasın altından girip üstünden çıkmak mümkündür.

— Bu bir dâva konusu olurdu, ama kazanılacak bir dâva.

— Dedim ya, bu onun bileceği bir iş. Fraasier Villemot'un kulağına: - Şu müteahhitlere bununla güzel bir oyun oynanabilir, dedi. Çünkü vasiyetname hükümsüz bırakılırsa - ki bunu ben üzerime alıyorum - ya da vasiyetname yoksa, onlara parayı kim öder?

Villemot anlamlı bir biçimde güldü. Tabareau'nun birinci kâtibi ile avukat alçak sesle ve kulaktan kulağa görüştüler; ama arabanın gürültüsüne ve bütün engellere rağmen, kulis aralarında her şeyi kestirmeye alışmış olan tiyatro hademesi, bu iki insanın zavallı Almanı sıkıntılara boğmak niyetinde olduklarını sezdi, hattâ sonunda anlamlı olan Clichy²⁰³ kelimesini bile duydu. Bunun üzerine komedi artistlerinin vefalı ve namuslu adamı Pons'un dostuna gözkulak olmaya karkar verdi.

Sonet evinin simsarının çabaları sayesinde Villemot, mezarlıkta gözcü bir anıt yaptırmak niyetinde olduğunu bildirerek belediyeden üç metre yer satın almıştı. Schmucke, tören şefi tarafından bir sıra meraklı arasında Pons'un indirileceği çukura kadar götürül-

²⁰³ Clichy: O zamanlar Paris'in meşhur zindanının adı.

dü, yalnız, başında dört kişinin iplerle Pons'un tabutunu tuttukları, papazın da son duasını okuduğu bu dört köşe çukur karşısında, Almanın kalbi öylesine sıkıldı ki birden bayıldı.

LXXI

*Bir miras işini başarmak için bütün
kapılar kapatılıyor*

Topinard, Sonet evinin simsarının ve özellikle Monsieur Sonet'nin yardımlarıyla zavallı Almanı mermercinin atelyesine götürdü; orada, Madame Sonet ve Monsieur Sonet'nin ortağının karısı Madame Vitolet ona karşı en sıcak en ilgili bir şekilde davrandılar. Topinard da oradan ayrılmadı, çünkü yüzü kendisine, darağacına lâayık bir insan yüzü görünen Fraisier'nin Sonet evinin simsarı ile görüştüğünü gördü.

Bir saat sonra, iki buçuğa doğru, zavallı sâf Alman kendine gelebildi. Schmucke iki günden bu yana rüya gördüğünü sanıyordu; uyanacağını ve Pons'u canlı olarak bulacağını kuruyordu içinden. Alnının üzerinde o kadar çok ıslak bez buldu, kendisine o kadar çok ruh ve sirke koklatıldı ki sonunda gözlerini açtı. Madame Sonet, Schmucke'ü kuvvetli bir et suyu içmeye zorladı, çünkü mermercinin evinde o gün et yemeği pişiriliyordu.

— Böyle acıdan perişan olan ve evimize aldığımız müşteriler azdır, ama ne de olsa iki yılda bir çıkıyor.

Schmucke Normandie sokağına dönmek istedi. Bunun üzerine Sonet:

— Monsieur, dedi, işte Vitelot'nun sizin için özel olarak yaptırdığı proje. Bütün gecesini ona verdi, ama ilham perisi de cimrilik etmemiş; güzel bir şey olacak.

Kısa boylu Madame Sonet:

— Père-Lachaise'in en güzellerinden biri olacak, dedi. Sizden de, tek mirasçısı olduğunuz bir dostun anısına lâıyk bir davranış beklenir.

Özel olarak çizildiği ileri sürülen bu proje, tanınmış bakan Marsay için yapılmıştı; ama dul karısı mezarı Stidmann'a sipariş etmek istemişti; bunun üzerine bu adamların projesi kabul edilmedi, çünkü böyle bayağı bir mezar örneği tiksinti uyandırmıştı. O projede üç heykelcik, ünlü bakanın kendini gösterdiği temmuz günlerini temsil ediyordu. Daha sonra da, Sonet ile Vitelot, bazı değişikliklerle onu Charles Keller için yapılan ve Stidmann'ın işlediği mezar da Ordu, Maliye ve Aileyi temsil eden üç heykelcik haline soktular. Onbir yıldır bu proje her çeşit aile durumuna uygulanmıştı; yalnız, projeyi kopya ederken, Vitelot üç heykelciği müzik, heykeltıraşlık ve resim sanatını temsil eden heykeller haline getirmişti.

Vitolet:

— Ayrıntılar ve yapım bakımından eser önemli bir şey değil, ama yine de altı ayda biter. Buyurun, işte malzeme fiatıyla sipariş bedeli, yedi bin frank, dedi. İşçilerin ücreti içinde değildir.

Daha çok mermerci olan Sonet:

— Mermerden olmasını isterseniz, on iki bin franka çıkar. O zaman sizin adınız da dostunuzunkı ile birlikte ölümsüz olur, dedi.

Topinard, Vitelot'nun kulağına:

— Biraz önce vasiyetnameye karşı dâva açılacağını ve mirasçıların haklarını alacaklarını öğrendim, dedi. Siz gidip Monsieur Camusot'yu görün, çünkü bu sâf Alman on para koklatmıyacaklar.

Madame Vitelot kavgaya başlayarak simsara:

— Siz de bize hep böyle müşteriler bulup getirirsiniz zaten, dedi.

Topinard, Schmucke'ü yaya olarak Normandie so-kağına getirdi, çünkü arabalar oraya gitmişlerdi. Schmucke Topinard'a:

— Beni yalnız bırakmayın! dedi.

Topinard zavallı müzisyeni Madame Sauvage'a teslim ettikten sonra gitmek niyetindeydi.

— Saat dört, azizim Monsieur Schmucke. Öğle yemeği için eve gitmem gerek. Tiyatroda müşterilere yer gösteren karım merak eder beni. Bilirsiniz ki tiyatro altıya çeyrek kala açılır...

— Evet, biliyorum... Ama bu dünyada yalnız olduğumu düşünün. Bir tek dostum yok. Pons'un ölümüne benimle beraber gözyaşı döken siz, yol gösterin bana. Kap karanlık bir gece içindeyim. Pons da etrafımın alçak insanlarla çevrili olduğunu söyledi.

— Ben bunu daha önce sezdim, sizi Clichy'ye atılmaktan kurtardım.

Schmucke:

— Clichy'ye mi? diye bağırdı. Hiçbir şey anlamıyorum.

— Zavallı adam! Peki, siz merak etmeyin, sık sık görmeye gelirim sizi; Allahımsarladık!

Schmucke yorgunluktan yarı ölü halde bir koltuğa yığılırken:

— Güle güle, Monsieur, dedi. Bu sözün tonu tiyatro-
Madame Sauvage, Topinard'a:

— Güle güle, Monsieur, dedi. Bu sözün tonu tiyatro hademesinin dikkatini çekti.

Hademe alay ederek:

— Ne o? Neniz var, hizmetçi hanım? dedi. Melodramlardaki alçakları andıran bir haliniz var:

— Alçak sizin gibi olur! Siz buraya ne diye burunuzu sokuyorsunuz? Bu bayın işlerini halletmek, yani onu dolandırmak istiyorsunuz, değil mi?

Topinard üst perdeden alarak:

— Dolandırmak mı? Haydi oradan hizmetçi parçası! dedi. Ben tiyatrodaki çalışan zavallı bir adamım, ama artistlere bağlılığım vardır; şunu bilin ki şimdiye kadar kimseden bir şey istemiş değilim. Sizden bir şey isteyen var mı? Aramızda alacak verecek var mı, he, kocakarı?

Erkek yapılı ve tavırlı kadın:

— Demek tiyatro hademesisiniz, adınız ne?

— Topinard köleniz.

Madame Sauvage:

— Benden evinize selâmlar götürün, dedi. Evliyseniz eğer, *Madame'a* saygılarımı sunarım *Monsieur*. Bütün öğrenmek istediğim bu kadardı.

O sırada çıkıp gelen Madame Cantinet.

— Güzelim, ne oluyor? diye sordu.

— Olacağı şu, yavrum; siz burada kalın, yemeğe bakın da ben bir bizim baya kadar uzanayım...

Madame Cantinet:

— Bay aşağıda, Madame Cibot ile konuşuyor; zavallı kadının gözlerinden ip gibi yaşlar dökülüyor, dedi.

Madame Sauvage merdivenleri öyle bir hızla indi ki basamaklar sarsıldı.

Fraisier'yi Madame Cibot'nun yanından ayırdıktan sonra:

— Monsieur, dedi ve o sırada gerçekte olan Topinard'ı gösterdi. Hademe, Pons'un dostunu, herkesin az çok acayip fikirli olduğu tiyatronun kulis arası hilelerinden birine başvurarak bir tuzağa düşmekten kurtardığı, bununla borcunu da ödediği için gururlu bir halde yürüyordu. Orkestrasındaki müzisyeni, sâflığına karşı kurulacak tuzaklardan korumaya kararlıydı.

— Şu sefili görüyor musunuz? Kendine namuslu bir adam süsü vererek Monsieur Schmucke'ün işlerine burnunu sokmak istiyor.

Fraisier:

— Kim bu? diye sordu.

— Öyle bir adam!

— İşte öyle bir adam olmaz.

— Tiyatro hademelerinden; adı da Topinard.

— Çok iyi, Madame Sauvage! Hep böyle dikkatli olursanız, tütüncü dükkânına kavuşursunuz.

Fraisier döndü, Madame Cibot ile konuşmasına devam etti:

— Bize karşı açık yürekle hareket etmediniz diyordum, aziz müşterim. Biz de, bızı aldatan bir ortağa karşı kendimizi hiçbir şekilde bağlı saymadık.

Madame Cibot ellerini kalçasına dayıyarak:

— Peki hangi işte sizi aldattım? diye sordu. Beni keskin bakışlarınız ve buz gibi hallerinizle korkuta-

cağınızı mı sanıyorsunuz? Sözüünüzü yerine getirmemek için kötü kötü yollar arıyorsunuz, sonra da namusluyum diyorsunuz. Siz nesiniz biliyor musunuz? Alçağın biri! Evet evet, kaşıyın kolunuzu!... Ama bunu da sindirin içinize!

Fraisier:

— Boş lâfa, öfkeye lüzum yok, şekerim, dedi Dinleyin beni; bugüne dek vurduğunuzu vurdunuz... Bu sabah cenaze hazırlıkları arasında Monsieur Pons'un eliyle ve çift yaprak yazdığı şu kataloğu buldum Gözüm de, tesadüf bu ya, şuna ilmişti, dedi ve elyazısı ile yazılmış kataloğu açarak okudu:

"No: 7. 1546 da Sébastien del Piombo tarafından mermer üzerine resmedilmiş ve Terni kilisesinden çaldırılarak bir aile tarafından satılmış nefis bir portre. Sanat bakımından bir piskopos tablosıyla tamamlanan ve bir İngilizin satın aldığı bu portre, Maltalı bir Rövalyeyi dua eder halde gösteriyor; bu tablo Rossi ailesinin mezarı üstünde bulunuyordu. Altında tarihi olmasa, Raphael' yapmış denebilirdi. Bu parça bana Louvre müzesindeki Raccio Bandinelli'nin²⁰⁴ portresinden üstün gözüküyor; o biraz kuru, oysa bu Maltalı şövalyede, resmin LAVAGNA (arduvaz) üzerinde muhafazasından ileri gelen bir tazelik var."

Fraisier sözlerine devam ederek:

— 7 numaranın yerine bakınca orada 7 numara taşımayan Chardin imzalı bir bayan portresi buldum. Tören şefi, kordonlarını tutacak adamların sayısını tamamlamaya uğraşırken, ben de tablolar sayıca ta-

²⁰⁴Bandinelli: Floransa'lı ressam ve heykeltıraş. 1488 - 1560).

mam mı diye baktım; ölü Monsieur Pons tarafından en değerli olarak gösterilen sekiz tablo meydanda yok, yerlerine de bayağı ve numarasız tablolar konmuş. Sonra, bir şaheser olarak yazılmış olan Metz'u'nun tahta üstüne yapılmış bir tablosu da yok.

Madame Cibot:

— Ben tabloların bekçiliğine mı memurdum? dedi.

— Hayır, ama siz Monsieur Pons'un güvendiği ve hizmetini gören kadındınız. Burada da hırsızlık olmuş.

— Hırsızlık mı? Monsieur, şunu bilin ki tablolar ihtiyaçlarını karşılamak üzere Monsieur Pons'u emriyle Monsieur Schmucke tarafından satılmıştır.

— Kime?

— Monsieur Magus ile Monsieur Rémonencq'e.

— Kaça?

— Kaça olduğunu hatırlamıyorum.

Fraisier devamla:

— Bana bakın, Madame Cibot, dedi. Vuracağınızı vurdunuz, az da değil hani... Bundan öyle sizi göz hap-sinde tutacağım, elimdesiniz. Bana hizmet ederseniz, sesimi çıkarmam; yalnız, başkanı soymayı uygun gördüğünüze göre, hiçbir şey bekleyemezsiniz artık ondan. Anlıyorsunuz ya!

Sesimi çıkarmam sözü üzerine yatışan Madame Cibot:

— Monsieur Fraisier, ben bu işte avucumu yalayacağımı biliyordum zaten, dedi.

LXXII

Adaletin işlerine karışmaktaki tehlike

O sırada çıkagelen Rémonencq:

— Yine Madame'a çatıyorsunuz, bu iyi bir şey değil, dedi. Tablolar Monsieur Pons'un rızasıyla satılmıştır; o, ben ve Monsieur Magus tamamiyle anlaştık bu konuda. Üstelik tablolarının değeri üzerinde fazla hayale kapılan müzisyenle uyuşmamız tam üç gün sürdü. Elimizde nizama uygun makbuzlarımız var. Biz, her yerde olduğu gibi, Madame'a kırk elli frank verdiysek, çok değil bütün burjuva evlerinde yapılan satışlardaki kadar bir para geçmiştir eline... Müdafasız bir kadını kandıracağınızı sanıyorsanız, bunda pek kârınız olmaz, işidiyor musunuz, avukat parçası? Tablo işlerinde her şey Monsieur Magus'ün elindedir. Madame'a karşı alttan almaz, ona vadettiklerinizi vermezseniz, koleksiyonun satış gününde görürüz. Bütün satıcıları elde etmesini bilen Monsieur Magus'le ben size karşı oluruz, kaybınızın ne büyük olacağını o gün anlarsınız. Yedi sekiz yüz bin frank yerine iki yüz bin frank bile sağlayamazsınız.

Fraisier:

— Pekâlâ, pekâlâ, görürüz, dedi. Biz koleksiyonu satacak değiliz; satarsak da Londrada satarız.

Rémonencq:

— Bizim oraya da elimiz uzanır, Monsieur Magus Londra'da da Paris'teki kadar güçlüdür, dedi.

Fraisier:

— Hoşça kalın, Madame, işlerinizi temizlemeye gidiyorum, dedi. O da her zaman bana itaat etmeniz şartıyla, diye de ekledi.

— Yüzsüz dolandırıcı!

Fraisier:

— Dikkat edin, yakında yargıç olacağım ha!... dedi.

Bu biçim gözdağılarla ayrıldılar birbirlerinden. Her iki taraf da bu gözdağının önemini takdir ediyordu.

Madame Cibot:

— Teşekkür ederim, Rémonencq, dedi; zavallı bir dulun kendini koruyan birini bulması az nimet değil.

Akşam tiyatroda, saat altıya doğru, Gaudissart orkestrada hizmet eden hademeyi odasına çağırttı. Ocağın önünde ayakta duran Gaudissart birçok artist, dansözleri, figüranı, müzisyeni ve işçiyi yönettiğinden, yazarlarla iş gördüğünden beri alıştığı Napolyonvarî bir tavır takınmıştı. Çoklukla sağ elini yeleşinin içine sokar, parmağını askısının sol kayışına takar, ilerde sabit bir noktaya gözlerini dikerek başını dörtte üç eğik tutardı.

— Gel bakalım, Topinard! Sizin geliriniz falan var mı?

— Hayır, Monsieur.

Müdür:

— Demek ki daha iyi bir yer arıyorsunuz, öyle mi?

Hademe sapsarı kesilerek:

— Hayır, Monsieur, dedi.

— Nedir o halde? Karın birinci mevkilerde yer göstererek para kazanmakta... İflâs eden selefime saygı gösterdim, onu bu işte alıkoydum. Sana gündüzün kulis lâmbalarını temizlemek işini verdim. Partisyonları sen dağıtıyorsun. Dahası var: piyeslerde cehennem sahneleri oldu mu, zebanileri taklit, şeytanları da idare ettiğin için ayrıca bir frank alıyorsun. Senin gibi bir çoklarının bu yerlerde gözü var, tiyatroda seni kıskanıyorlar, düşmanların çok, dostum.

Topinard:

— Düşmanlarım mı? dedi.

— Sonra üç çocuğun var, en büyüğü çocuk rollerini yaparak yarım frank alıyor.

— Monsieur...

Gaudissart ezici bir sesle:

— Sözümlü kesme! dedi. Bu durumda olduğun halde, tiyatrodan ayrılmak istiyorsun.

— Monsieur.

— Dolap çevirmeye, miraslara el atmaya kalkışıyorsun. Fakat, a zavallı adam, seni bir karınca gibi ezerler! Monseigneur sayın kont Popinot benim koruyucumdur, zeki, sağlam karakterli bir insan. Kıral da onu kabinesine almakla akıllılık etti. Şu devlet adamı, şu üstün politikacı, kont Popinot'dan söz ediyorum. büyük oğlunu da adliye teşkilatının en itibara değer ve itibarlı şahsiyetlerinden biri, adliye sarayının meşalesi olan başkan de Marville'in kızı ile evlendirdi. Sen adliye sarayını bilir misin? Eh işte, o adam senin bu sabah cenazesine gitiğin bizim eski orketra şefinin kardeş çocuğu ve mirasçısıdır. Ben seni o zavallı adama son ödevini yerine getirmeye gittin diye ayıplamıyorum.

Ama o iyi kalbli Monsieur Schmucke'ün işlerine karışmaya kalktın mı, yerinden olursun. Ben de o adamın iyiliğini isterim, ama ne yapayım ki Pons'un vârisleri ile nazik bir duruma düşecek. Bu Alman benim için hiçbir şey, başkanla kont Popinot ise her şey olduklarına göre, bu Almanı işlerinde yalnız bırakmaya çağırıyorum seni. Almanların özel bir Tanrıları vardır, senin de Tanrı yardımcılığına kalkışman iyi olmaz! Sen beni dinle, yerinde kal. Senin için en iyisi budur.

Topinard çok üzüntülü bir halde:

— Anladım, sayın müdürüm, dedi.

Bu hademeyi, Pons'un arkasından göz yaşı döken bu biricik insanı ertesi sabah göreceğini uyan Schmucke, tesadüfün kendisine yolladığı bir koruyucudan böylece yoksun kaldı. Sabah uyandığında, odaları boş bulan zavallı Alman, uğradığı büyük kaybın önemini hissetti. Şu son iki günde ölüm olayı ve onun gürültüsü partırtısı Schmucke'ün etrafında az çok insanı oyalayan bir hareket yaratmıştı. Ama bir dostun, bir babanın, bir oğlun, sevilen bir kadının mezara gitmesi ve bundan doğan acı, soğuk sessizlik, müthiştir, dondurucudur. Karşı konulamayan bir kuvvetle Pons'un odasına sürüklenen zavallı adam, oranın manzarasına dayanamadı, geri geri çekildi, Madame Sauvage'ın kahvaltıyı hazırladığı yemek odasına geçti. Schmucke masaya oturdu, ama hiçbir şey yiyemedi.

LXXIII

Siyah elbiseli üç kişinin gelişi

O anda oldukça kuvvetli bir zil sesi odayı çınlat-

tı; kapıda siyahlar giyinmiş üç adam göründü; Madame Cantinet ile Madame Sauvage geçmeleri için kenara çekildiler. Biri sulh yargıcı Monsieur Vitel, ötekisi onun zabıt kâtibi, üçüncüsü de Fraisier idi. Fraisier, büyük bir cesaret gösterip çaldığı kuvvetli silâhı bir anda yok eden nizama uygun bir vasiyetname ile karşılaşmaktan doğan acı hayal kırıklığı yüzünden, her zamankinden daha kuru, daha sertti.

Sulh yargıcı Schmucke'e tatlılıkla:

— Burasını mühürlemeye geldik, dedi.

Çinceymiş gibi, bu sözlerden bir şey anlamıyan Schmucke bu üç adama ürkek ürkek baktı.

Zabıt kâtibi:

— Biz buraya ölü Pons'un kardeş çocuğu ve mirasçısı olan Monsieur Camusot de Marville'in vekili, avukat Monsieur Fraisier'nin müracaatı üzerine geliyoruz, diyerek bu sözleri tamamladı.

Fraisier:

— Koleksiyonlar şu geniş salonda, ölen Pons'un yatak odasındadır, dedi.

— Peki, girelim. - Pardon, Monsieur, yemeğinize devam edin siz.

Bu siyahlar giyinmiş üç kişi karşısında zavallı Alman korkudan donup kalmıştı.

Fraisier, örümceğin sineği manyetizma etmesi gibi, kurbanlarını manyetizma eden o zehirli bakışlarından birini Schmucke'e dördülerek:

— Monsieur, noter önünde kendi çıkarınıza uygun bir vasiyetname yaptırmasını bilmiş olan sizin, aile tarafından bir mukavemetle karşılaşmayı kestirmeniz gerekirdi. Bir aile, kendisini, bir yabancı ile sa-

vaşmadan soyulmasına göz yumamaz; yakında göreceğiz, Monsieur, hangisi baskın çıkacak, dolandırıcılık mı, kötülük mü, yoksa aile mi? Mirasçı sıfatıyla burasının mühürlenmesini istemek hakkımızdır; şimdi burası mühürlenecek, ben de eşyanın korunması için yapılan bu hareketin harfi harfine yerine getirilmesine gözkulak olacağım ve bu böyle olacaktır.

Saf Schmucke:

— Yarabbi, Yarabbi, sana karşı ne suç işledim? dedi.

Madame Sauvage:

— Sizin çok sözünüz ediliyor evde, dedi. Siz uyurken Monsieur Hannequin'in siyahlar giyinmiş birinci kâtibi, entipüften bir genç geldi, mutlaka sizinle görüşmek istedi. Uyuduğunuz, çünkü törenden de çok yorgun düşmüş olduğunuz için sizin, Tabareau'nun birinci kâtibi Monsieur Vilemot'yu vekil tâyin eden bir kâğıt imzaladığınızı, iş için geliyorsa eğer, onu gidip görmesini söyledim ona. Genç: "Oh! çok iyi, ben onunla anlaşırım. Vasiyetnameyi başkana gösterdikten sonra mahkemeye sunarız." dedi. Bunun üzerine mümkün olur olmaz Monsieur Villemot'yu bize göndermesini rica ettim.İçiniz rahat olsun, Monsieur, sizi koruyacak insanlar var. Kimse ensenize vurup lokmanızı ağzınızdan alamaz. Gagası ve tırnakları uzun bir vekiliniz olacak. Monsieur Villemot onlara hadlerini bildirir. Ben o iğrenç ve utanmaz Madame Cibot'ya çok kızdım zaten. Kapıcı parçası olduğunu unutuyor da kiracıları hakkında hüküm vermeye yelteniyor. Güya siz dostunuzun servetini mirasçılardan aşırıyormuşsunuz; Monsieur Pons'u odasına hapsetmişsiniz, onu kukla haline

sokmuşsunuz; zır deli etmişsiniz. Ben de o alçağı iyi benzettim, dedim ki: “siz hırsızın, alçağın birisiniz! Bu baylardan çaldıklarınızın yüzünden dedim mahkemeyi boylayacaksınız.” Bu sözlerden sonra kapadı çenesini.

Schmucke’ü görmeye yeniden gelen zabıt kâtibi:

— Ölü odasını mühürleyeceğiz Monsieur. Bulunmak istermisiniz? diye sordu.

Sshmucke:

— Mühürleyin, mühürleyin, dedi. Ben de artık rahat rahat ölebilirim sanırım.

Zabıt kâtibi gülerek:

— Herkesin ölmeye hakkı vardır, bizlerin en önemli işimiz de bu, miras meseleleri... Ama ben mirasçılardan mirası bırakanların peşi sıra mezara gittiklerini az gördüm.

Schmucke:

— Ben gideceğim! dedi ve bu kadar darbeden sonra kalbinde dayanılmaz acılar duydu.

Madame Sauvage:

— Hah! Monsieur Villemot geldi işte, dedi.

Zavallı Alman:

— Monsieur Villemot, siz bana vakâlet edin, dedi.

Birinci kâtip:

— Onun için koştum, karşılığını verdi. Size vasiyetnamenin tamamıyla nizami olduğunu, mahkeme tarafından muhakkak kabul edilerek mirasta hak kazanacağınızı söylemeye geldim. Büyük bir servetiniz olacak.

Aç gözlü görünmekten çok üzülen Schmucke:

— Bana büyük bir servetin ne lüzumu var? dedi.

Madame Sauvage:

— Hepsi iyi ya, şu sulh yargıcı mumlar ve küçük kurdelelerle ne yapıp duruyor? diye sordu.

— Ha! Mühür vuruyor. - Gelin Monsieur Schmucke, sizin de bulunmaya hakkınız var.

— Hayır, siz gidin.

Madame Sauvage, kanunları kendi heveslerine göre uygulayan kadınlar biçiminde avukatlık taşıyarak:

— Ne diye mühür vuruyorlarmış? Burası bu bayın kendi evi, her şey de onun değil mi? dedi.

— Monsieur kendi evinde değil, Madame, Monsieur Pons'un evinde; şüphesiz her şey onun olacak, ama insan mirasçı olunca, ancak bizim mirasa hak kazanına dediğimiz muamele tamamlandıktan sonra mirası teşkil eden eşyaya sahip olabilir. Bu da mahkeme kararıyla olur. Eğer mirası bırakanın arzusu ile mirasdan yoksun kalanlar buna itiraz ederlerse, bu bir dâva konusu olur. Mirasın da o zaman kime düşeceği bilinmediği için, bütün değerli eşya mühürlenir ve her iki tarafın noteri kanunun emrettiği süre içinde eşyayı tesbit eder. İşte bu durum bundan doğuyor.

Bu sözleri ömründe ilk kere duyan Schmucke'ün başı döndü. Kafası oturduğu kanepenin arkasına doğru kaydı; bu baş o kadar ağırlaşmıştı ki onu dik tutmak Schmucke için imkânsız oldu. Villemot sulh yargıcı ve dosya memuru ile konuşmaya gitti, mühürleme işinde o meslekteki insanların soğuk kanlılığı ile hazır bulundu. Bu iş, mirasçı orda bulunmadığı zaman, çekişmeden ve paylaşma gününe dek saklanan eşya hakkında fikir çarpışması olmadan yerine gelmez. Sonunda dört kanun adamı salonu kapadılar, yemek odasına döndüler; zabıt kâtibi de oraya taşındı. Schmucke, iki kanatlı kapı-

ların her kanadına, tek kanatlı kapıların ve dolapların da bir kanadı ile pervazları arasına sulh yargıcının mühürünü taşıyan birer kurdele koymaktan ibaret olan bu işe dalgın dalgın baktı.

Fraisier, Schmucke'ün yemek odasına açılan odasını göstererek:

— Şu odaya geçelim, dedi.

Madame Suvage ileri atılıp kapı ile adalet memurlarının aralarına girdi:

— Orası bu bayın odası! diye haykırdı.

Korkunç Fraisier:

— Konturat burada, dedi. Onu kâğıtlar arasında bulduk, Monsieur Pons'la Schmucke adına değil, sade Monsieur Pons adına yapılmış. Bu daire olduğu gibi mirastan bir parçadır. Schmucke'ün oda kapısını açarak - Zaten, sayın yargıç tablo ile dolu, dedi.

Sulh yargıcı Fraisie'ye hemen hak verdi:

— Evet, öyle, dedi.

LXXXIV

Fraisier'nin kazançları

Villemot:

— Durun baylar, dedi, siz mirasçıyı kapı dışarı etmeyi mi düşünüyorsunuz? Onun bu sıfatı şu ana kadar itiraza uğramamıştır ki...

Fraisier:

— Ediyoruz, ediyoruz, mirasın teslimine itiraz ediyoruz dedi.

— Sebep ne?

Fraisier alay ederek:

— Öğreneceksiniz, küçüğüm dedi. Biz şu anda mirasçının kendisine ait olduğunu bildirdiği eşyayı alma sına itiraz etmiyoruz, ama oda mühürlenecek, Monsieur de canı nerede isterse orada oturmaya gidecek.

Villemot:

— Hayır, monsieur odasında kalacak dedi.

— Nasıl kalırmış?

Villemot sözlerine devam ederek:

— Sizi dâva edeceğim, çünkü bizi, bu dairenin yarısı için kiracı kabul ettiniz; buna göre bizi buradan çıkaramazsınız. Tabloları kaldırın, ölenle müvekkilime ait eşyaları ayırın, ama müvekkilim burada kalacak... küçüğüm!

Bu iğrenç çekişmeyi dinlerken yeniden kuvvet bulan yaşlı müzisyen:

— Kalmam, gideceğim, dedi.

Fraisier:

— Daha iyi edersiniz, dedi. Bu sizi masraftan kurtarır, çünkü mahkemede kazanamazsınız, konturat açık...

Villemot:

— Konturat, konturat! dedi. Bu bir iyi niyet meselesidir.

— Cinayet dâvalarında olduğu gibi tanıkla ispat edilmez... Keşiflere, tahkiklere, ihtiyatî hükümlere, dâvaya baş vurmaya mı kalkışacaksınız?

Bu sözlerden ürken Schmucke:

— Hayır hayır, diye bağırdı, taşınıyorum, gidiyorum...

Schmucke'ün hayatı, kendisi farkında olmadan, her şeyden yüz çeviren bir filozofun hayatı gibiydi,

çünkü en basit şekle inmişti. Bütün eşyası bir çift ayakkabı, bir çift çizme, iki elbise, on iki gömlek, on iki boyun atkısı, on iki mendil, dört yelek ve Pons'un armağan ettiği gözalıcı bir pipo ile el örgüsü bir tütün kesesinden ibaretti. Yaşlı Alman, duyduğu tiksintinin şiddetinden heyecanlanmış bir halde odasına girdi, eskisini püsküsünü toplayıp bir sandalye üzerine koydu.

Cincinnatus²⁰⁵ a özgü bir sadelikle:

— Bütün bunlar benim, dedi. Piyano da benim.

Fraisier Madame Sauvage'a:

— Madame, dedi, yardımcı bulun da şu piyanoyu dışarıya, hole çıkarın.

Villemot:

— Siz üstelik çok da hainsiniz, dedi. Bay yargıç istediğini emretmekte serbesttir; bu iş onun elindedir.

Zabıt kâtibi odayı göstererek:

— Orada değerli eşya var, dedi.

Sulh yargıcı:

— Monsieur kendi isteğiyle çıkıyor zaten dedi.

Canı sıkılan Villemot:

— Monsieur kendi isteğiyle çıkıyor zaten, dedi. Schmucke'e dönerek: Amma da yumuşak adamsınız ha! dedi.

Schmucke odadan çıkarken:

— Burada ölmüşsün ya da başka yerde ölmüşsün, ne çıkar! dedi. Bu adamların hepsi kaplan gibi yırtıcı...

²⁰⁵ Cincinnatus: Yaşayışındaki sadelikle tanınmış Romalı bir diktatör.

Ben birini gönderir, eşyalarımı aldırırım, diye de ekledi.

— Monsieur, nereye gidiyorsunuz?

Mirasçı ilgisizlik belirten bir hareketle:

— Tanrıya sığınmaya, dedi.

— Ama ben bilmeyim, dedi Villemot

Fraisier birinci kâtibin kulağına:

— Peşinden git, dedi.

Madame Cantinet mühürlere bekçi atandı: bulunan paradan da kendisine elli frank verildi.

Schmucke gidince, Fraisier Monsieur Vitel'e:

— İşler yolunda, dedi. Yerinizi bana bırakarak istifanızı vermek niyetinde iseniz, gidin, Madame de Marville'i görün, onunla anlaşsınız.

Sulh yargıcı, avluda evin pencerelerine son kere bakmakta olan Schmucke'ü göstererek:

— Karşınıza balmumu gibi yumuşak biri çıktı! dedi.

Fraisier:

— Evet, keklik çantada, karşılığını verdi. Torununuzu Monsieur Poulain ile korkmadan evlendirebilirsiniz, *Quinze - Vings* hastahanesinin başhekimi olacak.

— İcabına bakarız... Sulh yargıcı arkadaşça bir tavırla: - Hoşça kalın, Monsieur Fraisier, dedi.

Zabıt kâtibi:

— Tekeden süt çıkaran bir adam bu. Yüksелеcek, köpek! dedi.

O sıralarda saat on birdi. Zavallı Alman aklında Pons olduğu halde farkında olmadan, onunla beraber yürüdükleri yolu tuttu; hep onu görüyor, onu yanında

sanıyordu; böylece tiyatronun önüne vardı. O anda Topinard sahne direklerindeki lâmbaları temizledikten sonra müdürün hainliğini düşünerek tiyatrodan çıkmakta idi.

Schmucke zavallı hademeyi durdurarak:

— Hah! İstediyimi buldum! diye bağırdı. Topinard, senin bir evin var, değil mi?

— Var, Monsieur.

— Çoluğun çocuğun?

— Evet, Monsieur.

— Beni yanına alır mısın? Merak etme, bolca para veririm. Dokuz yüz frank gelirim var... Sonra çok da yaşıyacak değilim, seni sıkıntıya sokmam, her şey yerim. Tek tutkum, pipomu içmek. Pons'un arkasından benimle birlikte gözyaşı döken biricik insan olduğun için sana karşı sevgim var.

— Monsieur, bunu büyük bir zevkle kabul ederdim; ama şunu da söyleyeyim ki, Monsieur Gaudissart beni bir güzel benzetti.

— Benzetti?...

— Yanı sıvadı.

— Sıvadı?

— Yani sizinle ilgileniyorum diye beni adam akıllı azarladı. Evime geldiğiniz takdirde işi gizli tutmak gerek. Sonra evimi beğenip kalacağınızdan da şüphe ederim, çünkü benim gibi bir zavallının evinin nasıl bir şey olacağı hakkında fikriniz yoktur.

— Ben Pons'a ağlamış olan vicdanlı bir adamın yoksul evini, içinde korkunç yüzlü insanlar bulunacak Tuileries sarayına tercih ederim. Pons'un evinden çık-

tım geliyorum. Orada kaplan yüzlü insanlar var, her şeyi paralıyacaktılar.

— Gelin o halde, Monsieur. Gözünüzle görürsünüz. Yalnız... Neyse, bir çatı var... Bir kere de Madame Topinard'a soralım.

Schmucke Topinard'ı kuzu gibi izledi. Hademe onu Paris'in kanseri denilebilecek olan o iğrenç mahallelerden birine götürdü. Burası Bordin mahallesi denilen, iki tarafında ticaret amacıyle yapılmış evler bulunan, Paris'in çıbanlarından biri, Porte-Saint-Martin tiyatrosunun loş bir hale getirdiği Bondy sokağına açılan dar bir geçitten başka şey değildi. Sokağa göre yolu daha alçakta olan bu geçit bir inişle Manthurins-du-Temple sokağına doğru dalar. Mahalle, kendisini kesen ve bir T haline getiren bir iç sokakla son bulur. Bu biçimde meydana gelmiş olan bu iki küçük sokakta altı yedi katlı otuz kadar ev bulunur ki bunların iç avlularında ve dairelerinde her çeşitten mağazalar, atelyeler vardır. Burası sanki Saint-Antoine mahallesinin küçük ölçüde bir kopyasıdır. Orada mobilye yapılır, orada cam işleri yapılır, porselenler boyanır, bir kelime ile orada, Paris'in o az görülür ve değişik bütün eşyası imal edilir. Ticaret gibi pis ve verimli olan, daima giden gelenlerle, arabalar ve fiçılarla dolu olan bu geçidin tiksindirici bir manzarası vardır. Orada kaynaşan insanlar da, çevreye ve eşyaya uygundurlar. Fabrikaların işçileri, el işlerinde zeki ama zekâları bu çeşit işlerde eriyen insanlardır. Topinard, kiralara düşük olması yüzünden bu verimli mahallede geçidin solundaki sırada, ikinci evde otururdu. Altıncı kattaki dairesi, hâlâ mevcut olan ve Bond sokağının

üç dört konağına ait bulunan bahçelere bakardı.

Topinard'ın evi bir mutfakla iki odadan ibaretti. Bu iki odadan birincisinde çocuklar yatardı. Odada beyaz tahtadan iki küçük yatakla bir de beşik vardı; ikinci oda ise karı kocaya aitti. Yemeği mutfakta yerlerdi. Üstte, altı ayak yüksekliğinde kurşunla örtülü, tepeden pencereli tavan arasına benzeyen bir yer vardı. Beyaz tahtadan ve inşaat dilinde *değirmenci merdiveni* denilen bir merdivenle çıkılıyordu oraya. Hizmetçi odası olarak verilen bu çatı arası, Topinard'ın dairesini tam bir daire olarak ileri sürmeye ve dört yüz frank kira istemeye bahane olurdu. Kapıdan girince, mutfakı gizlemek için, toparlak bir pencere sayesinde mutfaktan ışık alan, birinci odanın, mutfakın ve sokak kapılarının bir araya gelmesiyle kapı sayısı üçü bulan kubbeli bir kısım vardı. Zemini tuğla ile döşenmiş, ucuz, berbat bir kâğıtla kaplanmış, Capucines denilen ve tahta renginde adi bir boya ile boyalı ocaklarla süslü bulunan bu üç odada, üçü, çocuk olmak üzere beş kişi yaşırdı. Duvarlarda çocukların erişebildikleri yere kadar tahribat bulunması da bu sebepten normal gelirdi herkese.

LXXV

Çok rahat olmıyan bir ev

Zenginler görseler, buradaki mutfak eşyasına şaşar kalırlardı: bir ocak, bir kazan, bir ıskara, bir tencere, üç dört geniş karınlı güğüm ve bir tava... Esmer

ve beyaz fayanstan kapacak on iki franktan fazla etmezdi. Masa hem mutfak hem de yemek masası vazifesini görüyordu. Mobilye de iki iskemle ile iki tabureden ibaretti. Ocağın altındaki boşlukta kömür ve odun bulunuyordu. Bir köşede çamaşır teknesi göze çarpıyordu. Ailenin çamaşırı, daha çok akşamları onun içinde yıkanırđı. Çocukların yaşadığı ve içinde çamaşır kurutmak için iki ipin gerili bulunduğu oda, tiyatroya afişleri, gazetelerden ya da resimli kitap ilâlarından koparılmış resimlerle kaplı idi. Topinard'ların, ders kitapları bir köşede duran büyük oğulları, haliyle, anne baba saat altıda tiyatroya hizmete gidince, evi idare etmekle görevliydi. Aşağı tabakadaki ailelerin çoğunda, çocuk altı yedi yaşına gelince, kız ve erkek kardeşlerine karşı anne yerini tutar.

Bu basit krokiden anlaşılır ki Topinard'lar ıta sözü haline gelmiş bir söze göre yoksul ama namuslu kişilerdi. Topinard kırk yaşlarında kadar, eskiden koronun baş artisti ve söylendiğine göre Gaudissard'ın yerini aldığı iflâs etmiş müdürün metresi olan karısı ise, otuz yaşlarında vardılar. Lalotte güzel kadındı, yalnız, eski müdürün felâketi ona öylesine tesir etmişti ki Topinard ile nikâhsız yaşamak zorunda kalmıştı. Artistler arasında olduğu gibi, yüz elli frank kazanmaya başladıkları gün, Topinard'ın taparcasına sevdiği çocuklarını piçlikten kurtarmak için de olsa, nikâh kıydıracağından hiç şüphe etmiyordu. Sabahları, serbest olduğu saatlerde tiyatro için dikiş dikerdi Madame Topinard. Bu gayretli işçiler geceli gündüzlü çalışmak suretiyle yılda dokuz yüz frank kazanıyorlardı.

Topinard Almanca, üçüncü kattan başlayarak tekrarladığı gibi:

— Bir kat daha! dedi.

Schmucke ise, o kadar acı içindeydi ki, yukarı mı çıkıyor, aşağı mı iniyor, farkında değildi.

Bütün iş adamları gibi hâki tulum giymiş olan Topinard, odasının kapısını açtığı anda, karısının:

— Haydi çocuklar susun, babanız geliyor!... diye bağırıldığını duydu.

Çocuklar her halde babalarını parmaklarında oynattıkları için, büyük oğlan Cirque-Olympique'de gördüğünü taklid ederek bir süpürge sapına at gibi binmiş hücum ediyor, ikincisi bir teneke düdüğü öttürüyor, üçüncüsü de ordunun büyük kısmını elinden geldiği kadar takip ediyordu. Anne bir tiyatro kostümü dikiyordu.

Topinard korkunç bir sesle:

— Susun, yoksa indiririm, diye gürledi. Sonra alçak sesle Schmucke'e: - Onlara hep böyle demek gerek, diye ekledi. Sonra karısına da:- Bak, yavrucuğum, sana Monsieur Schmucke'ü getirdim. Şu zavallı Pons'un dostunu. Gidecek yeri yok, bize gelmek istiyor; ona durumumuzun pek parlak olmadığını, altıncı katta oturduğumuzu, kendisine verecek bir tavan arasından başka yerimiz bulunmadığını söyledim; ama dinlemiyor, ayak diriyor.

Schmucke kadının kendisine uzattığı sandalyeye oturmuştu. Bir yabancı gelmesiyle afallıyan çocuklar da bir araya toplanmışlar, çocuklarda görülen o derin, o sessiz, o kısa süren incelemeye koyulmuşlardı. Çocuklar da, köpekler gibi, hüküm vermekten

çok sezmeye alıştırtırlar. Schmucke, aralarında biraz önce teneke düdüğü öttüren sarı saçlı, beş yaşlarında bir kız da bulunan bu güzel gurupa bakmaya başladı. Kızın yanına gelmesi için işaret ederken:

— Küçük bir Alman kızına benziyor! dedi.

Tiyatroda yer göstericilik eden kadın:

— Monsieur orada çok rahatsız olur, dedi. Çocuklarımı yanımda alıkoymak zoru olmasaydı, bizim odayı sürerdim öne.

Odayı açtı, Schmucke'ü oraya buyur etti. Evde lüks olarak ne varsa, o odada bulunuyordu. Maun karyola, beyaz saçaklı mavi kaliko perdelerle süslenmişti. Perde şeklinde biçilmiş aynı mavi kaliko, pencereyi de süslüyordu. Konsol, yazı masası, sandalyeler maundan olmakla beraber temiz tutulmuştu. Ocağın üstünde daha önce müflis müdür tarafından verilmiş olan bir saatle şamdanlar vardı. Müflisin Pierre-Grassou elinden çıkmış kötü bir portresi konsol üzerinde asılı duruyordu. Bu yere girmeleri yasak edilen çocuklar meraklı gözlerle içeriye bakmaya çalışıyorlardı.

Kadın:

— Monsieur burada rahat ederdi, ama... dedi.

Schmucke:

— Hayır hayır, olmaz, dedi; ne önemi var? Ben zaten çok yaşayacak değilim; ölmek için rahat bir köşe arıyorum.

Odanın kapısını kapatıp tavan arasına çıktılar. Schmucke oraya ayak basar basmaz:

— İşte tam benim aradığım yer! diye bağırdı. Pons'la birleşmeden önce bundan daha iyi yerde oturmadım.

— Eh, bir portatif karyola, iki şilte, bir yastık, iki sandalye bir de masa almak kalıyor. Bu da insanı öldürmez; porselen bir çanakla bir ibrik ve küçük bir halı yüz elli frank tutmaz bile...

İhtiyaçlar tesbit edildi, ama yüz elli frankları yoktu. Tiyatrodan çok uzakta bulunmayan Schmucke, yeni dostlarının sıkıntıda olduklarını görünce müdürden maaşlarını istemeyi düşündü. Hemen tiyatroya gitti, orada Gaudissart'ı buldu. Müdür Schmucke'ü, artistlere karşı gösterdiği o soğuk nezaketle karşıladı ve onun bir aylık maaşını istemesine şaşı. Bununla beraber, soruşturulunca, isteğin haklı olduğu görüldü.

— Vay, aslanım, vay! dedi. Demek Almanlar göz-yaşı dökerlerken de hesabetmesini biliyorlar... Ben bin franklık yardımla hoşnut olacağınızı, size verdiğim son bir yıllık maaşla da aramızda alacak verecek kalmıyacağınızı umuyordum!

İyi kalbi Alman:

— Biz yardım falan görmedik, dedi; bugün size başvurmam da nedensiz değil. Sokakta kaldım, cebimde de on param yok. Siz o yardımı kimin eliyle yaptınız?

— Kapıcınız eliyle.

Müzisyen:

— Madame Cibot! diye haykırdı. Pons'u o öldürdü, onu o dolandırdı, kötü ellere bıraktı... Vasiyetnamesini yakmak istiyordu... Kahbenin biri, canavar gibi bir kadın o!...

— İyi, dostum, ama nasıl oluyor da siz mirasçı olduğunuz halde sokakta evsiz ve meteliksiz kalıyorsunuz? Biz bunda, mantıksızlık var deriz.

— Koğdular beni... Yabancıyım, kanunlardan da bir şey anlamam.

Gaudissart eşit kuvvetler arasında geçmiyecek olan savaşın sonunu şimdiden kestirerek:

— Zavallı adam! diye düşündü. Ona: - Bana bakın, şimdi sizin ne yapmanız gerek, biliyor musunuz? dedi.

— İşlerime bakan bir avukatım var.

— Öteki mirasçılarla uyusun hemen; onlardan toplu bir para ile ölünceye dek devam edecek bir gelir alırsınız, rahat rahat yaşarsınız...

Schmucke:

— Benim de istediğim bundan başka bir şey değil, dedi.

Gaudissart:

— Bırakın, o işi ben halledeyim size, dedi.

Bir gün önce Fraisier, plânını söylemişti ona.

LXXVI

Gaudissart nerede cömert davranır

Gaudissart bu pis işin çözümüyle genç vikontes Popinot ile annesinin gözünde itibar kazanacağını düşündü; kendi kendine de günün birinde en az Danıştay üyesi olurum diyordu.

— Yetkilerimin hepsini size devrediyorum, dedi Schmucke.

Bulvar tiyatrolarının Napolyon'u:

— İyi öyleyse, önce şunu alın, üç yüz frank, dedi.

Kesesinden on beş Louis altını aldı, müzisyene uzattı.

— Bunlar sizin altı aylık maaşınız, sonra tiyatro-dan ayrıldığınız takdirde bunları bana geri verirsiniz. Gelin hemen hesap edelim: yılda ne kadar para harcarsınız? Rahat yaşamanız için size ne kadar gerek? Haydi haydi, kendinize Sardanapale'a yarasır bir hayat düşünün.

— Benim yalnız bir kışlık, bir de yazlık elbiseye ihtiyacım olur.

— Bu tutar üç yüz frank!

— Dört çift papuç.

— Altmış frank.

— Çorap.

— On iki çift desek, bu da otuz altı frank.

— Atı gömlek.

— Kalikodan altı gömlek yirmi dört frank; altı da kumaştan kırk sekiz frank: ikisi bir arada yetmiş iki frank. Hepsini toplarsak dört yüz altmış sekiz frank eder. Boyunbağı ve mendillerle beş yüz diyelim. Yüz frank da çamaşır yıkatma parası, altı yüz frank... Şimdi yemek için size ne kadar gerek? Günde üç frank, nasıl?

— Çok bile.

— Size şapka da lâzım, etti bin beş yüz... Beş yüz frank kira, etti iki bin. Size ölünceye kadar iki bin franklık bir gelir elde edeyim, ister misiniz?

— Ya tütünüm?

— İki bin dört yüz frank... Ah, Schmucke baba, siz buna tütünüm diyorsunuz ha? Pekâlâ, size tütün

de sağlıyalım. Demek iki bin dört yüz franklık bir gelir oluyor...

— Daha bitmedi. Bir de peşin para istiyorum...

Gaudissart:

— Tırtıklama yolları! Belli! Bu Almanlar kendilerine sâf derler, seni gidi bunak Robert Macaire!²⁰⁵ diye düşündü. - Peki, ne kadar istiyorsunuz? Ama başka yok ha!

— Bunu kutsal bir borcu ödemek için istiyorum.

Gaudissart içinden:

— Borç mu? Ne kurnaz şey, zengin bir ailenin oğlundan da beter! Şimdi bir de ödenecek senetlerim var diyecek. İşi kesmek gerek. Şu Fraiser de görüşü kuvvetli bir adam değil hani! - Nasıl bir borç, aslanım? Söyleyin bakalım!

— Pons'un ölümüne benimle beraber bir tek kişi gözyaşı döktü... Onun pek güzel saçlı, sevimli küçük bir kızı var. Onda benim zavallı Almanyamı görür gibi oldum. Yurdumu hiç terketmemeliymişim ben!...

Dünya işlerinin özünü açıkça görebildiğini sanan bir adam gibi başını iki yana sallıyarak: - Paris Almanlar için hiç de iyi bir yer değil, bizimle alay ediyor burada! dedi.

Gaudissart içinden:

— Çıldırmış! diye düşündü.

Bu günahsız insana acıyan müdürün gözleri yaşardı.

²⁰⁵ Robert Macaire: Frédéric Lemaitre'in Andrets'ler Oteli adlı eserinde hilekârlık, hırsızlık ve cinayet kahramanı farfara bir tip.

— Ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi, sayın müdürüm! İşte o küçük kız orkestraya hizmet eden ve lâmbaları yakan Topinard'ın kızıdır. Pons bu adamı sever, ona yardım ederdi; biricik dostumun cenazesinde yalnız o vardı, kilisede de, mezarlıkta da... Ben üç bin frank onun için, üç bin de küçük kızı için istiyorum.

Gaudissart içinden:

— Zavallı! dedi.

Herkesin gözünde hiç değeri olmıyan bir harekete karşı bu adamın gösterdiği asalet ve minnet duygusu bu doymak bilmiyen sonradan görmeye dokundu; oysa bu hareket bu tanrısal kuzunun gözünde, Bossuet'nin bir bardak suyu gibi, muzaffer kumandanların başarılarından daha büyük bir değer taşıyordu. Gaudissart'ın kibirli gösterişi, muvaffak olma, dostu Popinot'nun mevkiine kadar yükselme gibi tutkuları altında, iyi bir kalbi vardı, iyi yaradılıştta bir insandı. Bu sebeple. Schmucke hakkında küstahça verilen hükümleri bir yana atarak onun tarafını tutmaya başlaması bundandı.

— İstediklerinizin hepsini elde edeceksiniz, dedi. Hem ben daha fazlasını yapacağım, aziz Monsieur Schmucke. Çok doğru bir adam, şu Topinard.

— Evet, demin onu yoksul evinde gördüm, orada, çocukları ile beraber memnundu hayatından.

— Kişede bilet satma işini ona vereceğim, Baudrand baba bizden ayrılıyor da...

Schmucke:

— Oh! dedi. Tanrı sizden razı olsun!

— O halde, benim iyi kalbli sevgili dostum, bu akşam saat dörtte noter Monsieur Berthier'ye gelin; her

şey hazırlanmış olur, geri kalan günleriniz için hiçbir ihtiyacınız kalmaz... O istediğiniz altı bin frankı da alacaksınız ve aynı maaşla Garangeot ile birlikte Pons' la ne iş görüyorduysanız o işi göreceksiniz.

Schmucke:

— Hayır! dedi. Ben yaşıyacak değilim... Hiçbir şeyde gönlüm yok. Kendimi iyi hissetmiyorum...

Gaudissart çekilip gitmekte olan Almanı selâmlarken içinden:

— Zavallı kuzu! dedi. insanlar bu kuzuların etiy-
le yaşıyorlar işte! Ve asıl Béranger'nin²⁰⁷ dediği gibi:

Zavallı kuzular! yünleriniz hep kırılacak!...

Heyecanını yoketmek için bu politik düşüncüyü mırıldandı. Odacısına:

— Arabamı kapıya getirsinler! dedi.

Aşağı indi, arabacıya:

— Hanovre sokağına, diye seslendi.

Tutkusu yine depresmişti! Gözlerinin önünde Danıştay üyeliği canlanıyordu.

LXXVII

*Elden gitmekte olan bir mirası yeniden ele
geçirme yolu*

Schmucke o sırada çiçek satın alıyordu. Onları hemen hemen sevinerek birkaç pasta ile birlikte Topi-

²⁰⁷ Béranger: Paris'te doğmuş ve kendi tarzını lirik şiir hizasına kadar yükseltmiş bir Fransız şarkıcı.

nard'ın çocuklarına götürdü. Dudaklarında bir gülümseme ile annelerine:

— Bu pastaları vereceğim onlara, dedi.

Bu gülümseme üç aydan bu yana dudaklarında beliren ilk gülümsemeydi ve onu kim görse titrerdi.

— Yalnız bir şartım var.

Anne:

— Siz çok iyi kalpli bir insansınız, Monsieur, dedi.

— Küçük kız beni kucaklayacak, çiçekleri de küçük Alman kızlarının yaptıkları gibi saçları arasına koyacak.

Tiyatroda yer göstericilik eden kadın ciddi bir hal takınarak:

— Olga, bak, Monsieur ne istiyorsa, aynen yap! dedi.

— Benim küçük Almanımı azarlamayın! diye bağırdı Schmucke. O sırada içeri giren Topinard:

— Üç hamal her şeyi getiriyor, dedi.

Alman:

— Hah! dedi, işte size her şeyi ödemek için iki yüz frank. Yalnız sizin sevimli bir karınız var, onunla nikâhlanacaksınız, değil mi? Size üç bin frank vereceğim... Küçük kızın da üç bin franklık bir drahoması olacak; onun adına bankaya yatırılırsınız. Sonra siz de artık ücretli işçi olmaktan kurtulacaksınız, tiyatronun bilet kişesini yöneteceksiniz.

— Ben mi? Baudrand babanın yerine geçeceğim, öyle mi?

— Evet.

— Kim söyledi bunu size?

— Monsieur Gaudissart.

— Oh! sevinçten çıldıracak gibi oluyorum! Hey! Rosalie, tiyatrodâ hasetten çatlıyacaktı. Sonra: - Ama buna imkân yok, diye ekledi. Bize iyilik eden adan çatı arasında kalamaz.

Schmucke:

— Bakın hele! Yaşıyacak birkaç günüm kaldı zaten, ne olacak! dedi. Pekâlâ olur!... Hoşça kalın; ben mezarlığa gidiyorum, bakayım Pons için ne yaptılar; mezarı için de çiçek ısmarlıyayım.

Madame Camusot de Marville'in çok telâşlı, çok kaygılı bir hali vardı. Fraasier, Godeschal ve Berthier ile baş başa vermiş müşavere ediyordu; noter Berthier ile avukat Godeschal iki tanık önünde iki noter tarafından Léopold Hannequin'in açık bir tarzda hazırladığı, bu yüzden de sağlam bir şekli almış olan vasiyetnameyi inceliyorlardı. Namuslu Godeschal'e göre, müşaviri kendisini aldatmayı becerse bile, Schmucke'ün, sıvrilmek için lütûfkâr görünmeye, hak gütmeye kalkışan avukatlardan biri tarafından nihayet gözü açılabilirdi günün birinde. İki kanun adamı Madame Marville'in yanından, Fraasier'den sakınmasını salık vererek ayrıldılar; çünkü Fraasier hakkında soruşturma yapmışlardı haliyle. O anda, mühürleme işinden dönmüş olan Fraasier başkanın odasında bir dâva dilekçesi hazırlıyordu. Madame de Marville iki kanun adamının isteği üzerine onu oraya sokmuştu. Noterle avukat, kendi deyişlerine göre, bu işi bir başkanın burnunu sokmaması gerekecek kadar pis buluyorlar ve Fraisi-

er'ye duyurmadan Madame de Marville'e düşüncelerini anlatmak istiyorlardı.

Eskiden Mantes'da avukatlık etmiş olan adam:

— Madame, baylar nerede? diye sordu.

Madame de Marville:

— Gittiler! Bana da işten vazgeçmemi söylediler. karşılığını verdi.

Fraisier öfkelerini tutan bir insan hali ile:

— Vazgeçmek mi? dedi. Dinleyin, Madame:

Ve şu kâğıdı okudu:

"... nın isteği üzerine, ilâh... faydasız resmî kısımları atlıyorum);

"Başlangıç mahkemesi yargıçlığına; Paris'te noter olan Léopold Hannequin ile Alexandre Crottat tarafından, yine Paris'te oturan iki yabancı, Brunner ile Schwab önünde yapılmış bulunan bir vasiyetname tevdi edildiği; bu vasiyetname ile ölü Pons, tabii ve kanunî varisi bulunan müddeinin zararına olmak üzere servetini aslen Alman olan Schmucke adında birine bırakmakta olduğu;

"Müddei bu vasiyetnamenin bir hilekârlık ve kanunun tecviz etmediği manevralar mahsulü olduğunu ispat etmeyi üzerine aldığı ve yüksek şahısların şahitliğiyle ölü Pons'un servetini müddei de Marville'in kızı olan Mademoiselle Cécile'e bırakmak niyetinde olduğu, müddeinin hükümsüz sayılmasını istediği vasiyetnamenin de mirası bırakanın tam bir cinnet içindeyken zâfindan istifade yoluyla elde edildiğinin ispat edileceği;

"Schmucke'ün bu mirasa konmak için Pons'u, herkesle ilgisini keserek tam bir esaret altında tuttuğu. ailesi efradını ölü yatağının yanına yaklaştırmadığı

ve gaye elde edilince, bütün ev halkını ve tesadüfen o günlerde ölen evin kapıcısına son vazifelerini yerine getirmek üzere gelmiş bulunan bütün mahalle halkını iğrendiren nankörlük örneği hareketlerde bulunduğu;

“Müddeinin bu günlerde delillerini toplamaya çalıştığı ve mahkeme üyelerinin huzurunda ifade edeceği daha vahim olaylar mevcut olduğu için,

“Ben, aşağıda imzası bulunan vekil..., yukarda adı geçen müekkilim adına, sözü geçen Sthmucke’ün, Hannequin ve Crottat tarafından kaleme alınan vasiyetnamenin açık bir dalavere mahsulü olması yüzünden hükümsüz olduğunun karara bağlanması için mahkeme huzuruna çıkmaya davet ediyorum; bundan başka aynı kimse adına mirasçı olduğunu ileri sürebilecek olan Schmucke’ün, müddeinin de bugünkü tarihli dilekçesiyle bilfiil istediği gibi bu kimsenin mirasçı olmasına itiraz etmesi üzerine, bu zatın bu vasıf ve iktidarını protesto ederim. Ücreti ... olan bu dilekçenin bir kopyası da kendisine gönderilmiştir,... ilâh.

— Ben adamı tanırım, Madame, o bunu okuyunca, anlaşılmak istiyecek, Tabareau’ya baş vuracaktır. Tabareau da ona şartlarımızı kabul etmesini söyleyecektir. Üç bin franklık geliri veriyor musunuz?

— Elbette, birinci taksiti hemen ödiyecek durumda olmayı çok isterdim.

— Üç gün içinde mesele çözülecek. Bu çağırısı onu acının verdiği ilk şaşkınlık içinde yakalayacak, çünkü bu zavallı insan Pons’a şimdi bile yanıp duruyor; onun ölümünü çok ciddiye alıyor.

Madame de Marville:

— Bu dâva dilekçesi bir daha geri alınabilir mi?

— Elbette, istediğimiz zaman geri dönebiliriz, Madame.

Madame Camusot:

— İyi, o halde, hemen harekete geçin, dedi, devam edin işinize! Evet, bana sağladığınız paraya değer bu... Ben de Vitel'in işini düzenledim; yalnız siz de Pons'un mirasından altmış bin frankı Vitel'e vereceksiniz... Görüyorsunuz ya, işi başarmak şart.

— İstifanamesini aldınız mı?

— Aldım, Monsieur Vitel'in Monsieur de Marville'e güveni var.

— Peki, Madame, ben sizi şimdiden şu pis kapıcı Madame Cibot'ya vermek zorunda olduğumuz altmış bin franktan kurtardım. Yalnız, Madame Sauvage'a açacağınız tütüncü dükkânını ve dostum Poulain'in Quinz-Vingts hastanesinin boş olan başhekimliğine atanmasını istiyorum.

— Olur, her noktayı konuştuk. Bu işte herkes sizin için çalışıyor, tâ tiyatro müdürü Gaudissart'a kadar. Dün gittim, gördüm onu. Bana tiyatrosunda çalışan ve bizim işleri bozabilecek olan adamı yola getirmeye söz verdi.

— Evet biliyorum, Monsieur Gaudissart çok bağlıdır Popinot'lara!

Fraisier çıktı. Aksilik bu ya, Gaudissart'la karşılaşmadı, uğursuz dilekçe de muameleye konuldu.

Fraisier'nin gidişinden yirmi dakika sonra, Gaudissart gelip Schmucke'le olan konuşmasını anlattığı zaman, Madame de Marville'in duyduğu sevinci bütün barış insanlar anlarlar; namuslu kimseler de

bundan aynı derecede tiksinti duyarlar. Madame de Marville her şeyi kabul etti ve kendisinin doğru bulunduğu düşüncelerle bütün kuruntularını yok ettiği için tiyatro müdürüne karşı da sınırsız bir minnet duydu.

Gaudissart:

— Madame, dedi, buraya gelirken o zavallı adamın servetiyle hiçbir şey yapamıyacağını düşünüyordum! Bir papaz kadar sâf bir insan o; sâf mı sâf! Üstelik Alman! Ölünce mumyalanmaya, bal mumundan yapılmış küçük İsa heykeli gibi cam bir kavanoz altına konmaya lâayık bir insan! Kısacası, o şimdiden iki bin beş yüz franklık geliriyle afallamış bir halde... Siz onu sanki sefahata sürüklüyorsunuz.

— Kuzenimin arkasından gözyaşı döken bu adamı zengin etmek asıl bir harekettir. Yalnız, Monsieur Pons'la aramızın açılmasına sebep olan o saçma kavga ya yaşıyorum. Eve tekrar gelseydi, yaptıklarını bağışlardık. Kocam onu ne kadar arıyor bir bilseniz,! Monsieur de Marville, ölümünü haber vermediler diye pek üzüldü, çünkü o aile ödevlerine çok bağlıdır; kilsede, töreninde, mezarlıkta hazır bulunurdu, ben de duasına giderdim...

— O halde, sayın Madame, mukaveleyi hazırlatın, dedi. Ben saat dörtte Almanı getiririm size. Bana sevimli kızınız Vikontes Popinot'nun teveccühünü kazandırın; ünlü dostuma, iyi ve eşsiz babasına, o büyük Devlet adamına, ailesi efradına karşı ne kadar bağlı olduğumu söylesin de değerli korumasını devam ettirsin. Sizden ve kızınızdan, kudretli ve yüksek mevki sahibi insanların bir niteliğı olan o yüksek itibar

kazanmak isterim. Tiyatroyu bırakmak, ağırbaşlı bir insan olmak arzusundayım.

Madame de Marville:

— Zaten böylesiniz, Monsieur, dedi.

Gaudissart Madame de Marville'in kuru elini öperken:

— Çok sevimlisiniz, dedi.

SONUÇ

Saat dörtte, noter Monsieur Berthier'nin yazıhanesinde önce, uzlaşma mukavelesini hazırlamış olan Fraisiier, arkasından Schmucke'ün vekili Tabareau ve Gaudissart tarafından getirilen Schmucke toplanmış bulunuyorlardı. Fraisiier istenilen altı bin frankla, getirinin birinci taksidi olan altı yüz frankı, Almanın gözleri önünde, noterin masası üstüne koymayı ihmal etmemiştir. Bu kadar parayı bir arada görünce, afallayan Alman kendisine okunulan mukaveleye hiç kulak vermedi. Pons'la konuştuktan, ona yakında geleceğine söz verdikten sonra mezarlıktan dönerken Gaudissart tarafından avlanılan bu zavallı adamda, geçirdiği sayısız sarsıntıdan sonra akıl fikir diye bir şey kalmamıştı. Mukavelenin başlangıcını dinlememesi bundandı. Mukavelede kendisinin vekili ve müşaviri olan noter Tabareau tarafından temsil edilmekte olduğunu ve kızının çıkarlarını korumak üzere başkanın açtığı davanın sebepleri söyleniyordu. Almanın durumu çok acıklı idi, çünkü mukaveleyi imzalamakla Fraisiier'nin korkunç iddialarına hak kazandırıyor; ama Topinard ailesi için para bulmaktan öylesine sevindi, kendi ba-

sit fikirlerine göre Pons'u sevmiş olan biricik insanı zenginleştirmekten öylesine mutluluk duydu ki bu uzlaşma mukavelesinden bir kelime ıstımedi. Mukaveleinin ortasında yazıhaneye bir kâtip girdi. Patronuna:

— Monsieur, dedi, dışarda Monsieur Schmucke'le görüşmek istiyen biri var.

Fraisier'nin bir işareti üzerine, noter mânâlı bir şekilde omuzlarını silkti.

— Bir mukavele imzalarken bizi rahatsız etmeyin. Adını sorun şu... Bu bir adam mı, bir bay mı? Bir alacaklı mı?

Kâtip gitti, tekrar gelerek:

— Monsieur Schmucke'le ille de görüşmek istiyor.

— Adı ne?

— Topinard.

Gaudissart, Schmucke'e:

— Ben bakayım, siz rahat rahat imzalayın, aedi. Bitirin işi; bizden ne istediğini ben öğreneyim.

Gaudissart Fraisier'nin aklından geçeni anlamıştı; her ikisi de bir tehlike seziyorlardı.

Müdür işçisine:

— Buraya ne yapmaya geldin? Demek biletçi olmaya niyetin yok? Bir biletçide aranılan birinci meziyet, dilinin sıkı oluşudur.

— Monsieur...

— Haydi sen git kendi işlerine bak; başkalarının işlerine burnunu soktum mu, hiçbir şey olamazsın.

— Monsieur her lokması boğazımda kalacak olan bir ekmeği yiyemem ben!... - Monsieur Schmucke! diye bağırırdı.

Mukaveleyi imzalamış bulunan, parasını da elinde tutan Schmucke, Topinard'ın sesini duyunca çıktı geldi:

— Alın, bu küçük Almanın, bu da sizinki...

— Ah! Azizim Monsieur Schmucke, siz canavar insanları, sizin şerefimize göz diken adamları zengin ediyorsunuz. Ben şunu mert bir insana, şu Fraisiier'yi tanıyan bir avukata götürdüm, o, dâvayı kabul ederek bu kadar alçaklığı cezasız bırakmamanız gerektiğini, onların bundan kaçacaklarını söyledi... Okuyun.

Ve bu temkinsiz dost, Schmucke'e, Bordin mahallesine gönderilmiş olan o dâva dilekcesini verdi. Schmucke kâğıdı aldı, okudu, kendisinin ne hale sokulduğunu görünce, adalet dilinin inceliklerinden de hiçbir şey anlamadığından, onun için öldürücü bir darbe oldu bu; sözler taş gibi yüreğine oturdu, Topinard'ın kolları arasına yığıldı; noterin sokak kapısı önünde idiler. O sırada bir araba geçti' Topinard zavallı Almanı arabaya bindirdi. İhtiyar müzisyen beynine saldıran kanın verdiği acılar içinde kıvranıyor, gözleri kararıyordu. Ne varki Topinard'a parayı uzatacak kadar bir kuvvet buldu. Schmucke bu birinci darbede ölmedi, ama bir daha da aklı başına gelmedi; ne yaptığını bilmez hareketlerde bulunuyordu; ağzına bir lokma bile koymadı. En ufak bir sızlanmada butunmadan on gün içinde öldü; çünkü dili tutulmuştu olaydan sonra. Ona Madame Topinard baktı, kocasının yardımıyla de Pons'un yanı başına gürültüsüz patırdısı, gömüldü. Bu Alman çocuğunun tabutu arkasından yürüyen tek insan Topinard oldu.

Sulh yargıcı tâyin edilen Fraasier, başkanın evine teklifsiz girip çıkıyor; Madame de Marville ise onu çok takdir ediyor. Başkanın karısı, Tabareau'nun kızını almasını istemedi; kendi düşüncesine göre, yalnız de Marville çayırılıkları ile villanın elde edilmesini değil, başkanın milletvekili seçilmesini de borçlu olduğu bu becerikli adama, çok daha iyi bir şey hazırlıyordu. Kocas, 1846 da yenilenen seçimde milletvekili oldu.

Bütün ayrıntılarıyla ne yazık ki çok gerçek olan bu hikâye toplumun büyük kuvvetinin, karakter olduğunu ispatlar; herkes, bu hikâyeye temel ve onun ikiz kardeşi gibi olan esas kahramanın ne olduğunu merak edecektir haliyle. Ey amatörler! sanattan anlıyanlar ve satıcılar! Bu sözlerimle Pons'un koleksiyonunu kasdettiğimi elbette kestirirsiniz. Bunun için, bir kaç gün önce, gözkaşıtırcı koleksiyonunu yabancılara gösterirken kont Popinot'nun evinde söylenenleri duymak yeter.

Seçkin bir yabancı:

— Sayın kont, sizin burada bir hazineniz varmış! diyordu.

Kont Popinot alçak gönüllülükle:

— Yok, maylor, tablo konusunda, yalnız Paris'te değil, bütün Avrupa'da, adı Elie Magus olan, tanınmamış, manyak ve tablo meraklılarının piri bir ihtiyarla kimse boy ölçüşemez. Yüz şu kadar tablo toplamıştır ki, bunlar, koleksiyon yapmak hususunda meraklıların cesaretini kıracak kadar güzeldir. Fransa, yedi sekiz milyonu gözden çıkarmalı, ve o zenginler zengini ölünce koleksiyonunu satın almalı... Nadide eşyaya gelince benim koleksiyonum da, sözü edilecek kadar güzeldir.

— Yalnız nasıl oluyor da sizin gibi her dakikası dolu olan, servetini çok dürüst bir şekilde ticaret âleminde kazanan bir zat!...

Popinot maylorun sözlerini tamamlıyarak:

— Ecza ticaretinde kazanan bir adam böyle şeylerle ilgisini devam ettirebiliyor, değil mi?...

Yabancı:

— Hayır o değil; dedi; aramak için nasıl zaman bulabiliyorsunuz? Nadir eşyalar ayağınıza gelmiyordu ya...

Vikontes Popinot söze karışarak:

— Koleksiyonun çekirdeğini babama borçluyuz; o, sanatı, güzel eserleri severdi, ama burada gördüğünüz hazinenin büyük bir kısmını ben getirdim!

Bir Rus prensi:

— Siz mi, Madame? Bu genç yaşta nasıl oldu da böyle bir hastalığa tutuldunuz!... dedi.

Ruslar o kadar taklitçidirler ki uygarlığın bütün hastalıklarını onlarda bulmak mümkündür. Eski eser merakını PETERSBOURG'da doruğuna çıkarmıştır. Bu milletteki normal cesaret yüzünden de, bu cins eşyanın fiyatı o kadar yükselmiştir ki koleksiyon yapmak imkânsız bir hal almıştır. Bu prens de, Paris'e, sırf koleksiyon yapmak için gelmişti.

Vikontes:

— Prens, dedi, bu hazine bana, beni çok seven bir kuzenimden miras kaldı; bütün bu şaheserleri, o, 1805 den bu yana özellikle İtalya'da olmak üzere bütün yabancı memleketlerde dolaşarak kırk küsur yılda topladı...

Maylor:

— Adı ne bu kuzenin? diye sordu.

Başkan Camusot:

— Pons! dedi.

Madame Camusot flüt gibi ince sesiyle söze karıştı:

— Sevimli bir adamdı; zeki, orijinal, üstelik çok da duygulu idi. Şu hayran olduğunuz yelpaze, ki Madame de Pompadour'un yelpazesidir, onu bana bir sabah çok güzel şeyler söyleyerek o verdi; bu sözleri burada tekrarlamıyayım...

Madame Camusot kızına baktı.

Rus prensi:

— O halde siz söyleyin, Madame vikontes, dedi.

Sözleri basma kalıp olan vikontes:

— Sözlerin değeri yelpazeden aşağı değil! dedi. Kuzenim anneme: kötü ellerde bulunmuş olan bir şeyin artık faziletli ellere dönmesinin zamanı gelmiştir, dedi.

Maylor, Madame de Marville'e fettanlığından kuskulanıyormuş gibi baktı; bu bakış böyle kuru bir kadının için pek koltuk kabartıcıydı.

Madame Camusot:

— Bizi o kadar severdi ki, haftada üç dört kere yemeği bizde yerdii... Biz de takdir ederdik onu; artistler, kendi fikirlerinden zevk alan insanlardan hoşlanırlar. Zaten kocam biricik hısımlı olur. Bu miras Monsieur de Marville'e kalınca, ki o bunun hiç beklemiyordu, sayın kont koleksiyonu müzayede ile sattırmaktansa hepsini birden satın almayı tercih etti; biz

de onu bu şekilde satmayı daha uygun bulduk; çünkü sevgili kuzenimizi hayatı boyunca zevkle oyalamış olan güzel şeylerin dağılması bizi çok üzecekti!... Elie Magus bu sebeple koleksiyona değer biçmek üzere çağırıldı; amcanızın yaptırmış olduğu o küçük kır evine de ben böylece sahip oldum işte, maylor. Sizden, oraya gelip bize şeref vermenizi rica ederiz.

Gaudissart'ın bırakması ile imtiyazı bir yıldan beri başka ellere geçmiş bulunan tiyatronun kasadarı, şimdi bile Monsieur Topinard'dır; yalnız, Monsieur Topinard asık suratlı, insandan kaçan, az konuşan bir adam olmuştur; ona bir cinayet işlemiş gözü ile bakılıyor ve tiyatronun kötü dilli insanları üzüntüsünün Lalotte'la evlenmiş olmasından ileri geldiğini iddia ediyorlar. Namuslu Topinard, Fraisier adını duyunca, yerinden sıçırıyor. Pons'a ve Schmucke'e lâayık biricik ruhun, bulvarlardaki bir tiyatronun alt tabakasında yaşayan bir insanda bulunması herkese acayip gelir belki.

Madame Fontaine'in kehanetinden ürken Madame Rémonencq, sayfiyeye çekilmek istemiyor, Madeleine bulvarındaki gözalıcı mağazasında kalıyor; bir kere daha dul kalmıştır o, çünkü, Auvergne'li, evlenme mukavelesiyle mal ve mülklerini hayatta kalacak olana bağlattıktan sonra, belki yanlışlıkla karısı içer umudiyle onun eli altına küçük bir saç yağı şişesi koymuştu; karısı iyi bir niyetle küçük şişeyi başka yere kaldırmca, Rémonencq içti onu. Böylece bir alçağa lâayık olan bu ölüm, kaderin suçluyu cezalandırmaktan geri kalmadığını ispatlar. Bir taraftan da üzerine roman yazanlar eserlerinde kadere yer vermemekle suç-

landırılırlar, bu da olsa olsa dramların sonunda kade-
rin cıvığı çıkarılmış olmasındandır. Yazarın kusurla-
rını bağışlayın.

Paris, Temmuz 1846 - Mayıs 1847²⁰⁸

SON

²⁰⁸ Bu tarih yalnız Cousin Pons'a ait değil
"Cousine Bette" e de aittir.